

64877

- 35

Hrvatski spisal

Avugst Šenoa

ČUVAJ SE SENJSKE ROKE!
Zgodovinska povest

Poslovenil

F. S. Svetkov

V TRSTU 1898.

Tiskarna „Edinost“ v Trstu.

Čl

Hrv

Nat

Čuvaj se senjske roke!

Zgodovinska povest.

Hrvatski spisal Avgust Šenoa.

Poslovenil

F. Š. Cvetkov.

Van Tschornitz

V TRSTU, 1898.

Natisnila, izdala in založila tiskarna konsorcija lista »Edinost«.

(Ponatis iz »Edinosti«).

64877

Čitateljem !

Ker se podlistki večinoma čitajo sproti in se poizgubljajo potem, sklenili smo, da bomo odslej ponatiskavali iste v posebnih knjižicah, da se tako ohranijo čitateljstvu. To potrebo smo uvideli posebno na krasni zgodovinski povesti »Čuvaj se senjske roke!« iz peresa divnega pisatelja hrvatskega, Avgusta Šenoe, katera se je tako priljubila v obče, da je že prevedena v mnoge jezike. Ker bomo izbirčni v spisih ter bomo gledali, da bode »Edinost« prinašala edino le zanimivih povesti, in ker bodo ti ponatiski jako v ceno, nadejamo se, da bodo ti naši podlistki dobro došli čitajočemu občinstvu.

Uredništvo „Edinosti“.

I.

Bilo je popoldne pozne jeseni. Stareu Vratniku se je bila ovila glava z belim oblakom. Iz višine je bučala burja, kakor bi hotela polomiti starodavno hrastje okolo Senja, kakor bi hotela strmoglaviti v morje senjske stolpe. Jezno je kipel morska ožina med hrvatskim obrežjem in otokom Krkom. Kakor daleč je segalo oko, posulo se je zeleno valovje z belimi penami, kopala se je burja v slanem blatu, potaplja se, cvilé, tulé in žvižgaje: dvigala je pod nebo velikanske oblake vodnih kapelj, ki so se bliščale v solneu, kakor bi sipal Bog v morje vse drago kamenje nebeškega raja. Radi samih sijajnih kopelj nisi mogel razložiti nasprotnega brega, dà, ob vsej ožini ni bilo videti beneške ormanice ali fuste (troveslača), katere so drugače tudi za burje prežale na vražje uskoške barke.

V mestu Vrbniku, belečem se nad morjem na otoku Krku ravno nasproti Frankopanskemu kaštelu Novemu, stala je za pozorom zadnje hiše jaka, močna deklica. Ni še dovršila šestnajstega leta, a mlado, nežno obličje kazalo je vrlo mnogo trdne volje, iz črnih očíj pa jej je sevalo neko posebno junaštvo. Deklica, črno oblečena, je kaj pozorno gledala v to pusto, valovito morje, v ta šumni metež, kakor da jej oko na nekaj preži. Sedaj je natezala zlat križic z drobnimi prsti, ki jej je visel okoli vratu, sedaj gladila s polno roko črne, gladke lasi. Prsi so se jej dvigale burno, a iz očesa je kanila včasih solza na črne, dolge trepalnice. Kmalu se je pojavila na pragu druge sobe starka, oblečena v črnino, sivih las, grbasta, uvelega lica, a dobrodušna. Sklenivši roke pred seboj se je vstavila na vratih ter skrbnim pogledom opazovala deklico.

»Duma, čuj me, Duma!« je zajecljala starka plaho.

»Kaj je, teta?« je obrnila deklica glavo nekako zlovoljno.

»Povej mi, Duma moja, si-li kaj mislila o onem — — — —«

»Ne dirajte v to, prosim Vas, teta«, mahnila je Duma zlovoljneje z roko, stegnivši goste obrvi,

— »ne drezajte, pravim, v to rano. Kako naj kaj izmislim, ko ne smem niti misliti o tem. Čemu tudi?« in obrnila se je zopet proti oknu.

»Ali vendar bi bilo dobro«, je nadaljevala starka, »beneški gospod, a? Ne nameri se vsaki dan plemiča. Vendar bi bilo dobro.«

»Teta«, obrnila se je deklica srčno, »ne trošite več medu za ta kolač, meni ga pač ne osladite. Strup ostane strup. Gospodstvo? Čemu meni to? Mene ni za to rodila mati. Ne srdite se. Dobra je sicer vaša volja. Ali jaz sem sama, vi ste mi oče in mati. Pustite predobro, ko je dobro. Čemu, pravim, čemu? Mar nam manjka vsakdanje škorje? Imamo je, hvala Bogu; stariši so mi zapustili hišo, smokve, oljke, vino, živino, in prištevajo me med boljše dedinje. Ne iščem gospodstva, a najmanje, ko mi ga ponuja oni blede, suhi Benečan.«

»Ali on te ljubi, in jedenkrat mora biti devištvu konec.«

»Lahko za moje devištvu. Še imam časa, a tudi ni sramota. Ljubi me! A jaz njega ne ljubim. Recite mu, naj srce bije tako, a ne drugače, ko neče in neče — — —«

»Obvaruj te sveta Lucija«, razljutila se je starka, »tebi se obračajo jadra po drugem vetru,

in po hudem vetru. Kaj poreče svet? Sramota bo. Morda ne boš — čuvaj nas sveti Anton — —«

Deklica je dvignila glavo. Oči so jej vzplamtele živahneje; prekrižala je roke in spregovorila srčno:

»Sramota? Zakaj mislite sramota? Ni-li večja sramota, ako se zarotiš komu pred Bogom: »ljubim te«, a ti ga mrziš? Čemu mi silite? Jaz ga nočem!«

»A tvoj oskrbnik, kum Niko, je vse tako vraval z gospodom Vittorijem, in on pride danes v snubo.«

»Vem,« se je nasmehnila deklcia in je zrla na morje.

»A ti?«

»A jaz? Porečem mu: nočem in nočem, ker ne dam teptati svojega srea, a gospodu Vittoriju porečem, naj si najde drugo nevesto, kjer ga je volja; pa ko je kum Niko vredil vse, naj se le oženi on, jaz, kakor Bog živi, jaz se ne.«

V tem trenutku so se slišali koraki na stopnicah, in malo potem je stopil v sobo visok, suh, bled človek, črnega očesa, majhne brade. Oblečen je bil gospodski v črn baržun. Po ozkem, špičastem obrazu, po zavitem nosu, je bilo spoznati, da ni otočan. Obličje mu ni bilo še staro, a tudi ne več mlado. Korakal je po lahko, globoko se klanjal,

smehljal se sladko in gladko, a sree mu ni znalo nič o sladkem posmehu.

»Signora, signorina!« poklonil se je, »oproстите, da sem malo zakasnil. Prihajam iz mesta Krka, kjer sem se bavil z važnimi posli, a burja ni pustila ni dihati konju. A čim kasneje, tem bolje.«

»Sedite, signor Vittorio«, se je začela vrteti starka po sobi in je obrisala z robeem stolico, »sedite. Dà, burja je, hudo vreme; čuvajta nas Bog in sveti Anton!« Prišlec je sel. Naenkrat so obmolknili vsi. Starec je pogledal starko, a ona je zganila z rameni; za tem je pogledal deklico, a Duma je gledala na besneče morje.

»Gospodičina«, je nadaljeval Vittorio, »glejte me tukaj radi Vas. Na sodišču sem vse opravil z Nikom, in sreči treba vdariti samo pečat. Akoravno niste polnoletna, vendar slišim rad tudi Vašo besedo, da se ne poreče, da je bila sila. Glejte, sin sem premožnega rodu, in ker verno služim prejasno republiko, mi je odprta pot da večje gospodščine. Tudi Vi ste hči plemenitega rodu. Delite z menoj srečo, in bodite, po čemer mi sree hrepeni že davno, bodite moja.«

Deklica je stopila pred Vittorija, prekrižala roke na prsih, pogledala ga z velikim, sijajnim očesom in je rekla resno:

»Nikdar!«

Benečan je prebledel in skočil na noge.

»Nikdar? Pravite«, je odvrnil drhtavim glasom, »je-li beneški plemič zaslužil to besedo od Vas za svojo udanost, za svoje poklone?«

»Je-li Duma kedaj pokazala beneškemu gospodu, da so jej mili ti gladki pokloni?« je vprašala deklica.

»Beneški plemič je mislil«, je nadaljeval drhtajoči Vittorio, »da deklica radi sramežljivosti ne sme oddati srca; beneški plemič je mislil, da deklica ne bo tako neumna, da odbije čast, da bi vzela svojega gospodarja.«

»In ta deklica pravi Vam«, je odgovorila krepko Duma, »Vam, beneškemu plemiču: Nikdar!«

»Lepo ste pripravila devo, signora Marta,« se je obrnil Vittorio porogljivim smehom k drhteči starki.

»Gotovo, da sem jo, pa zlomite Vi železje,« je zajecljala Marta v strahu.

»In zlomim je«, je viknil Vittorio ježno, »zastonj se ustavljaš nespametno dekle! Dete si še, ti ne smeš imeti še lastne volje. Moram te dobiti, moram. Da bi te še vprašal? To je beneška zemlja. Svojemu gospodarju se moraš vklanjati, ako nočeš kakor žena, pa kakor ljubica. Moraš — — —«

Benečan je skočil za mladenko. Oči so se mu bliščale kakor risu, obličje mu je prebledelo na smrt, ustnice drhtele kakor od mrzlice.

Deklica se je odmaknila. Bleda, drhteča, je gledala željno, oh željno v morje, a morje je bučalo, kipelo, vrelo, kakor bi hotelo poplavati nebo in raznesti zemljo. Prestrašena se je prijelā Duma za srce. A na to se je pojavil pod oknom deček v črni boduški kapi. Dvignivši se na prste, je obrnil glavo proti oknu, plesknil z dlanmi, mignil z glavo in izginil. Deklici je šinila kri v lica. Benečan jo je zgrabil za roko. O tem se je pojavila sredi burnih valov črna točka — barka.

»Ah, slava ti, večni Bog!« je vskliknila deklica; jeznega Benečana je pahnila od sebe kakor kačo, skočila drzno na noge in zakričala:

»Vittorio Barbaro! Beneški plemič! Nikdar ne bodem tvoja — čuj me: Nikdar!« In zopet se je zbral Benečan, a deklica je odletela iz hiše. Starka se je prekrizala jokaje; Vittorio je stiskal pesti in kričal:

»Držite jo ljudje! Znorela je!« stekel je za deklico. Siloviteje je pihala burja. Kakor morske kače se je metalo belo valovje na breg, trde skale so se tresle pod besnim navalom morja, a skozi somrak je bilo slišati v srce segajoč jok.

Sè skale na skalo, s kamena na kamen je letela deklica brez sape, kakor brez glave, proti morski obali. Vihar jej je odnesel robee, burja se jej je zaplela v črno obleko, lasje so jej leteli po vetru, čevlji padli jej z nog, strmi grič jo je oviral, a ona je tekla šireča beli roki, tekla kakor srna, kakor lastovka, kakor zvezda k morju, k morski obali. A za njo je bučala burja, kakor da sika tristo strupenih kač, a nad njo so šumeli vetrovi, kakor da se smeje tristo peklenskih duhov, a za njo je letel s četo Vittorio: srdit, slep, blazen, besen, kričeč:

»Ljudje, dvignite baklje! Držite deklico! Znorela je!«

Že se je zmračilo. Na jasnem nebu se je prikazala zvezda za zvezdo, na nebu se je prikazal mesec ter je sipal svoje zlato na široko, srdito morje. Po valovju se je bliskalo na tisoče bliskov. Čim huje je popihnil veter, tem bolj so vzplamtele črne baklje Benečanove čete.

»Za njo!« je vskliknil Vittorio, »glejte jo, na rtu stoji; naprej ne more. Za njo!«

Na rtu pri morju je stala deklica; držala se je z desno roko skale, z levo je krila prsa. Vihar jej je raznesel lasi in obleko. A čuj! Od morja se je začul klic skozi bučanje valov. Glej, na divji

peni se ziblje barka zdaj kvišku, zdaj nizdol, — zdaj, — zdaj jo pokrije morje, ali glej, zopet je tu cela, glej, primiče se bližje in bližje rtu!

»Santa Trinità!« je viknil Vittorio, »ste-li videli ono ladijo? Mar se vozi sam satan po morju na sprehod? Sveti mi Marko, tu se spleta prokleta mreža. Da ni — brže junaki! Še po onem holmu doli! Glejte rt! Deklica ne more nikamor! Brže junaki!«

Silni vihar je odmaknil ladijo daleč od kraja. Strahom je opazila deklica, kako se jej bližajo rudeče baklje beneškega krvnika; strahom je opazila, kako se trije ljudje v barki zaman trudijo, privedi jo h kraju. Zdaj, zdaj jo zgrabijo. Na jedenkrat je izginila z rti. — Spustila se je s kamena proti obrežju in se skrila v votlino, katero je bilo izdolbilo morje. Tu je pritisnila glavo na mrzlo skalo, zaprla oči, prekrižala roke, šepetala molitev, a okoli nog so jej kipele pene.

»Vpri se, sokol, vpri se!« odzival se je iz burje doneč glas; val je dvignil barko, primaknil jo h kraju, ali v tem trenutku se je osmelilo v njej strašno človeče, objelo z obema rokama trdo skalo in se privleklo tako h kraju pod rtom.

»Duma, dušica!« je kliknil junak, »tu sem! Pojdi na moje junaške roke, da te rešim pijavk!

Da bi se bilo peklo odprlo, bi bil prišel po-te, ko sem čul črne glasove. Junaki, pazite, da nam morje ne odnese barke. Pridi, pridi, golobica moja, pridi!«

Deklica je sedla onesveščena v junakove roke, a ta jo je odnesel v svojo barko.

»Stojte!« je zagrmel na to z rta Vittorijev glas. »Deklico dajte, razbojniki!«

Presenečen je stal Benečan, a poleg njega je stala začudena četa seljakov in arbanaskih najemnikov.

»Tebi da jo dam, pasji sin!« nasmejal se je krohotom junak iz barke, »na ti drugih jabolk, beneški pes!« Puška je počila; Vittorio je pal na kolena, a junak je zagrmel:

»Ta jabolka ti je od Juriše Orloviča, vojvode senjskega. Vprite se, sokoli, v božjem imenu in sv. Nikole!«

Barka je odrinila od kraja. Arbanaski vojaki so sprožili na njo puške. Zastonj. Ni je bilo več med valovjem. Silneje in silneje je hrumela burja, silneje se je penilo morje, a nad njim je migljala zlata mesečina.

II.

Štelo se je 1600 po Kristu. Gladko morje se je prelivalo, kakor zelena svila, a mlado majniško

solnce je sipalo svoje zlato v valove hrvatskega morja preko otokov Krka, Raba in Prviča; majniško solnce se je razprostrlo nad starimi zidinami in stolpi mesta Senj, ki je, ovenčano z gosto hrastovo šumo, temno stalo stisnjeno v zavetju med vrhovi: Vratnikom, Orlovim gnjezdom in Trebušnjakom. Osamljena se je belila ob morju zidana cerkvice »Sv. Marije na rtu«, gotovo pribežališče pobožnih mornarjev; ponosno se je dvigal stolp sv. Save, a na vrhu nad mestom je bila kakor orlica nad gnjezdom trdno zidana »Nehaj«, katero je bil sezidal slavni hrvatski junak Lenković pred 42 leti proti osmanskemu besu — in, recimo prav, — proti krilatemu levu. V senjski luki je stalo nekaj bark in dve, tri ladijee. Pa to ni bilo nič čudnega. Dokler so drugače jarboli vrveli po tem morskem zavetju, prihajajoči z Reke in Trsta, odhajajoči v Jakin in Levant, ni smel sedaj nesrečni trgovec iziti v morsko ožino, ni smel dovesti dve, tri barigle vina iz Vinodola. Beneški brodi so obkolili vso ožino in iz daljine si mogel dobro razločiti bela jadra; beneški pomorski vojskovodja je prežal kakor krilati zmaj na vsako beneško barčico, da jo ugrabi z nemilimi kremplji in obesi mornarje; in ako bi bila ladjica senjska, na križ svojega broda, da bi si s tem pridobil večno slavo

pred silno gospodarico, prejasno beneško republiko, ki je imela samo jeden trn v peti — »proklete« senjske Uskoke. Saj je znala, čeprav je bilo minulo že osem let, pripovedovati vsaka senjska mati, kakšne pijavke so Benečani, kako je proveditor Almoró Tiepolo v sredi tihega miru streljal s topovi na krotek Bag in kako je, osvojivši si mesto s prevaro, dal razbojniški obesiti kapitana, poročnika in dvajset krepkih junakov. Poleg tega so zevali s trdnjavnice sv. Marka na Krku strašni topovi in kar je bilo najslabeje, Benečani, ne zaupajoči več svojim hrvatskim in dalmatinskim vojakom, priskrbovali so si vedno več arbanaskih najemnikov, ljutih krvnikov brez duše.

Divno je sijalo solnce dne 18. majnika 1600. nad Senjem, a v Senju je bilo vse tožno in neveselo. Po ozkih ulicah so ležali pod kalpakom *) in orožjem mrki ljudje, vstavljali so se v krdelih, razpravljali živo in iskreno; brezposelni mornarji so sedeli na praznih sodih in proklinjali Boga; dva, trije postarani plemenitaši so stali pred meniško cerkvijo in gledali izpod paznega očesa za četo oboroženih Uskokov; ženske, ki so sedele le po »balaturah« pred hišami, so se neprestano prekri-

*) Kosmata kapa.

ževale, mahale z rokami, ter šepetanja in blebetanja ni bilo ne konca ne kraja.

V ulici, ki vodi od kaštela proti morju, je stala ozka, siva, visoka hiša. V tej hiši pri zemlji je bila krčma, ali bolje rečeno, temen, izdolben hram, v katerem ne bi bil človek videl o belem dnevu niti prsta pred nosom, ako ne bi tu noč in dan gorela leščerba, in razsvetljevala nekoliko starinskih klopij in miz, nekoliko sodov in četo mrkih gostov. Gospodar te krčme je bil »Črni Niko«, rodom Lošinjan. Pred mnogimi leti mu je zapeljal beneški poročnik mlado ženo. Niko je prebol Benečana z nožem, pobegnil iz Lošinja v Senj in tu postal krčmar.

Po hramu »Črnega Nike« se je razlegal zamolkel šum. Opiraje se ob lakte, sedelo je za mizo čudno društvo, debeli, plečati ljudje, ostriženih las, dolgih brk, rujave polti in svetlih očij. Na glavi so jim stale kape od jančjega kožuha, podšite z rudečim suknom, za pasom se je bliščal nož, z ramen je visela siva suknja, a ob zidu za njimi bliščale so se dolge puške. Vsi ti ljudje so upirali oči v človeka, ki je sedel na čelu mize pri stopnicah pivnice. To je bil kakor saje rujav svat, temnega, rujavega, nagubančenega lica, okroglega čela, nad katerim so se belili lasje, kakor planinski

sneg. Nad črnimi očmi ste se ježili gosti, beli obrvi, a izpod debelega nosa so se spuščali brki kakor labudova krila. Na širokih prsih so se bliščali srebrni gumbi, a za pasom s srebrom okovani samokresi. Starec je postavil kapo pred-se na mizo, otrl si znoj s čela in dvignil glavo.

»Daj, vojvoda«, je spregovoril iz kota Pero Radakovič, nizek mornar, debele, plešaste glave, »daj, povej, je-li res, kar se čuje med narodom? Da so se vzdignili na nas? A? Tristo jih — —!«

»Da-li je res, me vprašaš Pero?« je odgovoril sivoglavi starec, vojvoda Pavel Miloyčič, »Bog ve, kaj je res, a gospôdi se je prilepil jezik na nebo, da jim ne prihaja na zobe, kar se jim kuha v možganih. To se je pred teden dni razneslo med ljudstvom, ne ve še kako; pa vedi sinko, vsaka šala je pol resnice!«

Na to se je pomolilo izza soda okroglo, rudeče, obrito lice pod črnimi, kuštravimi lasmi. Male oči so se zaiskrile, široke obrvi se zožile in na tanki ustni je došel čuden smeh.

»Ha, ha, ha! Pero Radakovič, brkat si, a kako neumno vprašuješ, rekel bi, da sesaš še mater, a ne srčeš iz mojega, »Črnega Nike«, vinskega meha. Res, je-li res? Kača ti pije kri, a ti jo vprašuješ, je-li žejna. Najbrž si se izračunal na prste,

da Benečan ima rad Uskoka, kakor vrag kadilo. Vprašam te, kje je kak beneški jarbol, na katerem ni visela senjska glava? Nesrečni Pero! Čuj, kaj ti pravijo moji sodi! Dum, prazno! Dum, prazno! Vse prazno in prazno! Ni, da popiješ svoje jutranje in večerne kapljice. Vse prazno, bratec, ker Benečani ne dopuščajo, da ti dovažajo ladije po morju hruha in vina. Pa daj, Pero, pa preorji naš grič, ali oberi grozdje na Vratniku. Bogme, glavo imaš kakor moj sod. A plača iz cesarske mošnje kaplje nekako počasi.«

»Kaj kaplje?« je prestrigel bližnji vojak besedo, »reci, mošnja se je posušila. Govore nam: Dobodete denarja, otroci, dobodete jutri ali po-jutrašnjem. Čakaj osel, da trava zraste, a svoj račun mi zapiši za uho in stoj, kakor rosa na listu.«

»He, vidiš, dragi bratec«, se mu je nasmejäl krčmar, »dolga je pot od Gradea do Senja, dolga pot in slabi jarmi. Pa Bog zna, da-li se ni potoma razsula katera vreča cekinov, v kateri je bila ravno tvoja plača.«

»Dovolj šale«, je lopnil Pero s pestjo po mizi, »da naj molčimo, da naj mirujemo, kakor nam pišejo. Pa reci, ni-li odsekal beneški general Giustinian nedavno 17 naših glav, pa jih nataknil v Benetkah na trgu, a otročaji in babe so se posmeho-

vali našim junaškim bratom? Da bi jih podavila kuga, ker niso boljši od Turkov. Lepi kristjani, katerim je duša podšita z volčjo kožo.«

»To je bila modra«, je odvrnil »Črni Niko«, »na vrč vina, pa mi ga plačaj, ko dobodeš cesarsko plačo. Ali rečem vam, junaki, pri svetem mi Jurju, ne trobi »Črni Niko« v vražji rog. Pravim vam, zberite pamet. To ni padlo s hruške, ampak kakor bi bilo pred vami že zapečateno. Mesi se vam kolač, a v njem je strup. Mislijo vas podayiti, kakor miši, ali kaj podaviti? Vem, da vas hočejo zvezane predati Benečanom, da vas obesijo, da vas nataknejo na kolec, da vas prikujejo ob beneško veslo. Kakor je Bog živ, to se vam mesi.«

»Tako-li? Tako?« je zagrmelo društvo in bilo po mizah.

»Ne bode, pri častnem nam krstu,« je skočil Pero na noge, »ne bode, dokler nam je živa glava na ramenu. Vojvoda! Povedi nas h kapitanu, da čujemo, kaj je na stvari!«

»Povedi nas!« je zaorila vsa četa.

Vojvoda Milovčič se je bil že dvignil, da povede četo, ali v tem trenutku se je pojavil na pragu visok, silen junak, širokega čela, orlovega nosa, podolgastega obraza. Sodé po sijajni obleki in orožju, je bil tudi on vojvoda senjskih Uskokov.

Ko je vstopil v društvo, vzplamtelo mu je črno, mračno oko, in izpod črnih brk so se mu pojavili gosti, beli zobje, kakor skozi lahek smeh. Svojo desnico je del na nož za pasom ter spregovoril jasnim, blagim glasom :

»Kam ste se namenili, bratje?« A mesto odgovora se je odzvala vsa četa jednoglasno :

»Zdrav nam bodi vojvoda, Juriša Orlovič!«

In spet se je nasmehnil junak in zopet je vprašal :

»Vprašam, kam ste se namenili, junaki?«

»Do kapitana, brat!« je odgovoril stari Milovčič; »glasovi so dospeli, da nas hočejo premestiti iz Senja v Otočac, a nekateri pravijo, da nas kajenijo predati Benečanom v robstvo. Pa sramota bi bila, ali puške mi moje, ne prodajo nas; ali naj ne okusim nikdar več zrna soli.«

»Bodite mirni, bratje«, je odvrnil Juriša Orlovič, »bržkone me poznate, da sem vašinec. Vaša duša, moja glava. Bodite mirni, vam pravim. Tudi jaz sem slišal tu in tam črnih glasov, ali duše mi, ne znam, kaj je resnica, kaj laž. No, glejte, ni še pol ure od tega, ko je prijadral z Reke škof Anton in je precej pozval k sebi našega kapitana, da mu objavi dobrih novic.«

Dokler je vojvoda Juriša Orlovič tako miril svoje junake, razplel se je v starem škofovem dvoru vrlo živahen razgovor. V mali sobici je sedel za pisalno mizo cerkveni dostojanstvenik, odet v modro škofovsko obleko. Bilo mu je kakih 40 let. Oglata svilena kapa je pokrivala fino, visoko čelo; gladko lice zožalo se je proti bradi, jaki nos izrastel je prav izpod čela, pod katerim sta plamtela dva živa ogla — dvoje črnih očij. Iz tega gladkega, toda ostrega lica, obrobljenega z dolgo sivo brado, mogel si spoznati dvoje — razum in strast, a ta cerkveni dostojanstvenik je bil »izbrani senjski škof« Anton de Dominis, Ribničan, sin hrvatske zemlje, a italijanske matere. Igral se je zlatim križcem na prsih ter gledal nepremično v vojaka, ki mu je sedel nasproti. Ta človek je bil jak, poln, žilav. Pod nizkim čelom mu je bil širok nos, okroglo lice, okrašeno s tankimi brki in španjolsko brado. Dolgi, a redki lasje, razčesani na dvoje, padali so mu na bel, vezen ovratnik. Oblečen je bil v zobun (oprsnik, jopič) iz črne kožuhovine, rumenih rokavov, na nogah je imel visoke rumene čevlje, a na levi strani ob boku se je spuščal dolg meč. Na levi strani prs je imel vojak tri križce, pretkane srebrno žico. Dokler je škof sedel mirno, gibal se je

kapitan živo na svoji stolici, jezé se morda nad škofovim mirom.

»Reverendissime«, je rekel in stisnil male oči, »oprostite mi, a moralo je biti. Vem, da Vam je bilo težko ostaviti Reko, in da ste se tudi tam bavili z važnim poslom, a upam, da se Vam bode tudi v Senju nudila prilika, služiti dobro cesarja in nadvojvodo. Govorim Vam iskreno, kakor vojak, sluga cesarjev, a govorim Vam, kar sem mnogo-krat slišal o Vaši modrosti; pa vem tudi to, da bi rad povrnil mir temu mestu. Ravno za to sem Vas klical. Jaz ne morem več brzdati svojih ljudij. Ti so Vam popolnoma podivjali. Iz Gradea mi pišejo, naj držim Uskoke na uzdi, da se tako beneškemu svetovalstvu vzame prilika pritožbam. Ali kako naj? Senjski Uskoki imajo dobiti letnih 10.000 zlatov. Ali jih ne dobivajo. Hodijo nam samo prazni listi, a tu sedi med zidini 800 gladnih in žejnih ljudij z ženami in otroci, 800 vojakov nevajenih plugu, sedi na kamenu brez groša. Beneške ladije branijo vsaki privoz kruha in vina, Benečani obešajo brez obzira vsakega Senjana, in zopet se prosi, naj se ti ljudje bojujejo zoper Turka. A zdaj je nekdo -- ne znam kdo -- razsejal glas, da se razpusti vsa uskoška vojska in da se izžene iz Senja. Ne verujem tega, mislim,

da vlada ni slepa, da bi sama odbila od sebe toli junaško desnico, kjer si Benečija osvaja izključljivo gospodstvo na jadranskem morju, kjer preži na Furlanijo in na avstrijsko Istro. Pa ko je vse to takó, je-li čudo, vprašam, da trgajo ti ljudje uzde, da kedaj prodirajo po noči na barkah ter ugrabljajo tu ali tam kako glavo beneške živine, ali da kradejo po kojoj ladijco dalmatinskega vina. Tudi v meni se pretaka italijanska kri, ali vojak sem in pravičen; tudi vem, da je pod to trdo skorjo zdravo jedro, da so ti ljudje zdravega in poštenega srea — pa da ne bi bilo njih, da ne bi trepetala pod senjsko roko Osmanlija, ne bi se po tej obali vila cesarska zastava; ali se ne bi, Bog me! niti beneška bandera razvijala nad dalmatinskimi mesti. In v resnici, žal mi je, ker je ves svet vzdignil gonjo na moje Uskoke. Ko sem bil opazil, da so v skrajni bedi, da ne morejo ne živeti ne umreti, sem Vam pisal, prečastni gospod škof. Saj Vi slednjič tu škofujete, in če ste se rodili na beneškem zemljišču, pretaka se zopet po Vaših žilah hrvatska kri — kakor tudi v tem narodu. Vi ste se dogovarjali, kakor sem slišal, o tem z graškimi in praškimi ministri, pa ste gotovo tudi pravo ubrali. Zato sem Vam pisal, zato Vas prosim in zaklinjam: ukrenite kaj, da se umiri ta siromašni narod in da

se mu zboljšša življenje. Jaz sem ministrom stokrat pisal, ali vsakikrat so mi odgovorili: Vmirite svojo četo, za sedaj nimamo novcev. Res lepi nauki: »Miruj, verni narod, pa grizi kamen!«

Škof se je o toliki hvali Uskokov vedno živahnejše igral z zlatim križem. Ko je Danilo Barbo dovršil svoje živo pripovedovanje, začel je De Dominis izredno prijateljskim glasom:

»Hvala Vam, gospod kapitan, čast Vam. Nimam Vam ničesar oprostiti, pač pa moram hvaliti Vašo modrost, ko ste me pozvali sem, da pomirim burjo. Ne mislim sicer tako o Uskokih kakor Vi, niti jih toliko ne slavim. Jaz gledam to stvar mirno iz daljine, a Vam, ki živite med tem narodom, se dozdeva vse naravno, kar smatrajo drugi ljudje barbarskim. Ne oslanjam se na Benečane, katerim Uskoki nikakor ne morejo biti po volji; ali pomislite, kako piše o njih sveti oče Klement VIII. cesarju Rudolfu, da naj reši svet te nesreče! Pomislite, kako tudi španski kralj sili cesarja na večjo strogost; pa tudi samim cesarskim svètnikom preseda to nezadovoljstvo. Vaši Senjani so pravi divjaki! Zovejo jih branikom krščanstva, in pravijo, da se Turčin plaši njihovega imena. No, vprašam Vas, morejo-li Benečani drugače postopati, ko jim Uskoki nemilo gospodarijo na morju, ko jim grabijo

črede, deklíce, blago, uničujejo sela, vinograde, oljke? More-li republika mirovati, ko se jej Turčin vsaki dan grozi, da prihrumi z brodovjem v jadransko morje, ako sama ne iztrebi senjskih razbojnikov? Radi tega posla sem bil pred cesarjem Rudolfom v Pragi; bil sem tudi pred nadvojvodo Ferdinandom v Gradeu; govoril sem mnogo o tem z ministri in trudil sem se mnogo z cesarskim poslancem Rocciem v Benetkah, da bi se našlo leka tej nesreči. No, človek obrača, Bog pa obrne, a največje zlo je, ko sti pražka in graška blagajna prazni. Ali poleg vsega tega ne obupujem. Odločil sem se, da izvedem popolnoma ta posel; to mi je bila prva misel, ko sem dobil senjsko škofijo; in hočem rešiti meni po Bogu podeljeno čredo, hočem, da se vrneti mir in pokoj med krščanske vlade.«

«Hvala Vam, stokratna Vam hvala, reverendissime,» se je poklonil kapitan iskreno, »velika zasluga bode to, ali kako — — —.«

V tem trenutku se je zaslišal silen šum in ropot. Kapitan je skočil k oknu, da vidi, kaj je, a tudi škof se je dvignil naglo. Mali trg pred starim škofovskim dvorom in stranske ulice so se bile napolnile mrkih, zlovoljnih Uskokov. Kapa pri kapi, dolga puška pri puški se je stiskala tu. Oči nemirne čete so se upirale v okna škofije, a iz nejas-

nega šuma čula se je včasih kaka mrzka beseda. Škofovo lice je potemnelo, ali oči so mu vendar radovedno igrale na tem ustajniškem krdelu. Saj do sedaj ni videl toliko zbranih Uskokov.

»Brez sumnje so prišli po mene,« je odgovoril kapitan nekako v zadregi, »da slišijo kakšne glasove jim nosim.«

»To so torej ti ljudje«, se je nasmehnil škof nekako porogljivo, »radi katerih govori vsa Italija: »Čuvaj se senjske roke!« V resnici divji svati, ali njih ime, zdi se mi, je nevarnejše, nego oni sami.«

»Kaj naj jim rečem? Ker trumoma navale na beneške zemlje, ako se jim ne olajša. Tako so se mi vsaj zagrozili. Kaj naj jim rečem?«

»Recite jim, gospod kapitan,« je odgovoril škof za trenutek, »naj pridejo vojvode ob dveh popoldne v kaštel. Sporočite to tudi gospôdi na magistratu. Tudi Vi pridete gotovo. Recite jim, da sklenemo tam mir.«

»Dobro, reverendissime, ob dveh. Klanjam se globoko Vaši prečasti!«

Škof je blagoslovil kapitana, pokimaje z glavo, in v kratkem se je četa razšla izpred škofovskega dvora. Mirno je stal znameniti cerkveni dostojanstvenik pri oknu, naslanjal svoje čelo na steklo ter

gledal za temi krepkimi junaki, za tem strahom nekrščenih in krščenih barbarov. Škof, zaglobljen v čudne misli, ni niti opazil, kako so se otvorila postranska vrata, kako je stopil v sobo mal, mršav ali precej mlad človek v redovniški obleki.

»Monsignore!« je spregovoril prišlec — »monsignore!« je spregovoril glasneje, ne čakaje odgovora.

»A, ti si Antonio!« je obrnil škof glavo. »Si se-li nagledal tega razbojniškega gnjezda; si-li slišal kake novosti?«

»Jaz prav za prav ne smem soditi o tem, kakor ste izvolili reči, »razbojniškem gnjezdu«, saj je to Vaša prestolnica. Razgledal sem pod varstvom enega svetega preoblečenca marsikaj, tudi Vaše fratre. Svetega mi Marka, ti sinovi svetega Frančiška so pri Vas popolnoma druge narave, nego-li naši italijanski redovniki. Ti mrki, plešasti ljudje nagibajo bolj na razbojniško struno. Ali zopet so modri. Ko so slišali, da sem italijanski frater, umolknili so vsi in niti besedice nisem mogel izvleči iz njih; še celó hrvatski niso hoteli govoriti pred menoj; samo pozdravljali so me s kratko latinsko formulo. Kako bi se bili še le prekriževali, ti dobri pobožnjaki, ko bi vedeli, da se skriva pod ovčjo kožo beneški volk in da se mi skriva pod izposojeno obleko znak služabnika visokega sveta desetorice.

Dà, šel sem dalje — monsignore. Čudite se: Vaš svetli sorodnik Sabieno Veluto gotovo izbuli oči — zašel sem v levji brlog, v krčmo nekega Lošinjea »Črnega Nike«, nedaleč od kaštela. To Vam je pravo gnjezdo vseh uskoških sršenov. V Dalmaciji sem se priučil nekoliko temu Vašemu jeziku, pa sem vse razumel. Tam se je celó preveč govorilo. V vas je res čudna navada. Ne čudim se, da na levu sv. Marka ni ostala ni dlaka ali da ste slišali mastno kritiko cesarskih in nadvojvodskih svètnikov, da ste slišali, kako so Vas stavili na rešeto ti peklenski duhovi — Bog pomagaj! Iz njih krika sem posnel dvoje. Za prvo slutijo, kaj jim preti od nas, da jih namreč kanimo izgnati iz Senja; za drugo sem razumel, da jih najbolj peče, ker so galije (ladije) prejasne republike zaprle senjsko ožino.«

»A kateri nečisti duh jim je našepetal vse to?« je vprašal škof srdito.

»Tudi jaz sem premišljeval o tem, ali zastonj. No, bojim se, da bode skoro zopet boj med Uskoki in našo vojsko. Med ostalim sem razumel tudi to, da je lucifer Juriša Orlovič ugrabil pred nekoliko dnevi zaročnico tajnika našega generala Paskvaliga, bogato deklico iz Vrbnika, a divjak jo hoče oženiti, pa jo je skril v hišo kneza Martina Poseda-

riča. Barbaro je, kolikor ga pamtim, maščevalen človek.«

»Martina Posedariča?« je pomrmral škof. »Veš, da republika nima večega neprijatelja od njega? Niti Jure Daničič ni bil Dobrovčanom veči krvnik, nego Posedarič Benečanom. Ali da — ob dveh imam dogovor z Uskoki, da jih pomirim. Z njimi moram skleniti mir.«

»Ki pa seveda ne veže nikogar ne na nebo, ne na zemljo«, se je nasmehnil ogleduh republike.

»Seveda! Ki veže Uskoke vsaj na neki čas, a to pod pismom in pečatom. Tega ne poteptajo ti divjaki, ker oni, da resnico govorim, držé besedo.«

»Po mojem mnenju, monsignore, mora se jim najprej vse dokazati, da je prazen krik, kar se jim govori, da jih mislimo premestiti z silo iz Senja.«

»Dobro«, je potrdil škof, »a za drugo jim treba reči, da jim dovoljava prejasna republika brez nevarnosti brodariti po kvarneru v obořoženih barkah.«

»To je«, je mignil Antonio z rameni, »napisati se to more, ali kakšen pečat udari na to general Paskvaligo, ne vem. Jaz vsaj ne bi dal glave za tak mir.«

»Vsejedno«, je odvrnil škof, »sedaj idi, da sestavim pismo. A potem pridi, da ti povem, kedaj treba oditi od tod.«

Okrinkani frater se je poklonil in odšel.

Okoli jedne ure popoldne so bobnali glasni bobni po senjskih ulicah. Radovedne ženske glave, katerih je bilo redko videti v Senju na oknih, prikazovale so se iz vseh hiš. Meščani so si pripovedovali, kako so posli res zelo resni, ker je šel v kaštel cesarski komisar Andrej de Daunoch, a tudi debeli mestni notar Jeronim Srebrnjak je zelo resnega obraza korakal tje, in celó sam prečastni gospod škof. Nihče ni mislil tedaj, da bode šala, samo vražji »Črni Niko« je bobnal s prsti po praznem sodu, kričé v smehu; »A saj pravim, pravim: Dum, dum, dum! Vse prazno in votlo do vekomaj. Srečni oni, ki si sami spletajo vrv!« Na glas bobna se je zbrala uskoška četa pod orožje na trg pred kaštel. Kakor pečine so stali ti mrki junaki povešene glave. Videlo se je, da jim roje pod kapo čudne misli; videlo se je, da jim tli v očesu tajni srd, a dolge puške so se jim svetlele tako čudno v majniškem solneu, kakor da bi hotele reči: »Tudi za nas bode še posla!«

V stolpu senjskega kaštela se je zbralo med tem čudno društvo za dolgo drveno mizo: cesarski

komisar Andrej de Raunoch, debel in zaspan gošpod, ki je, kimaje z glavo, odobral vsako menenje; škof de Dominis; kapitan Danilo Barbo; Vuk Hreljanovič, brkat človek in senjski grajščak; Jeronim Srebrnjak, mestni notar, ki se je silno potil, zarezujé pero. Došli so tudi uskoški vojvode Juriša Orlovič, Pavel Milovčič, Miša Radič, Gašo Stipanovič in Ive Vlatkovič pod svetlim orožjem. Komaj je bil nataknil cesarski komisar naočnike, komaj pomočil notar svoje fino pero, ko se je dvignil starec Milovčič in je spregovoril tako-le zbrani gospodi:

»Glejte, došli ste, svetla gospoda, med nas siromašne trpine, med nas Uskoke Senjane, da nam poveste, kaj misli svetli cesar in gospodar; in to Vam tudi pristaja, ker ste modri, učeni in zgovorni, a mi ne bolj od puške in sablje. Za Boga, prosim Vas, naredite, kar bode pravo in zdravo za krščanski narod. Pravijo vam, da se nam slabo godi in da nas pritiska velika beda. Cesarska plača se nam pridržuje, a beneški dože nas goni s kolecem in vrvjo. Žena gladna, otroci bosí, plugu nisi vajen, grič neploden, a sramota za zdravega človeka, ako čaka, da mu bodo leteli pečeni golobje sami v usta. Pravijo vam, da smo kakor drevo na glem kamenu, tu nas morje bije, sever nas brije in

veter nas vije, pa trže korenino za korenino. Gra-
jajo nas, da smo volkovi, obešajo nas, gospôda, nas,
krščene ljudi, a vprašam Vas, kdo je zgubil glavo
za sveto vero Jezusovo? Pravijo, da nas vržejo iz
Senja, da nam razdro ognjišče. Težko je, go-
spôda, izdreti iz zemlje starodaven hrast, ki je pu-
stil korenine na vseh štirih straneh; težko ptico
premestiti iz starega gnjezda. Kam naj gremo, kam
naj se obrnemo? Smo-li Vam bili kako koristni,
dajte nam živeti; Vam nismo-li koristni, raje v
morje, pa Bogu hvala! Ako ste ljudje, pomagajte!«

Škof je pobešenih očij in prekrizanih rok po-
slušal besede sivega starca. Na to je rekel voj-
vodom :

»Dragi moji vitezi! Glejte, sreča me je do-
vela k Vam, hvala bodi Bogu. Odkar sem pastir
te vaše čede, sili me srce, da bode med vami mir,
ker sta mir in ljubezen zakon božji. Verujte meni.
Tudi jaz sem človek vašega jezika in vem, kaj je
volja cesarja gospodarja, pred čegar svetlim licem
sem mnogo govoril za vas; ali našli so se hudobneži,
ki pripovedujejo laži, da vas mislijo izgnati izpod
krova. A jaz vam pravim, da je to gola laž.«

»E, kadar nam praviš ti, gospod škof, je
resnica, verjamemo!« je dodal starec Milovčič.

»Čujte, gospoda!« je zavpil Orlovič in skočil na noge. Notar se je preplašil in pero mu je padlo iz roke. — »Čujte, gospoda,« je ponovil Orlovič, »top iz Nehaja! Kaj je to?«

Kapitan in vojvode so izleteli iz kaštela proti morju, vojaki so mrgoleli za njimi. Pred »mala vrata« so šli. Strašen prizor! Od Raba je letela mala ladijca, a v njej starci, žene in otroci.

»Ti ljudje so naši!« je zavpil Orlovič.

»Dà, Senjani!« je odvrnil Uskok Rodanovič, »nekaj živeža vozijo.«

»Glej!« je pristavil kapitan Hreljanovič, »proganja jih beneška ormanica (troveslača ali ladija, oborožena s topovi). Vidite-li na zastavi leva?«

»Ha, Arbanasi so v njej!« je zaškriknil Orlovič zobmi, »vodi jih neki črni Benečan. Da bi ga Bog ubil! Junaki! nabasajte topove, spustite barke v morje! Na noge, junaki!«

Uskoki so priskočili k ladijam. Vuk Hreljanovič je primaknil gorečo šibo topu. Grom je zagrmel, blisek je planil in zrno je odneslo beneško zastavo. Kakor lastavice so hitele uskoške ladije. Ali glej! beneški brod se je primaknil mali ladiji. Arbanasi so izpalili puške. Petdeset pušek je počilo. Strašno vpitje se je zaslišilo od ladijee. Ladijca se

je prevalila, starci, žene, otroci, vse se je pogreznilo v globoko morje.

»Tako vam Boga, veslajte!« je zavpil Orlovič, »da jih zgrabimo žive!« Zaman. Veter se je obrnil in prijel jadra beneškega broda, ki je odbelžal kakor strela proti Rabu.

Solznih očij se je vrnil Orlovič na breg.

»Desno roko bi bil dal, da bi mogel pognati proklete malopridneže na dno morja!«

»Vodi nas, vojvoda!« je zavpila uskoška četa jednoglasno, »vodi nas na Benečane!«

»Junaki!« je spregovoril škof, bled, prestrašen, ko je bil došel v kolo razsrjenih junakov, »zaklinjam vas, slušajte me! Rotim se vam, da temu ni kriva beneška gospôda, ampak arbanaski divjaki, ki so svojevöljno prelili nedolžno kri. Drago jim bode plačati to, rotim se vam. Pojdite, saj beneška gospôda vam hoče zopet odpreti morje. Čestiti vojvode, prosim vas, vrnite se v kaštel.«

»Je-li res, da maščuješ one, škof?« je vprašal Orlovič.

»Res je.«

»Bodemo videli! je rekel Orlovič. — Hajdimo junaki!«

»Nikdar!« je odvrnil Milovčič — »prej zlo-mim sabljo.«

Vojvode so šli brez starca za škofom v kaštel. Zlovoljno je čakala četa, čakala tri polne ure. Slednjič so prijavili vojvode, da je narejeno pismo, da smejo Senjani slobodno brodariti po morju od Baga do Istre, toda brez orožja, in za svojo potrebo in trgovino samo, da se ne dotikajo beneških brodov, in da se to zabrani vsakemu od svojih, a vse to da ima trpeti toliko časa, dokler vsega posla ne uredi cesar sam. Neradi so potrdili Uskoki pismo, in so prisegli, dasi jim je sree kipelo ljutosti; saj so bile žene in otroci gladni; sedaj se jim vsaj tega ne treba bati, in pa, da bi jih gonili iz domovine, iz junaškega Senja.

Ko je prišel škof v svojo sobo, je našel Antonia.

»Hvala Bogu«, je vzdihnil ves truden, »vspelo je delo; malo da nam ga ni pokvarila arbanaska neumnost. Ali mnogo muke je bilo treba. Jutri ob zori se vrnemo, Antonio.«

Pred meniškim samostanom se je sestal kapitan Danilo Barbo z gorostasnim človekom, ogrnjenim črnim plaščem.

»Da ste mi zdrav!« pozdravil ga je velikan.

»Oj! Bog z Vami, knez Posedarič!« je odzdravil kapitan.

»Odkod tako pozno?«

»Od menihov, kapitan! Vi ste danes sklenili mir z Benečani, a zastopal jih je škof. Kapitan, kapitan! Čuvajte se tega pajka. Mreža se zapleta. Lahko noč!«

III.

Po modrem nebu so se gonili krdeloma beli, srebroliki oblaki, sedaj zakrivaje, sedaj odkrivaje mesee in zvezde. Težka soparica je pritiskala na zemljo. Silni jug je objestno metal morske valove pod oblake, vrh katerih je plamtela zlata mesečina; metal jih je v zrak, kakor meče neumno dete drago kamenje; zamolklo šumé so butale silovite pene v orjaške zidine, umikale se zopet, da potem navalé tem silneje.

Visoki zvonik sv. Marka je molel kakor velikan iz množice poslopij, stolpov, krovov, belih kakor sneg od svetle mesečine, ki je samo tu in tam prodirala v ozke kanale, v ožje ulice beneške; od Guideke so blestele skozi noč žarke iskrice, male svetiljke mornarjev, samo včasih se je oglasila skozi nočni mir katera vesela pesmica, da brzo spet umolkne in zavlada tajinstven, veličasten mir nad »kraljico morsko«, kateri je vladal Marino Grimani. Hkratu se je oglasil v zraku čuden zvon, kladiva medenih mož nad Mercerijo javila so Be-

netkam polnoč. Sedaj je hitela mala, črna gondola kakor hitra ribica po plitvini od Piacete k velikemu kanalu. V gondoli je sedel človek pod širokim klobukom, ogrnjen z nabranim plaščem; ker je bil navlekel na čelo krajce klobuka in se je bil tesno zavil v plašč, mu nisi mogel spoznati lica. Gotovo se mu je mudilo, ker je dva-trikrat rekel gondoljeru poluglasno:

»Brže, Nikoleto!«

»Komaj se je bila ta črna ladijca odtisnila od Piacete, pojavil se je izpod stolpov doževe palače človek, visok, bleđ, suh; sodé po opravi, redovnik svetega Dominika. V mesečini se je dozdevalo to lice, da je mrtvaško, ali žarko oko je kazalo, da je živo. Redovnik je pohitel k pristanišču in plesknel z dlanjo.

»O!« je pogledal iz privezane gondole zaspan gondoljer, »kam želite?«

»Vidiš-li, mladenič, ono ladijco, hitečo proti velikemu kanalu?«

»Kako da je ne bi videl? Saj je mesečina.«

»Za njo, hitro za njo! Ali ob kraju v senci, da naju nihče ne opazi«, dvignil je redovnik suhi kazalec.

Čez trenutek se je spustila druga ladijca za prvo v lov, lahko, tiho hiteča v senci visokih kamenitih palač.

Slednjič je pristala prva gondola ob stopnicah gospodske palače, kateri so belo, kamenito pročelje, umetno izrezana gotška okna in s tankimi stolpi okrašena veža, čudno odsevale v mesečini. Ogrnjeni gospod je stopil na kopno in šepnil gondoljeru: »Bene, Nikoleto! Čakaj me tukaj!« in odšel je brzo v hišo.

Na to je prihitela druga ladijca. Dominikanec je nagnil glavo in njegov gondoljer je zavil v mal kanal poleg palače.

Neznanec je pohitel po kamenitih stopnicah in otvoril naglo vrata na levi strani.

Tu je sedel za mizo in pisal visok v črno oblečen človek polnega lica, živega izraza, modrih jasnih očij, malo osivele brade. Čim so zaškripala vrata, dvignil je glavo. Prišlec je odložil plašč in klobuk — in škof Marko de Dominis je stal pred svojim sorodnikom, Sabienom Velutom, beneškim senatorjem.

»Glej ga no, sorodnika!« je viknil Sabieno in skočil na noge, »mislil sem, da se ti je pripetila kaka nesreča, in da niti ne prideš; a od Antonija ni glasu!«

»Ne boj se, dragi Sabieno, zdrav in živ sem«, je odvrnil škof z lahkim smehom, »ne znam, kakšna nesreča bi se mi mogla pripetiti v srečo prejasne

republike, kateri sem prezvest sin: tam, na drugem bregu, na hrvatski zemlji, dà! — Zakasnil sem nekaj, ker mi je sreča poslužila izredno, kakor spoznaš pozneje. Si-li pripravil, kar treba?»

»Sem. Zelo sem se začudil tvoji zapovedi. Pri moji Angelini sede signora Marieta Quirini, cesarski poslanec Rossi et cetera. Marieta je sicer izbegavala sladkim besedam Avstrijca, ker je zvesta svojemu možu, a danes se tako sladko smeje, tako milo govori s poslancem, — da sem začuden izbulil oči, — a mož — naš mili Marin, naš ljubosumni prijatelj, naš bistrooki »savio di Terra ferma«, mirno gleda to šepetanje in ljubkovanje Avstrijca, bobna smehljaje se s prsti po mizi in pije malvazijo, kakor da se ga Marieta niti ne tiče.«

»Naš dragi prijatelj Marino«, nasmehnil se je škof zadovoljno, »je pravi savio«, to je modrijan in predober beneški državnik, da bi bil ljubosumen. Dà, Sabieno, ti se čudiš Marieti, ali pravim ti, vsak njen nasmeh stane uskoško glavo, vsaka sladka beseda, senjsko barko. Marijetine črne oči so ona Arhimedova točka, s katere dvignemo senjske razbojnike iz njihovega gnjezda.«

»Marieta je torej kača pod cvetko? Politika torej?»

»A ti nisi opazil tega takoj?»

»Ne umem nič. Vse to mi je apokalipsa.«

»Potem bodeš umel. Si-li že govoril z dožejem, s svètniki desetorice?«

»Saj si bržkone tudi ti?«

»Sem. Dože in signoria ve predobro, da beneška republika nima zvestejšega sina od mene. Se-li nisem rodil na Rabu, na beneški zemlji? Ni-li bila moja mati Benečanka, sestra tvoje matere? A materino mleko je v vsakem človeku jače od očetove krvi. No, vi, gospoda beneška, ste nekako nezaupni do vsakega, ki se ni rodil v lagunah, v katerem se ne pretaka tanka in debela kri dožeja Pavla Anasta, zlasti, ako je v človeku malo slovanske primesi, kakor v meni. Zato sumim, ker mi je dože in »modri svèt« iztaknil vse misli, a meni so povedali samo pol svojega mnenja.«

»Bržkone veš načela naše države. Vrh tega si senjski škof, sinovec škofa Ivana, ki je padel pri Klešu, boré se za Avstrijce.«

»Senjski škof!« nasmejal se je de Dominis, »Sabieno! nisem se nadejal od tebe toli smešnega priimka. Misliš-li ti, da sem ostavil Rim, stolico svetá, da sem zapustil red družbe Jezusove, vseučilišče, samo za to, da živim in završim svoje dni v Senju, v tem gnjezdu upora in razbojništva, da bodem do smrti pastir te garjeve črede? Boga mi,

ne! Pojdi!« je prijel škof Sabiena za roko, sprovel ga k oknu in pokazal z roko na nebo: »Glej one zvezde, one zlate črke nebeške, ki nam naznanjajo večno slavo. V nje se mi je vgloobil duh, iz njih prorokujem in čitam. Ob njihovem plamenu se mi je vžgalo srce, krila mi rastejo in duša je sklenila doseči to slavo. No, nisem neumen, nočem, da mi solnce pokvari krila; naredim si stopnice do hrama slave; a Senj je prva, najnižja stopnica.«

»In zopet apokalipsa!« je odvrnil Sabieno v začudenju.

»A kaj misliš, zakaj sem se trudil, da dosežem po svojem stricu senjsko stolico, ta revni zakotek, jaz, komur je pretesen Rab, pretesne Benetke, pretesen Rim, pretesen svet, ki sem posegel, da snamen zagrinjalo doli z neba? Pol veka stoji pred vami ta nerazrešljiva uganjka — senjski Uskoki — ta kost v beneškem grlu; vaši državniki so se ob tem potili, vaši admirali se ob tem mučili, vaši generali se ob tem sramotili — dà, slavna Venecija dobiva rano za rano, sramoto za sramoto od pesti divjakov; vladarica jadranskega morja drhti na jadranskem morju. Katera vaša luka je varna, kateri brod na morju sloboden. Ne blišči-li povsod uskoški nož? Junaki so oni, pravi levi. Vi jih obešate, snemate jim glave, ali kakor lernejski kači izrastejo

mesto jedne glave tri. Avstrijei, bojazljivi ljudje, se boje Turkov, boje se Benetek, boje se Uskokov, radi bi imeli morje ali novcev nimajo. Benetke morajo zavladati vsemu bregu jadranskega morja; Trst, Reka, Vinodol, Senj: vse se mora klanjati svetemu Marku! Uskoki so temu jedina zapreka, morajo se torej uničiti. Ta popolnoma logična misel povračala se mi je sto in sto krat in slednjič sem rekel: Marko Anton, reši ti to uganjko; to ti bode začetek slave. Zato sem šel v levje žrelo in postal sem senjski škof. Me-li razumeš, Sabieno, jaz sam bodem kopal pod Senjem rove, da ga dvignemo v zrak.«

»Tvoje besede, škof,« je odvrnil Sabieno, »so jasne, žive in radi tega tudi resnične. Tebi verujejo dože Grimani in njegovi svètniki. No, se-li avstrijski ministri, ki nam vse obetajo, a nič ne delajo, se-li poprimejo tvojega svèta? Oni so se celo dvignili, da branijo Uskoke. Ni-li poslal nadvojvoda Ferdinand ljubljanskega namestnika Rabato, ki je predvčerajšnjem glasno zahteval v zboru, da se odpre Trstu in Reki zopet trgovina, a Uskoki da se ukrote po mogočnosti; se-li ni oni vetrnjak, španski poslanec Iniko de Mendozza, podpira Avstrijo, celo zagrozil beneškemu senatu v imenu svojega kralja?«

»Ne plašimo se tega, moj Sabieno! Mendozza

je ohol norec, ki brblja na svojo roko; on mora pasti. Rabata je strog, mrk, brezobziren, dà, celó krut vojak, »condottiere,« ki bi na zapoved obesil celó svojega očeta. On nam bode proti Senjanom meč, a mi roka in glava, ker ima malo v možganih.«

»Rabata?« se je začudil senator.

»On, dà. Ti veš predobro, koliko sem se trudil na pražkem in graškem dvoru, da sklonim Uskokom vrat, dà, celó preveč, preživo sem snoval, da so me začeli moji protivniki sumničiti pred cesarjem in nadvojvodo, da mi odvzamejo senjsko škofijo. A to ni težko. Rudolf ni cesar, državnik, on je astrolog, sumničiv človek, čuden, a njegovi ministri, osobito Čehi, zvite lisice, ki se srdijo še zdaj, odkar so se razbili pražki dogovori med cesarjem in republiko. V Gradeu vedó za moje osnove protestantski ministri, a na Hrvaškem mrzijo Benečane ban in general Lenkovič — torej tudi mene. Vidiš torej, dragi sorodnik, da moram biti oprezen, da ne smem prednjačiti povsodi. Naj delajo drugi, ne vedoči, da je vse to moja osnova. Pregledajmo malo svojo vojsko. Evo ti cesarskega poslanca Rossija. On je pravi gizdalín, dovolj top, pa za nas bolje; ponorel je za žarkimi očmi Marijete, žene našega prijatelja Quirinia. A zaljubljen državnik,

tudi če bi bil pameten še od narave, je neškodljiv. Šepnil sem Marijetinemu možu, kako mora ona preskrbeti od Avstrije, da postane Rabata komisar v Senju. Ti se čudiš, smeješ? Dà, prav Rabata. Ta strašni vojak brez lastne misli in lastnega čuta, se ravna že sedaj po mojem migljaju, a nadvojvodi Ferdinandu, gorečemu katoliku, se je omilil zelo, ker udriha na Kranjskem z železno šibo po Lutrovih pristaših. Pomisli še to, sorodnik, da se je ta nepremišljeni vojak predvčerajšnjim vjel, govoreči živo za svojega vladarja, ter ga vsakdo smatra protivnikom republike; tem manjša bode sumnja, tem lažje njegovo imenovanje, in ako dobim to vojaško punico v Senj, bode sekal in obešal Uskoke vse po moji volji. Na morju preži na njihove ladije vaš general Paskvaligo, železen bat, a turške poveljnike treba opomniti, naj ne puščajo razbojnikov na svoje zemljišče. Niso-li tako zapleteni v pajkovo mrežo od vseh strani?»

»Dà, ali potem ni še vse Primorje in Senj beneška zemlja?»

»To so mi rekli tudi dože Grimani in njegovi svètniki,« nasmejal se je de Dominis, »ali jaz se vam čudim v resnici. Da protivniku izbiješ meč, ni treba udarjati po sablji, ampak raniti ga v roko. Počasi ali varno. Senjani niso vsi jednaki. Plemiči

naj ostanejo patriciji, samo se mora izmed njih iztrebiti plevel: Daničiče, Hreljanoviče, a zlasti Posedariče. Najljutejše vojvode treba uničiti; oni, ki dobivajo cesarsko plačo, oni se pomirijo; najemnik se ne vznemirja silno. Ti ljudje bodo sčasoma trgovci, obrtniki. Najhujše, ki ne dobivajo plače, moramo odstraniti; ti živijo od ropa, plovejo po morju, ker drugače ne morejo živeti. Sežgi jim barke, premesti jih v trdnjave Otočac, Brinje in Prozor, pošlji jih globoko na Hrvaško na Turčina, ta jih ali potolče, ali pa bodo oni branili krščansko, torej tudi beneško mejo. Senj je važno branišče avstrijske vlade, ali samo, dokler so Uskoki v njem, ker samo ti vrage umejo skakati in plezati po pečinah; Nemei pa, Boga mi, ni najmanjše. Pa pomisli potem: Senj brez obrane, Avstrija brez mornarice! Beneška mornarica poseduje Jadransko morje; Frankopani so že tako iztrošili, a pomorska mesta bodo pristajala vedno bolj k Benetkam, ker sem vleče vsa trgovina. Tako pade zrelo jabolko samo v krilo prejasne republike. Seveda, tega nisem rekel cesarju in nadvojvodi, ali oni mi odobravajo osnovo, ne misleči na posledice. Še več. Zavil sem svojo osnovo v lepo obliko. Avstrijci nimajo denarja, a senjske šume so lepe. Beneški trgovci morejo pod roko pokupiti šume zelo po ceni; Uskoki izgube

potem svoje glavno zavetje — šume, a Avstrijei odstranijo Uskoke s tem denarjem. Kaj praviš Sabieno?»

»Pravim Ti, da mi je sedaj vse jasno, in da se čudim tvojemu divnemu umu, sorodnik, in ako pojde vse po sreči, ni zaslužil nihče večje časti od beneške republike, nego-li senjski škof Marko Antonio de Dominis«.

»To mi je rekel tudi zaderski nadškof Minuci«, nasmehnil se je zadovoljno Marko Anton, »to mi je rekel tudi Grimani. Sedaj sem ti dokazal vse, dragi Sabieno, tudi ti delaj po tem. No, čas bi bil, da gremo v društvo, da Rossi ne ponori popolnoma. Pa morda, da pride —«

»Kdo?»

»Rabata.«

»On li?»

»Dà, on.«

»Da nisi škof, rekel bi, da si — —«

»Matematik brez rogov in repa. »Gradatim ad sidera tollor«. Idimo!«

Obojica je stopila v sijajno dvorano. Obokane stene prostrane dvorane so pokrivali tapeti od pozlačene kože. S svoda je visel sijajen svetilnik v podobi steklenih rož iz finega kristala, a plameni dišečih voščenic so bliščali v ogromnih ogle-

dalih muranskega stekla, razprostirajoči svojo svetlobo na žive, vznešene slike, na katerih je Djana ljubila v snu Endimijona, sveta Magdalena razpelo, na katerih je Lelj metal pozlačene strele za Drijado, ali beneški junaki za črnim Saracenom. Sredi dvorane je vrela voda, rudeča kakor vrtnica, iz kljuna mramornega labuda, a na dolgi mizi so stale orjaške srebrne posode, polne žarkega cvetja, zlate čaše in kristalne kupice, v katerih se je lesketalo kakor rubin ognjeno kijoško vino. Izmed zelenega listja zrle so zlate siciljske pomaranče, rudeče dinje *) s Krfa, sladko, rumeno grozdje in dišeče, temnorumene breskve. Naokolo je sedelo divno kolo beneških gospâ, hladečih se s pihaljkami, ki so se zibale na njihovih prsih kakor metulj na polni vrtnici. Ali glejte jih! Tam je kakor stoloravnateljica bujna visoka gospa, v nabranem plašču vijolčastega baržuna. Po belem čelu, po belih ramenih padajo krasotici zlati kodri, a črno oko jej plamti kakor zvezda danica sredi temnega neba. To je bila gospodinja Angelina Veluto. A pri njej? Kakor lahek oblak se je ovijala njena obleka z belimi čipkami okoli bujne mladenke visokega čela, dolgih trepalnic, črnih bujnih las, nad katerimi se je lesketala krona iz dragega kamenja.

*) Hrv.: Lubenica = Wassermelone.

Veliko oko jej je sijalo kakor rosna vijolica, nežni vrat se jej je zavijal kakor lilija, a rudeče ustnice so se jej smehljale dražestno, kakor bi pihal lavor v vrtnico. To je bila Marieta, mlada žena Mariana Quirinia, kateri je opravljal v dožejevem senatu važen posel »savio di Terra ferma«, a sedaj srkal za mizo malvazijo, gladil dolgo brado in bobnal s prsti po mizi. A dalje si videl ob svetlobi voščenje mnogo lepotie, mnogo črno oblečenih beneških plemičev. Ob krasni Marjeti je sedel debel človek, topega nosa, kratko ostriženih, plavih las, zavitih brk, načičkan, našušmaren v obleko iz svile, vezeno s srebrno žico. Sive oči, top nos, debele ustnice, šiljasti brki — vse se je smehljalo na njem. To vam je bil nesrečni ljubimec, cesarski poslanec Rossi.

»Illustrissimo!« se je nasmejala Marieta, »Vas li ne boli glava od našega ženskega hahakanja, Vas, ki nosite toliko važnih poslov v glavi?«

»Signora!« je odvrnil jecljaje Rossi, nasmehnivši se čudno izpod širokega nosa, »državne posle sem del doma pod 'ključ, tu se podajam z dušo in telesom poeziji, in dozdeva se mi, da sem pastir med vilami!«

»Sramežljivi ljubimec!« sč je vmešala Angelina z lahkim smehom.

»Signora!« je odvrnil Rossi sladko šepetaje, »jaz nisem sramežljiv, marveč srčen sem, da bi smelo provalil v Armidin vrt, ali ne vem, bi-li se mogel ustavljati njeni divoti kakor Gotfrid bu-ljonski.«

»Ne recite torej, illustrissimo«, je šepnila Marieta in pogledala poslanca izpod očesa, »ne recite, da ste junak, ko že naprej priznavate, da ste slab.«

»Veselim se celo svoje slabosti,« je odvrnil Rossi, »ker v tem slučaju je ona krepost.«

»O, jaz bi Vam mogla odgovoriti,« je začela Marieta z mehkim glasom, »da je ta krepost gospej Vašega srea slaba uteha, ker slab do jedne, slab bodete do vseh gospa, a zvestoba — — —.«

V tem trenutku sta vstopila v dvorano senjski škof in njegov sorodnik senator. Vsi gosti so ju pozdravili uljudno, a zlasti poslanec Rossi je stisnil živo škofovo roko.

»Da ste mi zdrav, gospod poslanec,« je začel de Dominis poluglasno, »ste se-li potrudil popraviti ono, kar je pokvaril oni neumnež Mendozza. Ti Benečani so jako razsrjeni, kakor se meni dozdeva. Oprezni moramo biti; jaz se ne mešam v te posle, ali kar sem Vam predložil, odobrava tudi nad-

vojvoda. Delati moramo za mir in ugled naših vladarjev.«

»Mislim,« je odvrnil Rossi tajinstveno, škilé z enim očesom v lepo Marieto, »mislim, da se vse posreči. Seveda, razsrjeni so, kakor besni levi.«

»Res?«

»No, jaz sem fino zaplel ves posel in Grimaniju vse razložil. S početka ni hotel niti slišati, imel je sto in sto prigovorov in pritožeb. A ko sem mu razložil točko za točko z ostrimi razlogi, ko sem dokazal iskrenost naše vlade in potrebo složne prijateljske politike, omehčal se je dože, spustil se v potanko razpravo, zlasti glede pomorske trgovine z Reke in Trsta, a svètnik Badoer je zahteval potankega obvestila o senjskih šumah. Na razstanku mi je še rekel Grimani: Illustrissimo, ko nam tolmači nadvojvoda svoje želje po ustih toli modrega državnika, ni dvoma o srečnem vspehu.«

»To znači po priliki, da ni bilo treba poslati Rabate,« je dodal škof.

»Mislim,« je pomežiknil Rossi zvito z očmi.

»In ni ga bilo treba. Rabata je dober kristjan, junak na glasu, strog upravitelj, ali državnik nikdar! Njemu bi se moralo poveriti kakšno važno poveljništvo, kjer treba stroge roke, železnega biča, a ne ga poslati v beneške mreže, katerim je kos

samo Vaša modrost. Delajte samo tako naprej, a jaz preskrbim, da Rabato, morda Vašega nasprotnika, odstranimo — — daleč!«

Rossi se je poklonil globoko in odšel k lepi Marieti.

Po tem razgovoru je prijavil mal, v črno svilo odet zamorec prihod dveh gostov, plemenitega barona Josipa Rabate, namestnika Kranjske ter poslanca Njegove cesarske Svetosti, in Antonija Capogrossija, poročnika prejasne republike na galiji *) gospoda Soredana.

Društvo se je dvignilo začudeno. Čez trenotek sta vstopila gosta. Rabata je bil visok človek, poln, jak, rekel bi, debel. Na kratkem vratu mu je stala debela glava. Na okroglem, debelem lieu si videl nizko nazaj potisnjeno čelo, gosto nabrane obrvi nad bledomodrimi očmi, ki so drzovito gledale predse; pod ogromnim nosom so se čvrsto stiskale debele ustnice, nad belim ovratnikom si videl debel podbradek. Dolgi plavi lasje so mu padali na ramena, o bradi in brkah ni bilo ni sledu. Človek bi rekel, da ima Rabata žensko lice, ali nepremičnost njegovega očesa in dve potezi, idoči od nosnic do kraj ustnic, sta svedočile, da se v tem človeku ne skriva ženska narava. Poslanec je imel na sebi

*) Velika ladija, tudi vojna ladija.

oprsnik od črnega baržuna, rumene svilene rokave, kratek plašč, visoke rumene čišme in širok klobuk z črnim in rumenim perom, a ob boku dolg nemški meč. Poročnik Antonio, mal človek, se je poklonil precej škofu, s katerim se je bil povrnil iz Senja pod krinko fratra.

»Gospodje in gospe!« je začel Sabiena, ko je bil pristopil k Rabati in mu podal desnico, »zelo me veseli, da morem pozdraviti pod svojo streho dičnega gospoda barona Rabato, cesarskega poslanca in desnega prijatelja mojega dragega sorodnika, prečastnega škofa senjskega. Radi tega prijateljstva sem pozval tega slavnega gosta v svojo hišo, da mu prikratimo čas po našem običaju. Predajem ga Vam gospe, saj, kje naj iščemo zabave, kje mineva sladkejše in hitrejša čas, nego pri krasnih damah?«

Rabata se je poklonil silovito, da so mu zažvenketale ostroge.

»Hvala, eccellenza«, je odvrnil domačinu, »oprostite, da sem zakasnil. Moral sem sestaviti poročilo o svojem poslanstvu, a cesarska služba je prva. Predajem se gospem, da-si se nisem še predal v svojem življenju, ali oprostite, ako Vam ne bodem po volji, ker sem vojak in oženjen.«

Gosti so obkolili tujca, ki je praznil čašo za čašo grškega vina ter se smejal glasno šalam beneških dam.

»Illustrissimo!« je šepnila Marieta Rossiu, katerega je bil Rabata pozdravil zelo hladno, »soparno mi je, pojdimo na zrak, na balkon!«

»Vaša zapoved mi je najsvetejši zakon!« je pomrmral poslanec, ter odšel skozi steklena vrata na balkon za lepo gospo. Ko je poročnik Capogrosso to opazil, prislonil se je na steber priprtih vrat, zamišljen na jedno stran, na drugo gledaje Dijano in Endimijona.

Lepa gospa se je naslonila na gotsko ograjo balkona. Mesečina se jej je čudno razprostirala po divnem čelu, po belih ramenih, po sijajnih laseh, a oči so jej trepetale kakor nočna rosa.

»Rossi«, je rekla z zamolklim glasom, »ostane li Rabata dolgo v Benetkah?«

»Zakaj vprašate to, signora!« se je začudil poslanec.

»Rossi, ostane-li Rabata dolgo v Benetkah?

»Čez dva, tri dni zapusti to mesto, pa se vrne v Ljubljano«.

»Ljubljana je blizu, zelo blizu; Rabati je nadvojvoda zelo milostiv«.

»Čujem!« je odgovoril poslanec ravnodušno.

»A Vi se ničesar ne bojite?«

»Česa?«

»Veste-li, da Vam more postati Rabata nasprotnik?«

»Meni?«

»Da pride mesto Vas za cesarskega poslanca v Benetke«.

»Mesto mene? Ste gotovo — — —?«

»Slišala sem — ne povem Vam, kaj. Jaz nočem, da pride ta medved mesto — — Vas. Privadila sem se Vašim poklonom. Zaprečite to!«

»Oh, Marieta, kako sem srečen!«

»Ne govorite o sreči, dokler je nesreča blizu«.

»Ali kako?«

»Glejte, da ga odstranite daleč — iz Ljubljane — ali kam?« se je zamislila lepa gospa in pritislila roko na — čelo.

»Dà, kam?« je ponovil zaljubljeni poslanec.

»A«, planila je gospa, »v Senj! v Senj! med razbojniške Uskoke!«

»Divna misel, Marieta! Dà, tako bode naša ljubezen gotova!«

»Dà, samo pod tem pogojem!« je dodala gospa.

»Imate-li prijatelja na graškem dvoru?«

»Imam in koliko!«

»Dobro! pohvalite Rabato, njegovo srčnost; recite, da je samo on kos Senjanom. In naša ljubezen je gotova!« je dodala Marieta mekše in je podala Rossiju roko.

»Jutri pojde kurir v Gradec«.

»Dobro! vrnimo se v dvorano!«

Med tem je razmotrivalo oko poročnika Capogrossija sliko Dijanino, ali fino uho je begalo za razgovorom lepe Mariete tako živo, da se je bil nagnil proti balkonu tako, da mu je mesec skrivaj svetil pod doljno obleko, kjer so stale na prsih s srebrom vezane črke C. D. X., t. j. consiglio dei dieci.

V dvorani se je Rabati razvedrilo sree v sijajnem društvu.

»Pri moji sablji!« je zavpil Rabata in dvignil kristalno čašo proti svetiljki, »pri Vas je lepo, gospoda, pri Vas je kakor v raju! Vaše palače, Vaše cerkve, Vaše gospe, Vaše vino, vse to ugaja očem in sreui!«

»Ali zopet ste se dvignili ljuto na prejasno republiko v senatu, dà, malo da niste slavo peli razbojniškim Uskokom!« je pregovoril Quirini.

»Jaz da branim Uskoke? — Tržačane, Rečane, dà! Ali one senjske smeti, svetega mi Josipa, nikdar! Pri moji sablji!« je zavpil Rabata zopet in

lopnil po sabljinem držaju, »ako bode prilika, zavijem jim vrat, ali mi recite, da nisem plemič. Poznam te vražje svate, pravil mi je o njih moj vrli prijatelj, senjski škof; a vem tudi to, da niso po godu svetlemu nadvojvodi Ferdinandu. General sem, ljubim disciplino, a kje imajo Uskoki disciplino? A sedaj moram oditi, gospodje in lepe gospe; rad bi še jutri krenil v Ljubljano, tudi bi rad med potjo pohodil svoje sorodnike v Gorici, pa se mi mudi! — Al' Uskoke bom — ne bojte se! — Španjolec Mendozza je neumno govoril! — Jaz uredim vse to!«

»General!« je pristopil Sabieno, ki je bil do sedaj govoril s škofom, »hvala Vam na časti; verujte mi, veliko srečo sem doživel danes, ali oprostite mi na razstanku prošnjo. Ne prosim za-se, ampak za poročnika Capogrossija, ki Vas je sem spremljal. Rodom je iz Luke od dobre rodbine, a do sedaj je služil kaj junaški v naši vojski, osobito na Kandiji. Njegova stotnija je razpuščena, a mladenič išče službe, katero pa tukaj težko vdobi, ker ni rodom Benečan; za to prosi, ne bi-li Vaša milost — —.«

Antonio je stopil pred Rabato in se mu poklonil po vojaški.

»Da ga jaz namestim?« se je nasmehnil

Rabata, ko je premeril Antonija od pete do glave, »na Kandiji, velite? Dober junak! Bene! Všeč mi je. Naj bode po Vašem, eccellenza! Sprejemem ga v goriške mušketire za poročnika. Uren je, velite. Bene! Naj bode moj pobočnik. Jutri ob zori naj gre z menoj! A za Uskoke se ne bojte! Glejte, jaz dvigam čašo in vsklikam:

»Morte ai ladri!«

»Morte ai ladri!« je zagrmelo beneško društvo živo trkaje z čašami.

Vgreti general se je poklonil društvu in ostavil s svojim novim pobočnikom dvorano, a mali zamorec je sproved obojico z bakljo do gondole.

»Kje je vaš stan, Antonio?« ga je vprašal general, ko je sel v gondolo.

»Kakih petdeset korakov od tod v onem ozkem kanalu, ali jaz Vas sprejemem domov, illustrissimo!«

»Čemu to? Pripravite svoje stvari in pridite jutri ob zori v palačo cesarskega poslanca! Morete-li po kopnem domov?«

»Morem, illustrissimo!«

»Torej izstopite. Felice notte!«

»Felicissima, illustrissimo!« se je poklonil Antonio in skočil na kameniti tlak ter odšel ob malem kanalu. Generalova gondola je odhitela, a An-

tonio je krenil v ozko uličico, peva je skozi zobe veselo pesmico. Zaviti je hotel ravno za temen svod, za katerim je imel svoje stanovanje; ali v tem trenutku se je pojavil pred njim človek — redovnik. Antonio se je prestrašil, odstopil nekoliko korakov nazaj in segnil po meču.

»Stoj!« je zahreščal redovnik in je pograbil častnika za roko, »stoj, kukavica!«

»Vi—i—i, ujec Cipriano v Benetkah?« je zadrhtel Antonio.

»Ne imenuj me ujea, izrod, ki si svojimi pregrehami ubil svojo mater, jedno mojo sestro.« Antonio je pobesil oči.

»Ti si ogleduh desetorice. Vem, da ti je na prsih znak izdajstva. Ti si bil pri Velutiju. Kdo je bil tam v gostih?« Antonio ni odgovoril.

»Govori, velim ti!«

»Nočem!« je dvignil Antonio ponosno glavo in oko mu je plamtelo kakor risu.

»Ah tako-li?« se je nasmejal redovnik. Ti veš, da bi me beneški inkvizitorji polagali na mučeniški stol. Kliči, daj! pokliči svoje tovariše, ali jih ne pokličeš. Govori, kdo je bil tam! Kaj se je govorilo? Ako ne, se jutri najde pismo z dokazi, v katerem žrelu kraj dožejeve palače da dela Antonio Capogrosso krive cekine s tajno družbo.

Si-li kedaj videl, kako se zibljejo taki kovači na vešalih med stebri svetega Teodora in Marka na Piaceti? Govori!»

»Pri Velutiju?« je pomrmral Antonio jezno, »so bili Rossi, Quirini, de Dominis in Rabata.«

»Govori naprej, vse povej!« je rekel redovnik. Dvignil je od mesečine blede lice, držé še vedno Antonija.

»Napivali so smrt Uskokom; — Marieta Quirini je pripravila tajno Rossija, da naj se potruži, da pride Rabata v Senj, a mene je imenoval Rabata svojim pobočnikom na prošnjo Velutijevo. To je vse.«

»Tebe?! — Tebe?!« je zadrhtel redovnik.

»Da.«

»Dobro!« je nadaljeval Cipriano mirneje, »idi z Rabato, idi v Senj, ali delaj samo, kakor ti bom veleval jaz — tu vešala — tam uskoški nož! Ná, kukavica!« je završil redovnik in mu je vrgel mošnjo cekinov na tlak, »vzemi, hudobnež, niti republika ne plača bolje. Torej nož — ali vešala! A mene nisi videl!«

»Hvala Vam, ujee!« je pomrmral Antonio, in pobral mošnjo, »nisem Vas videl ni z jednim očesom! Lahko noč!«

A redovnik se je bil že zgubil.

IV.

Nedaleč od samostana svetega Pavla puščavnika je stala ob mestnem zidovju senjskem ozka, visoka hiša, od sivega kamena, a nad hišnimi vratni je bil vklesan v kamen grb knezov Posedaričev, nekdanjih Dalmatincev iz Posedarja, a sedaj senjskih veleposestnikov. V prvem nadstropju je stanoval knez Martin Posedarič, udovec z hčerko Klaro, v drugem nadstropju pa v skromni sobici njegova mati, gospa Lucija Posedarička, slepa, petinosemdesetletna starka. V sobici, čisto pobeljeni, ni bilo videti nikakega sijaja, niti gospodstva. Na jedni strani je bila čudna, trebušasta omara, vzdana morda pred stopetdeset leti v debel hišni zid. Za steklenimi okni omare si videl nekaj beneškega steklenega posodja, nekaj turških čašic, čudne starinske znamenitosti, in gotovo jej je bil te redke darove donesel preko morja v Senj kateri Posedarič, bivši mornar pred mnogo in mnogo leti. Okoli zidov so stale jake skrinje, v katerih je čuvala stara gospa svojo obleko in tumbane (péče), svoje djerdane (ovratnik, posut z biseri) in kožuh. Sredi sobe je stala velika miza, a v kotu postelja, ozka, dolga, visoka in jakih nog, pokrita s perzijskim pokrivalom. Na zidu si videl samo sliko čudodelne

trsaške Matere Božje, pod katero je noč in dan gorela srebrna svetiljka, a ob njej je visela zelo nejasna podoba nekega trgovskega broda, pod katero je bilo pisano ime: »San Antonio di Padova, vasello dei Possedari«. Ob sami postelji na drveni stolici je sedela slepa, grbasta starka. Podobna je bila bolj kamenitemu kipu, nego živemu stvoru. Črn, kratek jopič, zapet s srebrnimi gumbi, v sredi širokih, pri kraju ozkih rokavov, črna svilena suknja odevala je starkino telo, a okolo vrata in glave jej je bil omotan snežnobel robec, izza katerega je gledalo rujavo, nabrano lice, finega nosa, tankih, upalih ustnic, velikih, temnih — a otrpnelih očij; lice je gledalo izza robea, kakor stara slika iz sijajnega okvirja. Noge so jej počivale na preprogi v papučah rujave kože; ob strani jej je visela na pasu debela, srebrna verižica, a na njej nekoliko velikih ključev. S suhimi rokami je prebiralala debele jagode svetega Rožnega venca. Za koga je molila? Za ves rod, a največ za svojega Nikico. Saj moli že polnih dvajset let za Nikico, joče za njim, za svojim mlajšim sinom, da je celó oslepela od solzâ. Niko je odjadral z brodom po morju v Amsterdam, a od tam ni več glasu od njega. Starejši sin Martin jej pravi, da se Niko skoro povrne iz Genove; starka joče, moli in veruje in čaka

Niko iz Genove, čaka dvajset let, dasi vé ves ostali svet, razun starke, da so Niko tunižki roparji že pred dvajsetimi leti ubili pri Malti.

Ali bi se ti našla katera duša, ki bi javila ta žalosten glas, ki bi porinila nož v to dobro, staro sree? Saj bi se zgrudila mrtva na mestu. Bilo je poludne. Solnce je svetilo skozi mala okna, silovita burja je tresla okna, tresla vso hišo. Starka je molila. V tem hipu so se odprla vrata. Starka je obrnila glavo tja. V sobo je stopil visok, širok človek, silnih prsij. Lice mu je bilo podolgasto, blede ali krasno; črno oko se mu je igralo kakor blisek na morju, črna brada mu je padala do pasu, lasje so mu bili kratko pristriženi. To lepo, močno moško telo je odevala obleka od plavkastega sukna, ozke, črne hlače, a na glavi je imel rudečo kapico. Za njim je stopala deklica, prava očetova slika, spuščenih dolgih kit, povešene glave, črno odeta, a nazadnje je vstopil v junaški zlati obleki s sabljo, poln, zdrav, črnolas mladenič, sokolovega očesa, jakih obrv in malih brk. Oko dekličino je blodilo nestalno sem ter tja; sedaj jej je vzplamtelo pod dolgimi trepalnicami, sedaj jej je zardelo lice kakor roža, in polne prsi so se jej vzdigale silovito; mladenič — je stopal slobodno, yeselo, kakor jelen v gori; oko mu je sevalo kakor srebrni gumbi na

junaških prsih; rudeče, polne ustnice so mu drhtele radosti in blaženstva izpod črnih brk. — —

»Kdo je?« je vprašala starka otvorivši usta, »si-li ti Martin? Imaš kak glas od Nike, imaš-li, sinko?«

»Nimam«, je odgovoril ponositi junak z mehkim blagim glasom, »a jutri pride oče gvardijan z Reke; on nam gotovo donese dobrih vestij, ker mi je obečal o slovesu, da bode povpraševal na vse strani.«

»Bode-li? Bode li?« je odvrnila starka, »to je dolgo, sinko Martin, ah, predolgo! Sinoči sem lepo sanjala o njem. Poljubovala, objemala in gledala sem ga, čuješ-li, Martin! gledala ga, ah, slepa sirota. Dolgo je temu. Pomagaj mi Mati Božja s Trsata! A po kaj si prišel, Martin? Vas je več tukaj — tudi Klarica je tu. Si-li, zlato moje? Si-li?«

»Sem, sladka babica!« je zavpila Klara, spustivši se na kolena in položivši lepo glavo v star-kino krilo. Starka se je pripognila in jo prijela z obema rokama za glavo. »Ali si objestna! Kako sem se preplašila! Pa glej! glej! Mokre oči! Kaj se je pripetilo mlademu srečju? Zakaj ste došli, Martin, da mi nosite nemir v moj mir!«

»Draga mati«, je rekel knez Martin, »nismo Vam donesli nemira, marveč srečo in radost!«

»Srečo in radost, sinko?« je pokimala starka z glavo, »oj, to so redki gosti pri meni; ne znam jim več imena.«

»Zares, mati«, je nastavil Martin. Danes je doletel na dvor bel golob in me vprašal na ju-naško vero, je-li tu bela golobica. A jaz sem mu odgovoril, da se ne spominjam prav. A golob mi je rekel, da jo on pozna prav dobro in da bi mu bila lepa družica ter je pristavil še, da je dobre rodovine in da mu je prazna hiša. Nato sem pozval jaz golobico, a sedaj vprašaj jo, kaj bi rekla, ako bi golob zagolčal, a ona, videla boš, da ne poreče: »Nočem!« Doleteli so tudi bratje golobi in so rekli, da jo bodo varovali s svojimi krili, in da jej ne bode nedostajalo nikdar prosa.«

»Kaj mi pripoveduješ tu bajke, kakor na Božič, in čemu te šale; ne veš-li, da je danes velik post?« se je razsrdila starka nekako, pritiskaje živahneje Klarino glavo. »Govori trezno, Martin! Kaj je! Svati? Da mi oženite Klarico; moje dete, mojo Klarico?«

»Dà, mati«, je odgovoril knez. »V par besedah rečeno: Moja Klarica snubi vrli plemič in junak Jurij Daničič, sin mojega pobratima Ivana. Vi veste mati, da je to slavna kri. Vi poznate njegovega očeta, Vi ste poznali slavnega strica

njegovega Jurija, radi čegar junaštva je podelil cesar Rudolf vsemu plemenu Daničičev ogrsko plemstvo; Vi ste bila, mati, posestrima Klare Antulovičeve, babice tega mladeniča, kateremu je junaštvo preraslo brke, sin je našega naroda, Senjan in vlastelin. Jaz sem rekel: v božjem imenu! Deklica je pordečela kakor rožica in glejte nas, dobra starka, pred Vami, da rečete tudi Vi svojo in da blagoslovite zaročenea.«

»A ti? Ti?« je dvignila starka dekličino glavo in goste kaplje so jej drhtele v ugaslih očeh, »kaj praviš ti, Klarica?«

»Jaz —« je šepnila deklica in zardela silno, — »jaz sem tako srečna — srečna, sladka babica!«

»Glej!« je nadaljevala, položivši roke na Klarine prsi, »kako leti to sree — leti kakor lastavica. Tu ni leka, razun smrti, smrti! Jaz vem to, kaj se pravi: tok, tok, tok! A meni si tajila, idi, mlada grešnica! Ker po sreču sem izmerila, da to ni vzplamtelo kar čez noč, da so to stareji računi. Modri ste! Izmolili ste litanije, pa sedaj ste prišli semkaj, da babica reče: »Amen!« Modri ste! Dà, kaj nas briga slepa babica, v kot z njo, je-li?«

»Ne bodite taka, mati! Vaše čiste roke so pečat tej sreči; brez Vas ni blagoslova!« je dodal knez.

»Ti hočeš tedaj zapustiti babico?« je zajokala starka mirneje in pritisnila deklico na uvele prsi.

»Oh, babica! Tebe ostaviti! Mi li-je mogoče?« je zaječala deklica.

»Ali ti je mogoče? Nespametno dekle. Moraš, moraš!« se je nasmehnila starka z solznimi očmi; »ne veš-li, kaj pravi Bog: zapustiš očeta in mater in pojdeš za svojim možem. Kaj ti je babica? Morda še kateri Očenaš, pa v grob. Pretrpela sem, hvala Bogu, dovolj na tem svetu! A ti si mlada, ti idi po svojem sreč. A povej mi, kje je tvoj dragi?«

»Evo me, mati!« je kleknil mladenič pred starko, »evo me na kolenih pred Vami, a brez Vašega blagoslova ne vstanem, pri moji veri, da ne!«

»A ti si to, sinko!« je pregovorila starka in je iskala z roko Jurijevo glavo, »pridi sem, da vidimo«, je nadaljevala, gladeča mladeničevo lice, »mlad si, čutim, gladek si, in čula sem, da si junak. Jo li-ljubiš od sreča; jo-li?«

»Oh, mati, ljubim jo!«

»Pa reci, sinko, je-li lepa? To veš bolj ti. Jaz je nisem videla nikdar, čuješ-li, nikdar! Ker Bog mi je bil odvil že vid, ko jo je mati poročila na svet. Povej mi, je-li lepa?«

»Dà, mati«, je odgovoril mladenič, »zelo lepa je.«

»Dobro, vzemi jo — vzemi!« je šepetala starka z drhtečimi ustnicami, »naj Vaju Bog blagoslovi, moja otroka. Varujejo naj vaju vsi božji angelji! Bodita srečna Vidva i Vajin porod in molita za dušo Vajine slepe sirote babice! Klarica, dušica moja, čuj! Povedala sem ti, kaj je božja volja. Ti poslušaj Boga. Mož ti je gospodar, oče, mati, dom in ščit — on ti je vse. Brez njega ni življenja, kakor ne mlina brez kamena; njegova duša je tvoja duša, njegova tuga tvoje solze, njegova radost tvoje veselje. Jeden kruh bodeta jedla, iz jednega vrča pila, pod jednim ključem počivala. Slušaj ga, ljubi ga, teši ga! Ti veš, da možka glava mora iti v svet v burji, v boj, v kri, da mora iti v zlo. Teši ga, blaži ga, gladi mu čelo in moli Boga za njegovo zdravje. A ti, sinko, čuvaj mi dete; dobra je, čista kakor rana rosa. Ima tudi gorko kri, a to je pri vseh in tudi pri meni siroti; ali Klarica ne prekipeva. Drži mi to ptičico na svileni vrvici, ne drži je na težkih verigah, da si ne zlomi kril! Čuvaj mi jo! Bog naj Vaju blagoslovi, otroka! Moja draga otroka!« je zajecljala starka iz globočin srea in si pokrila z rokama lice.

Mladenič se je dvignil na noge. Nemo je stal prekrizanih rok in povešene glave pred tem čudnim prizorom, kjer se objemajo starost in mladost, moč

in slabost in zajedno se je jokal žalosti in veselja. Slednjič je dvignil ponosno glavo, spustil levo roko, del desnico na srce in rekel:

»Starka mati! In Vi knez, moj drugi oče. Rotim se na svoje ime, na svoje zdravje, na svojo junaško besedo, na svojo zvesto sabljo, na svojo desno roko, rotim se Vam tu pred Vašim čestitim obrazom in pred licem presvete Matere Božje, da bodem Klari vedno dober drug, da nikdar ne prelomim njej dane besede, da bom nanjo pazil kakor na oko v glavi, da se bom dičil z njo kakor z junaško perjanico (šopek peres za klobukom), da mi ostane v sreči do mirnega groba. In ako ne izpolnim, kar sem se prisegel na svojo dušo, naj ne ugledam nikdar božjega obličja!«

»Amen!« je zvršil knez.

»Idite, otroci, idite!« je mahnila starka, »kasno je, leči moram; oj kako pretresa burja svet. Reši nas milostljivi Bog vsega zla! Drema se mi. Oh, da bi sanjala o Niki, da bi ga zopet videla v sanjah. A ti, Martin, da ne pozabiš! Za vse vprašaj gvardjana! Lahko noč, otroci!«

»Lahko noč, babica!« sta odgovorila zaročenca.

»Ali Klarica!« se je spomnila starka in je zgrabila za ključke, »hodi sem. Odpri s tem klju-

čem omaro. V drugem predalu najdeš rudečo skrinjico. Donesi mi jo!»

Klara je naredila kakor jej je velevala starka; a ona je odprla previdno škatljico ter je začela tipati in kopati po njej.

»Ha, tukaj si!» se je nasmejala starka. Na to je izvela velik zlat križ, posut z rubini, na zlatej verižici. »Na, vzemi v dar od mene, Klarica! Ta križ mi je dala moja mati, ko sem se poročila, in jaz sem ga ohranila za vnukinjo. Dobro ga čuvaj! To je sveta starina, čuvana v naši rodbini sto in sto let. Jednemu mojih pradedov ga je dal Krški knez Frankopan. Takrat so bili krški knezi senjski gospodarji. Dal mu ga je radi zvestobe in junaštva. Čuvaj ga! Dokler je cel, se ti ne more dogoditi nobena nesreča. Čuj me! Izpade pa kateri kamen, gorjé tebi! To deni zopet lepo v omaro. A sedaj lahko noč!»

Zaročenca sta odšla za knezom. Klara se je vrnila z očetom v svojo sobo, a mladi junak se je poslovil in izišel na ulico. Tu je srečal Orloviča.

»Dobro srečo, junak in gospod!» je zakričal Uskok, »kako je z zdravjem? Pa čemu te povprašujem po tem? Govori se po mestu, da zbiraš dične svate! E, dobro si opravil, na lepo srečo si se na-

meril. Saj je vredna nevesta tri cesarske gradove. Bode-li kmalu?»

»Hvala ti, vojvoda Juriša!« se je nasmehnil mladenič. »Po Treh Kraljih, ako Bog da. Ne čudi se, zagledal sem se v tebe! Ti si orožje poigral, kakor pravijo. Benečani kar pokajo jeze. Pol veka te nisem videl, niti v svate me nisi pozval, a nepoznanemu gostu je mesto za vrati. Nu, povej mi, kako je s teboj?»

»Ne karaj me, gospod Jurij!« je odvrnil Uskok, »saj sva skupaj pojedla marsikako zrno soli, marsikako mrvico kruha, pa ni treba poziva in čakanja. Dà, jaz nisem prezrl tvoje častite osebe, ali tebe ni bilo doma; odšel si bil namreč v krajino. Jaz sem pa moral hiteti, velika sila je bila! Kako je bilo to? Slabo, rečem ti, gospod Jurij! Da se ne bi nikdar nasekal turških glav, ako nisem nosil o tem glavo v torbi. Ali pomagal mi je Bog in sveti Nikolaj. Enkrat so potisnili naši Uskoki ladijo v morje, se-li ne bi našla kje pest beneških glav. To so bili možje moje čete, vražji možje do jednega Brnka Arapčevića, pravega rabelja in hudo-delea. Prežali smo na čoln iz Vrbnika, pa za njim! Ko sem zapazil, da to niso Benečani, ampak domača vrbniška kri, rekel sem svojim: »Varujte se, bratje! Ne drezajmo teh mirnih ljudi, to je naš

narod!« Zaman, mornarji se mi zgrabili barko in so plenili brez obzira. A malopridnež Brnko ni iskal ne srebra ne zlata, ampak kakor pes je skočil na jedno deklico. Si-li kedaj slišal, da junak napada deklice? V meni je vskipelo, potem sem zavpil: »Brnko! v stran roke!« ali malopridnež mi je odgovoril: »Išči ti svoje, vojvoda, jaz sem našel svojo, deklica je moja z lepa ali z grda!« Deklica se ga je branila z jokom; jaz pa sem vzel malo puško, nameril, sprožil in rabelj je plusknil v morje. Tako sem rešil Dumo in povrnil sem jo domov. No, dogodilo se je pri tem, da sva se zagledala. Ali kaj še, neki Benečan se je bil polakomil za bogato dedinjo in sorodniki so jo silili dan in noč: »Vzemi, vzemi vendar gospoda!« Ko je imelo počiti, mi je poslala reči po ribiču, a jaz, gospod, sem šel sredi burje po njo. Združil sem vruga z črno zemljico, polegel nekoliko Arbanasov in odnesel svojo Dumo iz pasjega žrela. Posedariči so je lepo vsprejeli v hišo, a gospici Klari hvala od mene in od Boga blagoslov, da je dala revni siroti strehe, ker pri meni ni mogla neoženjena prenočevati. Potem smo imeli svate in Duma je sedaj moja žena. Tako je, — a da vidiš, kakšna je, glej, pred našo hišo smo, pa stopi z menoj. Žena se razveseli, ko izve, da si Klarin zaročnik. Seveda, nekoliko se

sramuje, ali kaj hočeš? Mlada kri in — v tujem kraju.«

»Dobro, pa poglejmo, ali te je vredna,« je odgovoril Daničič in oba sta stopila v Orlovičevo hišo.

V.

Blizu Božiča je bilo, vreme mrko in burno. Okoli osme ure zvečer je sedelo jako živahno društvo za dolgo mizo refektorija v senjskem meniškem samostanu. Bratje so se bili že umaknili v svoje izbice, izmolivši svoje obične molitvice, samo oče Viktor, samostanski gvardijan, jak, poln in visok mož, je ostal z svojimi gosti, z odlično senjsko gospôdo.

Slaba svetiljka je razprostirala svojo mrko svetlobo po kamenitem podu dolge dvorane, po prašnih slikah svetnikov reda sv. Frančiška, po velikem bakrenem vrču na sredi mize, po možkih licih junaških Senjanov. V velikem kamenitem kaminu je plapolal veselo plamen. Tu je bilo toplo in ugodno, a gospôda je malo marala, kako burja silovito bije v okna, kako nemilo žvižga po dimnikih. Na čelu mize je sedel oče Viktor, mož črnih, bistrh očij, vrlo pametnega izraza. Ob njem so se razvrstili kapitan Danilo Barbo, knez Martin Posedarič,

vojyode Jurij Daničič in Juriša Orlovič, grajščak Vuk Hreljanovič, posestniki in starešine Vuk Matijaševič, Anton Mikulčič in Mihovil Radič, kršni in čestiti ljudje, a malo dalje, bliže kaminu, je dremaal s prekrižanima rokama na trebuhu, mestni notar. Oče gvardijan je natakal pridno iz bakrenega vrča v čaše dalmatinsko rudečo kapljico, a gosti so pili in se vrlo živahno razgovarjali, mahaje silno z rokami.

»E, Boga mi, knez Martin!« se je pretegnil kapitan Barbo ter zazvonil z levo roko z srebrnimi novei v žepu in bil z desnico po mizi, »prav lepo si opravil, dobrega zeta dobodeš. Mož si ti Jurij, dobra glava, pridna roka. Glejte ga, kako se je zažaril mladenič! Bog te noče, zakaj se sramuješ? Saj nisi deklica. Bog te živi, mladi junak! Tebe in tvojo nevesto!« je dvignil kapitan čašo, a za njim vsi gosti klicaje: »Na zdravje, Jurij!«

Jurij se je zahvalil pokorno.

»Hm!« je emoknil kapitan z jezikom in izpraznil čašo, »ali greje ta tvoja kapljica, oče gvardijan; vidim, da malo maraš za beneške galijske, ki nam obsedajo luk, ker, ali tvoja klet nima dna, ali so ti to divno pijačo donesli v mehkih krilatih angeljih preko brodov tega beneškega pesoglavca Paskvaliga!«

»Sodi se nam niso posušili, hvala Bogu,« je odgovoril gvardijan smeje se in je natočil kapitanu, »našla bi se v tem našem siromaštvu še katera kapljica za to svetlo gospôdo, ki se, mislim, ne more potožiti — — —.«

»Dà, pater Viktor ne napaja žejnih,« je pomrmral mestni notar sklonivši se od sna.

»No, ako se niso nam posušili sodi, se ni niti Vašemu gospodstvu mošnja«, nasmejal se je Viktor, »ker sodé po srebrnem žvenku v Vašem žepu — —.«

»Ha! ha! ha!« se je prijel za trebuh kapitan, »ste-li slišali, gospôda, kakšen obrekovalce je pater Viktor? Ná!« je vrgel kapitan srebrno škatljo na mizo, »ná, čitajte, kaj piše na škatlji. Na njej ni niti krilatega grabežljivega leva, niti imena dožeja Paškvala Čikonja ali Marina Grimanija — ali bog-me, na njej ne najdete niti slike svetlega cesarja Rudolfa ali nadvojvode Ferdinanda. Škatlja je od pokojnega nadvojvode Karola. Po tem mora zaključiti vsaki pametni človek, da ta škatlja ni beneški odkup, niti cesarska plača, katere pod Ferdinandom še nisem dobil, ampak mrvica bolj srečnih časov. A? je-li tako?« je pokimal kapitan z glavo.

»Kapitan,« je lopnil grajščak Vuk Hreljano-
vič po plečih Danila, »ti si mi vesel svat in pošte-

njak, no, povej nam, za Boga, zakaj nosiš na svojem sreču te tri srebrne križee, kakor nekak znak smrti.

»Povej, kaj je to?« —

»Znak smrti je!« je zavpil Barbo in skočil na noge, a oči so mu plamenele kakor risu. »Ali pustimo to, Vuk!« ter spustivši se zopet na stol, si je podprl glavo in se zamislil.

»Povej nam, Danilo! Kaj je to?« je zaprosil knez Martin.

»Povejte!« so navalili vsi.

»Naj bo! Pa hočem,« dvignil je kapitan glavo, spraznil čašo in začel: »Ti trije križci značijo smrt — značijo osveto. Poslušajte me! Dvajseto leto teče temu. Bil sem mladenič kakor dren in zastavonosec kranjskih arkibuzirov v Gorici. Čuvali smo tam mejo pred Benetkami. Z menoj sti živeli mati in sestra. Mi smo stari plemiči nekje tam iz Italije — ali vojaški rod — pa tu se živi z malo plačo, a mošnja ni nikdar polna. Mi smo imeli razun moje plače še samo dva tisoč cekinov imetka, a od teh smo deli tisoč pod ključ; naj čakajo rumenjaki, dokler se mi sestra poroči. Moja sestra! Moj Bog! Kako krasna je bila ta zlatolasa devica, kakor rožica, kakor zvezda, kakor angelj! — Imenovala se je Karlota. Pa tako sramežljiva, tako ljubka, tako mila — — — oh!

Ali saj nisem pesnik, da vam jo dostojno, opišem, toda pravim vam, v cerkvi niste videli lepšega angelja. Živelim smo tiho, v samoti, jaz sem hodil po vojaški službi, mati in sestra sti delali doma. Jaz nisem niti popival, niti kockal, in ker me niso videli na veselem pijančevanju, prišli so mi drugi nadevek: »Svetnik Danilo«. Briga mi! Živel sem veselo sè svojo zlatolaso sestro in materjo. Bili smo srečni, presrečni. Najedenkrat je prišla zapoved moji četi, da krene k beneški meji. Ženske sem moral pustiti v Gorici. Mati že takó ni mogla iz hiše radi trganja; pa kaj naj delajo ženske v vojaškem taboru? Nekako težko mi je bilo; ko je nekega jutra sezval bobnar mojo kompanijo na pot, kakor da bi bil tolkel po mojem sreću. Mati jokala, sestra jokala, jokal sem — pri moji sablji — tudi jaz. Odšel sem. Tri mesece smo čakali Benečane ob meji, slednjič smo se vrnili v Gorico. Kako sem bil srečen! Ali ko sem prišel tja, kako se je vse čudno spremenilo. Mati se ni mogla niti makniti, a Karlota, moja rudeča, polna, vesela Karlota — blede, suha, nevesela, samo v zemljo je gledala pred menoj. Gledal sem dan, dva, tri dneve, gledal teden dnij, jaz, kakor da bi bil Karloti na potu. Slednjič sem rekel sestri oestro: Govori! a ona v jok. Govori! sem zagrmel jače,

in ona mi je pripovedovala — ah kaj! Bil vam je tu neki bogat plemič, vražji zapeljivec lepega lica. Ta je prežal na Karloto, ko je šla v cerkev. Pretkana glavica se je razgrela. Vrtil se, namigaj, vzdihuj, pa to, pa ono, in ko na vse to trkanje ni bilo odziva, podkupil je staro deklo, splazil se pod mrak v hišo, ko je mati spala — in — in moja sestra je imela biti mati — a ni imela moža. Mati seveda ni nič vedela o tem. Vdaril sem se s petjo ob čelo, zapodil sem deklo, opasal sabljo in hitel k plemiču. Čudé se mojemu gnjevu, odgovoril je ljubeznjivo, da oženi deklico. Prisegel je in sestra je bila zadovoljna. Naj bode tako, sem rekel, in vse sem po tihem povedal materi. Plemič je hodil v hišo; določili smo dan svatbe. Sila je je bila. Prišel je rok, ali ženina ni bilo. Iskal sem ga, ni ga bilo doma, ni ga bilo v Gorici — pobegnil je v svet — —«.

»Da bi ga puška ubila!« je planil Juriša in segnil po svojem nožu.

»Čez pol leta mi je umrla sestra žalosti, umrlo tudi dete, a dva meseca potem sem zakopal mater. Po tem sem slišal, da je ta božji grešnik oženil bogato hčer sestre škofa lavantinskega, s katero je bil zaročen več let. Gnalo me je iz Gorice; pred odhodom sem obiskal na pokopališču

tri mile križe; na njih sem se zaklel pred Bogom, da se maščujem. Onega dne sem si prišil na srce te tri križce, naj me spominjajo osvete — in pri mojem imenu, maščujem se. Dvajset let jih nosim, in nadejam se skoraj prilike.«

»A ta plemič — ta ničvrednež?« je vprašal knez Martin.

»Je gospod baron Josip Rabata, vicedom kranjski,« je odgovoril kapitan.

»Da bi ga ubila strela!« je zagrmel Juriša.

Gosti so obmolknili. Kapitanu je padla solza na brke. Malo se je zamislil in izpraznil drugo čašo. Nadaljeval je mrko:

»Pustimo to! Moja stvar je! Vas se ne tiče! Govorimo o čem drugem. Dà, oče Viktor, kaj ste čuli na Reki o naših senjskih poslih?«

»Mnogo sem povpraševal; toda ničesar nisem izvedel, razun da se škof Mark Anton vozi radi teh poslov semtertje.«

»Vse se mi zdi«, je začel knez Posedarič resno, »da niste naredili pametno, ko ste podpisali oni mir z Benečani. Mi Senjani ga držimo, ali pa ga drže oni? Smejo-li naše ladije slobodno iziti iz luke? Pa kdo se je zajamčil za Benečane? — Senjski škof!«

»Res! Res!« je potrdil stari vlastelin Radič.

»Ali kako da ne bi to pismo veljalo, ko sem je jaz pisal in optima forma in na to udaril pečat,« je dodal notar Srebrnjak.

»Prevarili so nas v zvestobi, gospôda!« je planil vojvoda Orlovič.

»Zdi se mi«, je nadaljeval knez Martin, »da so nam vrgli to vado, da mirujemo, dokler ne spletejo okoli nas mreže. Jaz ne verujem škofu.«

»In narod se silno vznemirja!« je pristavil Jurij Daničič.

»Gospoda!« je pregovoril kapitan Barbo, »ne mislite, da se meni zdi čist ta račnn. Jaz sam uvidevam to. Zanesel sem se na škofa. Jaz sem rad, rad umiril senjski narod, ker tu beneška nevolja, tam, zlasti pri Kaniži — turška. Ali prevaril sem se.«

»Z Benečani ni nikdar miru in tudi ga ne bo«, je dvignil knez Posedarič junaško glavo in oči so mu iskrole živahnejše. »Ali naj iztrebijo oni nas, ali jih končamo mi. Dokler bodem dihal, bode v tem srečju mržnja na Benečane, ker oni zatirajo naš narod, ker delujejo, da bomo mi njih sužnji — pravcati sužnji. Moj rod je od stare hrvatske korenine — iz Dalmacije. Glej tu nekdanj lepo — sedaj žalostno zemljo. Iztrebili so nam vinograde, posekali oljke, da gonijo naš narod na morje,

izkoreninili so naše gozde, da si napravljajo ladije, v katerih bode množil suženj Dalmatinec sè svojim znojem, sè svojo krvjo bogastvo in slavo oholi Veneciji. Vprašajte Carigrad, Korejo, Famagasto, Lepanto! Čegava slava je to? Beneška. A čegava sablja je sekla, čegava kri tekla? Morda hinavskih senatorskih čet z Markovega trga, morda bogatih kramarjev z Rialta? Nikakor ne! Hrvatska sablja se je bliščala, iz hrvatskega srea je tekla junaška kri za tujo slavo! Kaj čaka vas, ako bodete mehki, pokorni, vas, slobodnih junakov, dičnih plemičev? Robstvo, večno, kletó robstvo, veriga na beneški galiji, muka pod svinčeno streho ali smrt v podzemni globini dožejeve palače. Glejte mene! Moj rod je zapustil staro domovino, lepo Dalmacijo, kjer našinec sedaj ne velja nič, kjer mu tuja noga stoji za vratom, kjer ne smeš slobodno junakovati, ni dihati, ni misliti. Pa vprašam vas, katera družina v tem mestu nima zahtevati od Benetek brata, očeta, sina, moža ali ženina? In ako vam ni to dovolj, spomnite se naših krvavih ran, spomnite se slavnega Klisa, tega večnega spomenika junaka Petra Kružiča! Na te moje oči sem gledal to večno sramoto slavne Venecije. Četrto leto teče temu, vi veste, kako je knez Bartolovič otel s pomočjo senjskih junakov trdi Klis iz krempljev

osmanskega zmaja, vi znate, kako je slavni kapitan Albričič junaški branil to gorsko gnjezdo, vi veste, kako so mu pritekli v pomoč naši junaki pod pokojnim škofom Antonom, kako je celó sam škof padel, kako smo general Lenkovič, moj sorodnik Jurij, in jaz utekli komaj živi turški zasedi, za katero so Benečani dobro znali, kako je izgubil Albričič glavo, ko se je predal na trdno vero. In videli smo jadra beneških ladij, kako je beneški general Benedikto Moro stal pod orožjem sè svojo vojsko — krščansko vojsko — in mirno gledal, kako stoterna turška vojska s prevaro seče krščanske junake — in beneški general ni pomagal. Jaz sem to gledal. To vam je slavna Venecija, to vam je ona stara sleparka, s katero ste sklenili mir. No, jaz sem se zaklel onega dne na sabljo svojega očeta, da bodem do groba mrzil Benetke, da se bom maščeval do svoje smrti.«

»Dobro si govoril, knez!« je skočil vojvoda Orlovič, »dobro, kakor da bi igral na gosli. Da bi jih naše sablje do sledu iztrebile s tega sveta! Da bi Bog dal!«

»Da bi Bog dal!« se je odzvalo vse društvo.

V tem trenutku so se otvorila skrivaj vrata refektorija, a v sobo je stopil prekrižanih rok visok, mršav, bled redovnik v beli obleki z črnim

talarjem. Oči so mu plamtele čudno. Neopažen se je vstavil na vratih in rekel:

»Da bi Bog dal! Amen.«

Glave vseh so se obrnile v čudu proti vratom.

»Mir z vami in blagoslov Gospodov na vas!« je potegnil redovnik. — »Gospodov duh me je navdihnil in burja me je donesla na svojih krilih k vam, katerim je podal Bog Izraelov plamteč meč, da obranite sveto znamenje križa od paganov in lažnjivih prorokov! Mir s teboj, slavni rod makabejski, ki si pretrgal verige Judove, ki si razbil glave sovražnikov, kakor Gedeon črepinje! V te naj vleze moč in jakost Gospodova, da se ti vpre junaško srce peklenski hinavščini.« Redovnik je umolknil za trenutek; na to je nadaljeval: »Začuden me gledate, junaki sv. križa, neznan sem vam po licu, tuj po jeziku. Ali po sreči sem vaš. Na svoja ledja sem vzel težak kamen, da me ne bi odnesla burja v valovito morje, in peš sem prišel preko planine, da vam javim, kako lazi okoli vas tuleč lev, ne bi-li med vami ugrabil plena. Ste-li čuli za patra Cipriana Guida iz Luke, kateri se je dvignil pred licem svetega očeta, da obrani junaške Uskoke peklenske hinavščine blodne Venecije, katerega je beneška zloba vkovala v težke verige, vrgla v mračno temnico, ki pa je otresel te verige

in zagrmel kramarskemu plemstvu na Rialtu: »Lažeš o Uskokih, junakih božjih!« Ste-li slišali o božjem slugi, ki stoji na desnici slavnega Hrvata, generala Lenkoviča?«

»Slišali smo!« so skočili gosti na noge.

»Ta Cipriano Guido — sem jaz.«

»Cipriano Guido!« so se začudili vsi.

»Ta Cipriano prihaja, da vam pove, da se Senjanom huda plete. Vaš pastir — Mark Anton vas je izdal Benečanom. Zaklel se je tajno, da izda svojo čredo volku. Prevaril je cesarja, hlineči mu pravico, prevaril vas, ko vam je hlinil mir. Mislijo vas izgnati iz Senja, na vse strani sveta, izkoreniniti vaše lepe gozde, ubiti vaše vojvode, sežgati brodove, vzeti vam glavo, blago, sabljo, ime, domovino — a hinavščina Marka Antona je izbrala za svoje orodje beneškega podkupljenca, generala Josipa Rabata.«

»Sangue di dio! Rabata!« je kriknil kapitan in vdaril s pestjo na prsa. »Ura se približuje. Smrt izdajalcem!« je dvignil kapitan čašo.

V tem trenutku so se zabliščale sablje in noži. Junaki so prekrizali svetlo orožje, a gvardijan je položil nanje razpelo.

»Junaki!« je spregovoril knez Posedarič mirno in svečano, »pri našem raju in domovini, pri naši

veri in poštenju, pri našem imenu in plemenu, pri naši sablji in slavi, proklet bodi oni med nami, ki ne brani doma od izdajstva, naroda od nesreče, mesta od propasti!«

»Proklet!« so zagrmeli gosti.

»Osveta Veneciji! Smrt Dominisu in Rabati!«

»Smrt!« se je odzvalo vse društvo.

»Amen!« je završil redovnik in razširil roke nad glavami.

»Amen! Amen!« je zatulila burja nad Senjem kakor trobenta sodnjega dneva.

VI.

Sredi meseca januarja leta 1601 je bilo na Reki izredno živo. Temne ulice, nizke krčme starega mesta so bile polne raznovrstne pisane vojske, a dan za dnevom so dohajale nove čete iz Gorice, Pazina, Trsta, Karlova in Ljubljane. Največi šum pa je bil dne 26. januarja predpoludne, ker je imela priti zadnja kompanija goriških arkibuzirov pod kapitanom Edoardom Lokatellom. Redovniki, mestni starešine, kramarji, čevljarji, branjavke, kranjski orožniki rumene kompanije, istrski beli konjiki, nemški mušketiri, karlovški lahki konjiki in štajerski zeleni oklopniki — vse to je hitelo k mestnim vratom pri morju, ker so imeli priti

Goričani na brodovih iz Trsta, čemur je privolil tudi g. Gierolamo Cornaro, mladi upravitelj beneške Istre, in g. Filip Paskvaligo, zapovednik beneške mornarice v jadranskem zalivu, kateri je stal s svojimi brodovi v Omišlju na otoku Krku. Svet se je zelo čudil tej nenadejani milosti beneške gospôde, katera ni trpela sicer oboroženih nebeneških ladij v tem morju; seveda, ljudje so dobro vedeli, da so se bili beneški generali in g. cesarski poverjenik Rabata lepo dogovorili o tem, svet je po tem slutil, da kakšnega Uskoka zaboli glava — ker se je vsa ta vojska pripravljala v Senj.

Pred vrati pod velikim mestnim stolpom pri morju se je bil naslonil ob zid majhen bradat častnik v arkebuzirski obleki pod širokim klobukom, gledajoči mirno, ali pozornim očesom to šareno vrvenje. Ta častnik je bil signor Antonio Capograsso, pobočnik cesarskega poverjenika Rabate. On je gledal to radovedno množico ljudij, kakor da se vse to ne tiče njega, kakor da se naslaja na tem bučnem prizoru. Iznenada se je vstavil pred njim drugi častnik, brkat človek, rudečega nosa pod grčastim šlemom. Iz očíj je sijala temu človeku svetlost žganja.

»Zdravo tovariš!« je viknil zamolklim glasom, »drago mi je, da te vidim; Anastasius Holcinger

se zovem, zastavonosec prve čete nemških mušketrov!«

»Ne razumem nemški,« je odvrnel arkebuzir italijanski ter zganil z ramama.

»A — à!« je lomil zastavonosec italijanski — »niente tedesco! Bene! ma znaš, tovariš arkebuzir — mi Uskoke pekli, sekli, tako, tako!« in pri tem je Holcinger z roko sekal zrak na vse strani — »per bacco! si — mi pojel, Uskoke — vse! Maledetti ladri!«

»Bene!« se je nasmehnil Capogrosso zganivši z ramama.

»In verità ladri ladrissimi! Pagani! Turki! Vragi! pijejo kri — jedó človeško meso — sono canibali! Per Bacco!« grmel je zastavonosec, zabaje se dalje na nestalnih nogah in sekal zrak: »Al' mi takó — takó!«

»Bene, bene!« je odvrnil Capogrosso nestrpljivo.

»Na kosce, parola d'onore! Jaz sem trezen, zelo trezen, parola d'onore! Kaj mislite vi, da nisem trezen?« V tem trenutku je opazil Antonio bodulsko barko, katera je bila ravno pristala h kraju. Oči so mu vzplamtele, namršil je obrvi in rekel dolgočasnemu junaku:

»Addio, signor Oleinger!«

»Mio rispetto!« se je poklonil mušketir, ko je snel šlem in se trikrat poklonil: »Mio rispetto!«
Zatem je odšel proti morju.

Iz bodulske barke je izstopil bradat cerkveni dostojanstvenik. Ko je bil dal brodarju beneški tolar, preril se je brzo povešene glave skozi ljudstvo in krenil proti mestnim vratom.

»Dobro došli, reverendissimo!« ga je pozdravil Antonio.

»Da si mi zdrav junak!« je odvrnil prišlec — škof de Dominis.

»Gospod cesarski poverjenik me je poslal, da Vas dočakam. Kako je z našimi posli? Ste-li naši generala Paskvaliga?«

»Baš idem h komisarju«, je odvrnil škof.
»Naši posli? Nikdar bolje. Paskvaligo dozvoljava, da se vojska prevede po morju v Senj.«

»Benissimo!«

»Ali delati moram brzo. Senjani so nekaj slišali o naših namerah. Nekdo nas je moral izdati.«

»A vraga? Kdo bi bil tak malopridnež?«

»Ne vem. Vittorio Barbaro, pobočnik Paskvaligov mi je govoril o tem v Omišlju. Pravi, da se Senjani pripravljajo na odpor, da je tu kakšna zarota.«

»Je-li mogoče?«

»Glava vsemu da je knez Posedarič, a z njim je tudi Daničič, razbojnik Juriša, in celo gvardijan Viktor. Niti Barbo ni čist človek.«

»To mislim tudi jaz,« je odvrnil ogleduh.

»O tem ne govori nič Rabati. Piši slobodno svētu desetorice. Dà, reci, da je Rabata nekaj bolj mehak. Kaj pa da, denarjev potrebuje.«

»Bene!«

Obojica je prišla, tako razgovarjaje se, do patricijske hiše, blizu cerkve sv. Vida, v katero sta vstopila brzo.

V sobi prvega nadstropja je ležal, oblečen, na postelji Josip Rabata. Nekoliko je bil bled, mračen, a oči so mu bile nenavadno motne. Ko je opazil škofa, pridvignil se je nekoliko in mu podal roko.

»Ah, reverendissimo! Dobro došli! Brzo ste se vrnili!«

»Da ste mi zdrav, illustrissimo,« je pozdravil škof.

»Zdrav, zdrav! Vraga sem zdrav! Vidite, zopet me trese mrzlica, ki me je zgrabila v Gorici.«

»Vi ne bodete mogli torej v Senj?«

»Hočem, moram! Ali povejte mi, ste-li našli Paskvaliga?«

»Dà, čujte, poročnik Capogrosso!«

»Na Vašo zapoved, illustrissimo!« se je vzravnal častnik.

»Je-li prispel kapitan Lokatello s svojo četo?«

»Ni še, ali nadejamo se ga vsaki čas.«

»Pišite ordonancije vsem vodjem čet. Naj bodo vse čete pripravljene na odhod. Prvi naj bodo nemški mušketiri. Zastavonosec Holeinger naj manje pije, ali ga potiram. Zatem naj —«

»Kapitan Gallo?«

»Nikakor ne. Gallo ima v svoji kompaniji mnogo Hrvatov, a ravno tako g. Vid Klekovič. Možje so jim nezanesljivi, ne gredo radi na Uskoke, streljali bodo v zrak — a Klekovič je človek mehkega srea. Ti naj gredo zadnji. Drugi naj gredo goriški arkebuziri, kranjski in tržaški pod Lokatellom in Graselom. To so ljudje. Na nje se lahko zanašam. Za njimi naj gredo štajerski dragoneci in čički beli konjiki. Precej naj se jim razdelita hrana in strelivo, da jim bode dovolj. V Senju ne najdemo ničesar. Idite, Capogrosso. Čez dve uri donesite mi ordinacije, da jih podpišem. Dà, pojdite h kapitanu mušketirov na Trsat, naj pride še danes k meni.«

»Na Vašo zapoved — general«, se je poklonil poročnik ter izšel, sporazumevši se skrivno z jednim očesom z škofom.

»Kaj pravi tedaj general Paskvaligo?« je vprašal željno Rabata.

»Jezi se, strašno se jezi,« je odgovoril škof.

»Pa zakaj?«

»Kakor hitro sem prišel pred njega v Omišlju, nahrupil je na-me, da Vam, illustrissimo, ne veruje, in da ne mislite izvršiti, kar ste obečali republiki. Sramota je, je rekel, kar se dogaja dan na dan. Uskoški zlodeji so oplenili zopet pri Zadru nekoliko beneških ladij olja, pri Hvaru so ugrabili cel brod sardelj, a proveditor (upravitelj) Carnaro mi piše, da je v istrske vasi provalila četa malo-pridnežev Juriševih pod cesarsko zastavo. Je-li to strogost, katero vam je obečal Rabata, so-li to zasluge, za katere išče nagrade?«

»Ali, reverendissimo, niste-li rekli generalu, da uničim to vražjo golazen z jednim mahom. Pa sem-li jaz kriv, da je oglušel nesrečnik Barbo mojim strogim zapovedim?«

»Dokazal sem mu seveda vse, govoril sem cele štiri ure, pa Vaše gospodstvo me pozna, kakšen prijatelj sem Vam, ali verujte mi, Benečan je trdoglavec.«

»Sveti Josip, kaj naj počnem? Mrzlica me muči, mučijo me upniki. Vse sem potrošil. V

kratkem potrebujem 5000 cekinov, ako ne, mi bode slaba pela !«

»Zato hitite, general, izvršiti generalove pogoje, potem dobodete, kar zahtevate, dà, celó še več.«

»Po tem še le. — Škof! Škof! Kaj naj bode iz tega? Meni in moji ženi zaplenijo vse kar imava, a cesarsko plačo čakati — — — ?«

»Hitite, prijatelj, ker Senjani so nekaj zavohali. Vojvode in vlastela se puntajo, najbolj Posedarič —«

»A Barbo?«

»Ne de nič. Evo vam pogojev! Spisala sva jih jaz in Paskvaligo. Po morju smete voditi vojsko. Ta papir je vreden najmanje 5000 beneških cekinov.«

»Ali da so zaznali za to tajnost, pravite?« je prebledel Rabata silno. »Po kom? Da graški dvor — — — ?«

»Mirujte. Ni-li z Vami Marko Anton de Dominis. Jaz pojdem v trsatski samostan po važnem pravilu. Do večera se povrnem. Vi proučite pogoje in izdajte zapovedi. Mir z Vami!« je rekel škof in odšel.

Čez kake pol ure sta se spenjala senjski škof in poročnik Capogrosso po onih silnih stopnicah, po katerih se prihaja do svetišča čudodelne Matera Božje trsatske nad Reko. Govorila sta živo, jezno. Ko sta prispela do vrha stopnic, je rekel škof:

»To so pogoji, dragi Antonio, sklenjeni s Paskvaligom. Kar si slišal, ne piši v Benetke. Prvič ni dobro, da se od tukaj piše kaj takega, drugič, opravi Paskvaligo ostalo sam. Tvoja skrb bodi bodriti Rabato na Uskoke in paziti, kaj dela. Sedaj pa z Bogom, jaz pojdem v samostan, a tebe zove dolžnost v mestece Trsat. Ne čakaj me, jaz se zamudim nekaj dlje in fratri so Hrvati — nezanesljivi ljudje. Ni treba, da te vidijo. Z Bogom!«

»Vse po Vaši zapovedi!« je poljubil Capogrosso škofu roko. »Naredim, kakor ste rekli. Rabata je že tako moj!«

Čez pol ure se je vrnil poročnik iz sela Trsata. Veselo peva je korakal ogleduh republike, da se spusti po stopnicah. V sreču mu je dobro delo, a pri duši veselo. Njegovi posli niso bili nikdar boljši. Dan je bil veder in miren. Na enkrat se je odzval iz bližnje šume znan glas:

»Vstavi se, Capogrosso!« Poročnik je obstal prestrašivši se, a iz šume je prišel človek — Cipriano Guidi.

»Vi — i — i, ujec?« je izustil poročnik.

»Jaz, kukavica! Govoril si z škofom. Pri Paskvaligu v Omišlju je bil. Kaj so sklenili? Govori!«

»Smrt Uskokom. Zdaj je konec šali. Rabata pojde res nad Senj. Huda jim prede.«

»Vprašam te, kaj so sklenili?«

»Od vseh strani zajeti Senjane. Na morju zapre Paskvaligo Senj z brodovjem, na kopnem Rabata z vojsko. Ob turški meji namesti bosenski paša tudi vojsko. In potem davi, sekaj, pustoši. To vam je prava mreža. Najbolj se vesele Orličeve glave, a tudi za kneza Posedariča ne dam mnogo. Barke jim sežgejo, beneške podanike izdajo, a svobodne ljudi premestijo v Otočac. To je nekako vse, ujec.«

»A dalje, dalje?«

»Dalje? — Hm! Ko se vse to izvrši, dobode Rabata 5000 cekinov.«

»Pokončaj ga Bog!« je planil redovnik, »a kedaj krene vojska v Senj?«

»Kedaj?« je ponovil poročnik in pogledal redovnika izpod očesa, — »hm, čez tri, štiri tedne!«

»Čez osem dnij počakaj me na tem mestu!« je zapovedal Cipriano in mu dal mošnjo, »ali

zapomni si: uskoški nož ali beneška vešala!« in skril se je v šumi.

»E, vidiš, Antonio!« je mrmral poročnik, idoči po stopnicah žvenketaje s polno mošujo, »ti si več sreče izkusil nego zaslužil! Vsi ti verujejo, vsi te plačujejo, a ti — ti — nikomur na svetu. — — niti Bogu, niti svetnikom razun svetemu Antonu padovanskemu. Baš mi je dobro došla ta mošnja. Krčmarica Pepina je lepa glavica, a srce jej precej zadrhta, ko zazvone cekini. Ti sveti novei mi morajo donesti blagoslova v Pepinini — — krčmi. Hvala, dragi ujec!«

Dan je ginol vedno bolj. Žarka rudečica se je razprostirala po sijajnem morju, žarka večerna zarja na nebu za Učko goro, ki se je odbijala v vijolčasti barvi od žarečega zanebja. Kakor črne pošasti sta se vzdigovala iz kristalnega zaliva otoka Creš in Krk, ob morski obali se je razprostirala siva, kamenita Reka, opasana zidom in stolpi, a pred Reko so se zibale na morski gladini belojadre ladijee kakor beli golobi. Od trsatskega samostana se je čul večerni zvon, na okolo je zelenel rožmarin, bujna lovorika in sicer sredi zime. Na vrhu trsatskega hriba je stal bled dominikanec Guidi prekrizanih rok, zaglobivši v ta divni, sijajni prizor. V temnih očeh mu je plamela zarja, zahaja-

jočega solnea, na bledem lieu mu je trepetala večerna zarja. Na enkrat je vzdignil glavo in se ozre. Od samostana je šel počasi in povešene glave — senjski škof.

Dominikanec je preprečil škofu pot. Ko se je Mark Anton vzdramil, je dvignil glavo.

»Mir božji s teboj! pozdravil ga je redovnik.

»In vsi angelji s teboj!« je ozdravil škof.

»Kdo si?«

»Božji, kakor vidiš, Mark Anton!«

»Ti me poznaš? Jaz se te ne spominjam. Italijan si?«

»Ti da me ne poznaš? Se-li spominjaš, ko je neke nedelje v cerkvi »Ara coeli« v Rimu propovedoval neki dominikanec o Makabejih kršćanstva. Se-li spominjaš, Marko Anton, ko si nekega petka srečal na »Foru« bledega dominikanea v verigah, katerega so sluge »svetega urada« na zahtevo beneškega poslanca Ivana Moceniga vlekli v temnico? Se-li spominjaš?«

»Ci... priano!« je osupnil škof.

»Da, Cipriano, Mark Anton!«

»Kaj iščeš todi?«

»Jaz sem glas vpijočega v puščavi, jaz sem vihar, ki izvaja na usta Boga gromovnika, jaz sem sluga božjega sina, poslan, da izrijam trnje in plevel

iz ljudskih sre, jaz, tvoj angelj, tvoj demon, tvoja zvezda, tvoja senca, dočakal sem te, Mark Anton!«

»Ti« je odstopil škof.

»Antonio! zaklinjam te s starim najnim prijateljstvom, žarom najinih mladih čustev, čuj me!« Redovnik je pokleknil pred škofa in vlovil njegovo desnico. »Se-li spominjaš mladega jezuvita, ki je govoril grom, ki je sipal iz ust strele, ki je znal zamahniti srebrnim razpelom kakor arhangelj z mečem, ko je govoril o slavi jednega naroda, o mukah krščanstva, o zverstvu osmanskem? Ob plamenu njegovih besedij je vsplamtelo moje sree. Gledal sem ga pred seboj, kakor kerubina, kateremu štrli glava v oblake, katermu se razprostirajo krila nad kopnem in morjem — a zdaj? Zdaj se mu ovija zlata beneška kača okoli srea, a v tem nek-daj proroškem sreu vzknil je sijajen, strupen evet, ki paha angelje z neba. Da, ta plemeniti mladenci je izdajalec svojega naroda — on hoče biti Bog. Prijatelj Antonio, glej ono rudeče morje, v kojem se zreali božje nebo. Je li tvoja duša taka? Glej bela jadra hitrih ladije, je li tvoja vest tako čista? Čuj srebrni zvok večernega zvona, bije li tvoje sree tako? Ne, ne, ne! Ti ostriš nož na božje junake, ti izdajaš po Bogu ti poverjeno čredo volkovom, ti daviš nedolžne otroke, kakor kralj

Herod, ker je sree oholosti prekipelo, ker si misliš uravnati pot z Judeževo plačo do večnih nebeških zvezd — ti — grešnik — ti izdajalec. Poznam tanke mreže tvoje in beneške. Antonio!«, je nastavil redovnik in solza mu je zabliščala v večerni zarji, »prijatelj, rotim te — jaz tujec — ne pogazi svojega naroda, spomni se Boga! Vrne se s pota pregrehe, reši Senjane!«

»Zblaznjenee!« je planil blede škof in se iztrgal iz Ciprianove roke, »skušnjavee, zgini! Nikdar! nikdar! nikdar! Ti laziš po blatu, moj cilj je solnce!«

»Proklet bodi!« je skočil dominikanee na noge, »vspni se do solnea, opali si krila in padi na dno peklenskega jeza. Vspni se do solnea, ali ono zaide. Donašaj krvave žrtve maliku svojega srca, ti umnik nad umniki svojega veka, ti slayni mož, ki zamoreš ugrabiti nebu svetle zvezde, ti izdajalec svojega naroda in krsta, proklet bodi! Še entrat se vidimo, a dotlej bodi proklet!«

VII.

Tisto noč je bilo videti, kako je hitel očo Cipriano na konju z Reke proti Ljubljani. Mudilo se mu je, kakor je bilo videti. Na razstanku s Trsata je rekel nekemu bratu pred vrati:

»Brat Jeronim! pazi dobro na vse, kar se dela na Reki; ako opaziš, da se dviga Rabata rad

Senj, pohiti ti dan prej tja in oddaj gvardijanu Viktorju pismo, ki sem ti je izročil. Toda nadajam se, da se vrnem čez osem dnij iz Ljubljane in Gradea, a Rabata, čujem, da boleha za mrzlico»,

»Vse bode, kakor ste rekli, oče Cipriano!« je odgovoril brat.

Dominikanec je švignil konja z šibo in poletel dalje, a Jeronim se je vrnil zopet v samostan k počitku. Ob zori se je razlegalo po vsej Reki silno bobnenje, glasile so se bojne trobente. Prestrašeni prebivalci so gledali začudeno z oken, kaj se godi. Dovolj mračno je še bilo, a v tem mraku se je opazilo, kako gre jeden del vojske, in sicer Goričani, Rečani, Tržičani in Štajerci, krdeloma proti morju, in kako se drugi del: Nemci in Karlovčani mičejo v pravilnih vrstah pod zastavo preko Rečine. Iz nejasnega vpitja in bobnenja, poropotu konjskih kopit, po škripanju tovornih voz, po psovkah hitečih častnikov, ki so, mahaje z golo sabljo, gnali svoje može, spoznalo se je bilo, da vojska ostavlja mesto, da je nastopila pot v Senj po kopnem in po morju. Med tem, ko so se pešci zbirali na brodovih, nesli so štirje goriški arkibuzirji gosposka nosila, zastrta z zaveso, h luki. Hkratu je prihitel majhen častnik na konju in dvigal zaveso.

»Gospod general, vse je v redu; Nemei in Karlovčani gredo že po kopnem pod kapitanom Vidom Klekovičem, a ostala vojska se redovito vkreuje«.

»Dobro!« je odgovoril Rabata iz nosil; »razun vojske ne sluti nihče ničesar, Capogrosso?

»Nihče!«

»Ste-li naznanili častnikom znamenja, ki se morajo dati Benečanom pri trdnjavi sv. Marka?« je vprašal škof, sedeči poleg Rabate v nosilih.

»Sem«, je odvrnil častnik.

»So-li odpravljena pisma turškim poveljnikom? je vprašal zopet Rabata.

»So; tudi upravitelju Cornaru sem pisal, naj ne tirajo istrske posadke za sedaj v cesarske zemlje«.

»Bene, Capogrosso!« je rekel Rabata, »jaz pojdem s prečastitim škofom po morju, toda Vi morate vsekakor po kopnem s starim Klekovičem. Starec je slab, a četa je besna. Karlovčani so nezaupni, a Nemei radi pijejo. Držite jih torej na uzdi! Požurite se. Addio!«

Capogrosso se je dotaknil z roko klobuka na ozdrav in odletel proti Rečini.

Čez jedno uro se je pomikala vojska dveh tisoč pešcev in konjиков, da ukroti besne Senjane.

Bilo je ravno polndne. V sobo kneza Posedariča je prilomastil kapitan Barbo. Knez je sedel z svojo družino na obedu; spustil je žlico in se dvignil začudjeno.

»Kaj je kapitan?« je vprašal Posedarič.

»Niste-li prejeli lista od Ciprijana?«

»Nisem«.

»Čudno. Veste-li kaj? Rabata gre z vojsko nad Senj«.

»Je-li mogoče? Kdo Vam je povedal to?«

»Ljudje iz Orlovičeve čete, ki dohajajo iz krajine, so opazili z hribov, kako se po cesti bliska silno orožje in kako leze vojska kakor dolga kača proti Senju. Rečem Vam: huda se prede Senjanom!«

»Kaj naj začnemo!«

»Pokličite svoje tovariše, pojdimo v samostan — pri gvardijanu se moramo dogovoriti. Tam nas ne opazijo tako lahko ni beneški ogleduhi — niti nemški častniki«.

»Bene! pojdite naprej!« Kapitan je odšel.

»Klara!« se je obrnil knez do svoje plahe jedinice, »daj mi kapo in plašč, pa jejte, ker se ne vrnem tako brzo!« Klara je vzdihnila in izpolnila zapoved, a knez je krenil brzih korakov proti samostanu. Pri mestni svetovalnici je srečal bodočega zeta svojega, Daničiča.

»Kam si se namenil, Jurij?«

»Do Vas, knez, in do Klarice.«

»Pusti Klarico sedaj! Pojdi z menoj! Čemu se vlači po ulicah toliko ljudi?«

»Hudi glasovi, knez! Rabata gre.«

»Kdo pravi to?«

»Vojvoda Marko Marglitič je prišel iz Ledenic in pripoveduje, da so videli njegovi ljudje pri Novem nemške pešce. A tudi po morju plove, pravi, silna vojska.«

»Pojdimo brže!« je odvrnil knez, »glej, pri samostanu smo!«

Ko sta vstopila v sobo gvardijana Viktorja, sta našla mnogo mestnih svetovalcev, vojvodo Orloviča in kapitana Barbota. Sredi sobe je sedel na stolici raztrgan, prašen, bled trsatski brat Jeronim, ki je komaj dihal.

»Govori, Jeronim!« mu je položil gvardijan roko na ramo, ne pozdravivši prišlecev, »govori, kako je bilo?«

Brat je stisnil oči, vzdihnil in spregovoril:

»Zlo, grozno zlo, oče gvardijan! Duša mi je bila na jeziku, a življenje na tanki niti. Zadnjega petka po večerji me je pozval oni Italijan — oni Cipriano — morda ga poznate — v svojo celico, ko je bil naš gost že osmi dan. Na ta pisma! mi

je rekel, to ponesesh očetu Viktorju dan prej, nego se dvigne tja Rabatina vojska, ker Senjane čaka veliko zlo, naj se čuvajo. Jaz pojdem k generalu Lenkoviču v Ljubljano in k nadvojvodi v Gradec; pa dotlej se ne vzdigne vojska, ali vsejedno pazi, za večjo gotovost vzemi ta list. To mi je rekel drugikrat, ko sem ga spremil do samostanskih vrat. Ali ko sem odšel zjutraj na Reko, pravili so mi, da sta odšla Rabata in njegova vojska pred zoro. Vidiš, sem rekel, Cipriano se je kruto prevaril v računu; Jeronim osedlaj konja pa odjezdi v Senj. Pismo sem zašil v podstavo svojega klobuka, a gvardijan, vedé dobro za vse, mi je rekel: Jeronim, teči in lakek bodi, kakor po velikem postu. Jaz odhitim in srečno prispem do Hreljina. Tam nekje ob cesti stoji osamljena krčma. Slišal sem od tam mnogo hrupa, zato sem spodbodel konja. Mirno sem bil prešel mimo Rabatinih konjikov in pešcev — no, to so bili Karlovčani, in ko so me lepo vprašali: Kam, sveti oče? odgovoril sem jim: Idem v Novi k belim bratom! pa z Bogom! Ali sedaj ni šlo tako gladko. Bal sem se tudi. Pred hišo sem videl naslonjenih pušk nemških muškettirjev. Zamežal sem, prekrižal se in spodbodel konja. No, komaj sem zapustil krčmo, čuj, za menoj se je dvignil hrup! Stoj, kučmar in stoj kučmar!

Jedva sem dihal, ali moj konj je letel kakor vrag. Ozrl sem se nekoliko. Mušketirji so leteli za menoj, naprej neki pijanec, majhen, črno oblečen stotnik. Držite farja! je kričal pijanec, držite farja! je vpil oni mali, ki je slednjič tudi zajahal svojega konja. Jaz sem prispel na strmo, ozko pot ob prepadu, a gonja za hrbtom! Z Bogom, Jeronim, sem si mislil. V tem trenutku se je izpodtaknilo, na mojo srečo, pijanemu mušketirju, a on, kakor je bil dolg in širok, se je zvalil na zemljo. Gruča se je ustavila nekoliko, majhnemu častniku se je vspel konj od velikega hrupa, a jaz sem zgrabil samokres, puc! konj malega črnca se je zvalil na zemljo, a jaz sem bežal in bežal! Moj Bog, nikdar nisem tako bežal, kakor hitro pa sem krenil na prvi hribček, popihnila je burja in mi je odnesla klobuk brez sledu, a z njim, žalibog, tudi pismo. Mušketirji so kričali še nekaj časa za menoj, ali jaz sem jim lepo vbežal in tukaj sem!«

»Oh nesrečnik! Kaj je bilo v pismu?« ga je vprašal gvardijan.

»Ne vem, oče, ali vsekakor hudo za vse.«

V tem je planil v sobo grajščak Hreljanovič.

»Gospoda!« je zavpil brez sape, »beneške galije se primičejo senjski luki. Kapitan Barbo!

od Rabatine vojske je prišel dragonce in Vam je donesel list«.

»O Bog! reši nas zlega!« je prekrižal gvardijan roke.

»Preteči nas hočejo«, je zavpil Posedarič bled, »po morju Benečani, po kopnem izdajaleci! Zberimo pamet, gospoda, ne tratimo časa zastonj! Rabata ide z veliko vojsko, da podavi vse senjske Uskoke. Toda vseh ne sme najti. Jaz mislim, naj nas ostane v mestu samo 300 ljudi, in z njimi manj odlični vojvode, a šeststo junakov naj odide iz mesta z vojvodi Orlovičem, Stipanovičem in Radičem še to noč in žnjimi vsakdo, kdor se je bil kedaj z Benečani. Ti Jurij ostaneš, tebe pozna samo turška glava.«

»A vi, knez?« je vprašal gvardijan.

»Jaz sem knez, plemič, vlastelin in nisem najemnik, jaz ostanem, da čuvam svoj stari dvor in grb, ki se svetli pred svetom in cesarstvom.«

»Tudi jaz ostanem!« je vskliknil Orlovič.

»Ti ne smeš«, je odvrnil knez, ljudje morajo imeti vodnika. Vi pričakujte zunaj po planinah dogodkov, ki imajo priti. Med tem bodem javil jaz vojvodi vse Poleg tega veš, da bi Benečani raje videli tvojo glavo vrhu svetega Marka v Benetkah, nego na tvojih ramenih.«

»Kakor je knez rekel, tako naj bode!« je sklenil Barbo, »na delo junaki! Jaz ostanem seveda v Senju in moja skrb bodi, da ne postane iz mušice slon. Sedaj z Bogom! da vidim, kaj mi piše Rabata!«

* * *

Krčma »črnega Nike« je bila prazna. Svetilka je žalostno brlela v tistem mraku, a gospodar Niko je sedel povešene glave pred praznim sodom. Zunaj je tulil vihar, skrivaj so letale sence oboroženih ljudij, a z burjo vred se je razlegal meniški zvonec. V tem trenutku so se otvorila vrata in skozi nje se je prikazalo mršavo, oglato lice, sivih brk pod črno uskoško kapo. Sive oči so se zablistale — beli zobje zarežali.

»Niko — Niko!« je viknil tujec poluglasno.

»Kaj je?« je vprašal gospodar.

»Daj mi žganja, Niko!«

Niko je dvignil glavo.

»Tebi, Bogdanič? Tebi malopridnež? Niti kaplje!«

»Pa zakaj vendar ne, sladki Niko?« je vprašal Uskok, vstopivši v krčmo.

»Ker ne poznaš ne Boga, ne poštenja. Ker si opleni cerkev Matere Božje na Krku, ker si

osramotil ženo in ubil jej dete na Rabu, ker si prava pijavka.«

»Da bodemo videli« se je nasmehnil Uskok ter pograbil nož, »žejen sem, novcev nimam. Toči, pes! Rabata pride, vino ti bode ceneje.« In kakor kača se je dvignil Bogdanovič na krčmarja. Niko je zgrabil sekiro. Ali v tem hipu je lopnila močna pest Bogdanoviča ob zemljo.

»Šibaj ga, da ga vzame vrag!« zagrmel je vojvoda Milovčič, stopivši pred Niko; »hodi, strupena golazen, da ti ne iztržem umazanega jezika«. Povešene glave se je pobral hajduk iz krčme.

»Si-li slišal, Niko!« je pristavi staril vojvoda, »prav po godi si mi, rad te imam. Žal bi mi bilo, ako se ti pripeti kaj hudega. Izza hriba se je bližala nevihta, in Benečani, mislim, so hudi na te, a tudi nemška gospoda, ker podpihuješ vaše vojake. Spravi svojo prtljago, pa odlazi z Orlovičevo četo o polnoči v gore. A tega vraga se čuvaj, ker je hudobnež in ne človek. Hočeš-li?«

Niko se je zamislil, obrisal si čelo z roko in rekel po kratkem molku:

»Pojdem, vojvoda! Hvala! Prav pravite! Rabata gre, — Benečan bi me mogel —« Niko je pokazal s prstom na vrat.

»Pa sam ne pojdeš! S teboj pojdetata tudi Vujica Vedešič in Budonovič, ki je pojedel pri Hvaru poln brod beneških sardelj. Pred polnočjo pridete na Velika vrata in od tam jo dalje vdarite. Z Bogom, Niko!«

Krčmar je zaklenil krčmo, da zbere nekoliko prtljage skupaj.

Med tem so se zbirali od vseh strani oboženi Uskoki šepetaje in mrmraje med seboj, povešene glave in jeznega očesa. Mesec je bliščal skozi temno noč, polival svojo blede svetlobo po senjskem tlaku, po dolгих puškah in mrkljih obrazih; veter je sukal rudeče plašče junakov, po kamenju so odmevali težki koraki, a iz poslopij se je čul govor žensk, ječanje otrok, slišal se je jok starih mater, v burjo se mešala kletev, prihajajoča iz hiš, težka kletev do Boga na izdajalce, na izvržke naroda.

Na pragu svoje hiše je stal pod črno kapo, v svetlem orožju silni junak, vojvoda Juriša Orlovič, kakor bor v gori. Levica mu je počivala na junaški sablji, a desnica se mu je ovijala okoli ramena žene Dume, ki mu je bila spustila glavo na svetle srebrne gumbе.

»Ne joči, duša moja, golobica moja!« jo je tešil junak, »saj kaplje tudi meni kri iz živega srea,

ko je tržem od tvojega. Ali glej, kdo naj vodi siromašne brate? Ali naj jih pustim kakor čredo brez pastirja? Ni-li bolje odnesti glavo, nego nesti jo pod rabeljnov nož, da me zakolje kakor janca? Pa, kaj je meni za mojo glavo; čuvati jo moram le radi tebe, ženica moja! Miruj duša, ako Bog da, bode bolje, in srečni bomo. Mati Božja naj te obvaruj! Z Bogom!

»Junak moj! Sprog moj!« je zaječala Duma na njegovih prsih.

»Z Bogom!« je poljubil vojvoda ženo na čelo in odhitel za četo, a ona je pokleknila na prag ter si z rokama prikrivala svoje grenke solze.

Ob polnoči je krenilo šeststo junakov in drugih ljudij proti Velikim senjskim vratam. Žalostno so stopali pred njimi vojvode, zamolklo se je zglašal boben, tužno, povešenih glav so korakali junaki. V vsakem očesu si mogel čitati vprašanje: Kaj bode iz tega? V vsakem očesu odgovor: Gorje nam grešnikom! Zamolko se je razlegal boben, čegar glasovi so se izgubljali v šumah, v gorah; tam, kjer se dela — burja.

Dne 29. januarja 1601 zjutraj so zagrmeli topovi z senjskega ozidja, zazvonili zvonovi z senjskih zvonikov v slavo sijajnega gospoda barona Josipa Rabate, cesarskega poverjenika in pooblaščenca,

ki je zajedno z škofom Dominisom stopal v mesto na čelu vojske dveh tisoč ljudij in sicer skozi velika vrata, kajti burja mu ni dopuščala iti v luko. To mračno, blede, gorostasno, brezčutno telo bistrega očesa se je gibalo pod širokim pernatim klubkom; general je bil, kakor da ne gleda nobenega, ter da ne vidi niti one male stotnije nemških pešcev, ki so mu naredili pred kaštelom počast. Četa za četo je stopala na mestna vrata ob sviranju in bobnanju, četa za četo je krenila v kaštel, stoječi kraj vrat na mestnem trgu, dragonci, konjiki, oklopniki, mušketirji, arkebuzirji, kopjeniki in topničarji s topovi. A mesto je bilo nemo, pusto, vsa hišna vrata so bila zakljenjena. Slednjič so vstopili tudi nemški mušketirji, toda niso zavili v kaštel, kakor tudi topničarji ne. Ti so namerili svoje topove pred kaštelom na mestne hiše, in postavili so se z gorečimi šibami k njim. Ko so Nemci nabili muškete, razšli so se na vse strani, da postavijo po stolpih, vratah in zidovju svoje straže in razorožijo uskoškega stražarja.

Na vsakem koncu ulice se je postavil mušketir, kapitan Odoardo Lokatello je zaklenil lastno roko velika in mala mestna vrata. Na enkrat so se odprla zopet vrata kaštela. Iz njih so stopili kapitan Grassetto, bobnar, dva pešca in profos. Ta če-

tica je šla po vsem mestu ; ustavila se je na vsakem oglu in profos je glasno prečital naredbo cesarskega komisarja :

» Vsakdo se mora pokoriti brez prigovora pod izgubo glave. Zabranjuje se slehernemu pleniti in voziti se z barko po morju. Najemniki bodo premeščeni v gornjo krajino. V enem dnevu se mora vsakdo prijaviti na kaštelu in podpisati svoje ime. Razbojniki in hudodelei se imajo v dveh dneh sami javiti sodišču. Kdor bi prigovarjal količkaj, zgubi glavo. Nihče ne sme nositi orožja, nihče ne sme iti iz mesta, niti po dnevu niti po noči. Kdor se ne prijavi komisarju, zgubi glavo«.

Tudi pred Posedaričevo hišo se je oglasil boben, tudi pod njegovim oknom je razglasilo razgreto grlo profosovo rabljevo naredbo v svet. Knez Martin je stal pri oknu. Velika solza mu je kanila na lepo lice ; krčevito je stisnil pesti na lici in vzdihnil :

» O kje si sloboda moje junaške domovine ?« Ali odgovora ni dobil, saj mesto je bilo nemo, pusto kakor mrtvec v rakvi. Ali čuj ! Čuj odgovor ! Pred lukco se zibljejo galije generala Paskvaliga pod beneškim levom. Čuj ! Čuj ! Na galijah se pije, se zvira, se poje :

» Morte ai Segnani !«

VIII.

Moten dan legel je na zemljo, sivi oblaki so se gonili po nebu, morje je šumelo v pusti luki in lizalo breg, kakor kača, iskaje si plena, a z gore je bučala burja, zaglušujè tožno ječanje cerkvenih zvonov, zamolklo udarjanje bobnov; samo trenotek si slišal težke korake nekaterih arkebuzirjev, ki so hodili v četah po mestu, da preiščejo vse uskoške hiše, da zaplenijo vse blago, kar ga je bilo v njih. A mesto je bilo pusto, kakor da je narod izginil v zemljo, bilo je mrtvo, prazno, kakor noč brez zvezd, kakor srce brez ljubezni. Samo včasih se je pojavil na ulici kak božji sluga v črni suknji, motnega očesa, povešene glave, kakor da bi šel blagoslovit grob; samo včasih si videl, kako gre kak Uskok vojak počasi brez orožja na kaštel, da zapiše svoje ime. Mnogi gredo tja, a mnogi se ne povrnejo. Pred kaštelom so stala troja vešala, a na vsakem se je zibalo blede truplo uskoškega junaka, odzadaj zvezanih rok. Ob prvih vešalih je sedela na zemlji žena in oklepala z rokama kolena. Črni lasje so jej padali razmršeno izpod rudeče kape na mrko čelo, na zlati ovratnik, na belo srajco. Temno lice se je skremenilo v kamen, a črne oči je vpirala v truplo na vešalih, ne da bi kedaj zamižala, ali polivala solze.

»Umakni se, žena!« je zavpil stražar, »kaj se-diš tu in buliš v tega obešenca? Za te ni tu mesta!«

»Kje pa?« je odvrnila mirno žena, gledaje mušketirja, »on je moj človek! Kje imaš dušo? Daj, da se ga vsaj še jedenkrat nagledam!«

»Prijatelj!« pristopi neka starka k vojaku, »daj, prosim te, povej mi, veš-li za mojega sina; Pero Radakovič mu je ime. Danes zjutraj je šel sem na kaštel, a še sedaj se ni povrnil. Bog daj dobro tvoji duši!«

»Ne vem. Varuj se me! je odgovoril stražar, »ako je lump, kakor oni tam-le, obesijo seveda tudi njega.«

»Prijatelj — gospod!« je spregovorila starka, »pusti me k generalu, da mu poljubim roko —«.

»Nazaj! baba!« je zakričal mušketir, ako ne, dam ti s kopitom«.

Uboga starka je vila roke in pritiskala solzno lice na trde zidove kaštela. Naj ga omehča? Ali naj ima kamen srce, ko ga nimajo ljudje?

V stolpu kaštela je sedel Rabata za malo mizo in premetaval papir, a ob njem je stal poročnik Capogrosso.

»To je torej popis vseh teh kukavic? je rekel general.

»Kolikor smo jih našli: Budonovič, »Črni Niko« — a zlasti oni zlodej Juriša so nam vtekli z 600 mož.

»Je-li res? Grom in pekel! Da bi znal za malopridneža, kateri jim je povedal vse to!«

»Tisti bi res zaslužil vešala«.

»Mislim, da bi. Ste-li polovili Dalmatince?«

»In povezali. Še danes jih predamo beneškemu generalu, čim burja malo poneha.«

»Bene. Ste si zaznamovali vse Uskoke, katerih smrt zahteva Paskvaligo?«

»Še danes se obesijo.«

»Ste-li odvzeli orožje Uskokom? So-li preiskane vse hiše?«

»Vse po Vašem povelju.«

»Dobro. Prej, nego jih usmrtimo, ostaja nam dvojno delo. A res zelo težko. Kaj hočete — — ?«

»Ali Paskvaligo pravi, da je to prvi pogoj.«

»No, kako hočemo?«

»Prepustite to meni. Ali kaj pravite za vojvodo Daničiča?«

»Tu ne morem nič narediti. Javite to Paskvaligu, recite to tudi škofu. V Gradcu so mi rekli, da se ne smemo dotakniti Daničičev. Tam jih gledajo posebno milostljivo. Ali ako nas pokličejo na odgovornost za ono drugo?«

»Zvalite vso krivdo na-me, a jaz utečem. Vi ste pa čist!«

V tem je vstopil zastavonosец goriške vojske in dotaknivši se roba klobuka, je rekel.

»Gospod kapitan Danilo Barbo prosi, da bi smel priti pred lice gospoda generala.«

Rabata se je stresel.

»Naj vstopi«, je rekel častniku, »a Vi Capogrosso idite po svojem poslu! Kadar ga zvršite, javite mi. Dà, vojvode Marglitiča iz Ledenic mi ne pozabite!«

Pobočnik je odšel poklonivši se, a v istem trenutku je stopil v sobo kapitan Barbo. Oko se mu je zabliskalo, čim je zapazil generala, a ta ni dvignil očesa, temveč je zrl nepomično v papir pred seboj. Prvikrat po toliko in toliko letih sta bila ta dva moža zopet skupaj na samem.

»Na Vašo službo, gospod general«, je pregovoril kapitan.

»Gospod kapitan!« je začel Rabata suhim glasom in je gledal vedno v papir, »Vi veste jako dobro, zakaj sem prišel sem — —«.

»Vem«.

»Vi veste voljo in željo njegove cesarske in nadvojvodske svetlosti —«,

»Kateri sem bil vedno z dušo in z srcem prezvest sluga«.

»Za prošlost Vas ne vprašujem, ali sedaj je, kakor bi se vam bila zvestoba zmanjšala. Vaše vedenje mi nikakor ne ugaja, kapitan. Vi ste bil tukaj glavar, a niste znal držati na uzdi tega razbojniškega krдела, niste mogel odvrniti razbojnikov od pregreh in slabih del, s katerimi so onečastili imetje in čast beneške republike, in s to svojo mlačnostjo ste povzročili naši vladi toliko neprilik. Dà, ko sem bil jaz sem poslan kakor komisar, da vkrotim z železno roko to uskoško zverjad, niste zaprečil, da vbeži večji del teh razbojnikov, a na čelu jim Juriša Orlovič. Pa tudi sedaj, ko sem začel soditi tem hudodeleem, nimam od Vas pomoči«.

»Vi me pozivljate, gospod general!« je odvrnil Barbo, »da se opravičim. Dobro. Ob meni se močno spodtikate, zato Vas prosim, da me poslušate«.

»Izvolite sesti, gospod kapitan!« je mahnil Rabata z roko, ne da bi ga pogledal.

»Da nisem neprijatelj Uskokov? Nisem. A zakaj naj bi tudi bil? Prejasna habsburska hiša, kateri pošteno služim, ima dva neukrotljiva sovražnika: Benetke in Turčina, to sta tudi moja neprijatelja. Proti Benečanom sem se boril, kakor Vi sami veste, že za mladih let na Soči, a potem tudi

proti Turkom; a za Benečane vem predobro in gotovo, da bi radi vzeli cesarstvu Primorje. Največi in najvarnejši sovražniki Benečanam in Turkom so Uskoki — in zato jim nisem sovražen. Ako jih ubijate, podkopujete temelj avstrijski vladi v teh pokrajinah. Senj v uskoških rokah je orjak z dvema železnima rokama, z desnico kroti krilatega leva, z levico osmanskega zmaja. Vbijte tega orjaka, potem bode vladal do senjskih vrat bosenski paša, a v Senju beneški upravitelj. Nemei in Italijani niso ubranili Senja. Pravite, da so roparji, razbojniki. Tako kriči o njih ves svet, a ti črni glasovi prihajajo iz Benetek, in ker imajo Benečani po vsem svetu svoje poslance, agente in ogleduhe, a Uskoki nobenega, in ker imajo Benečani polne galije zlata, a Uskoki ni križa, in ker so Benečani gladka, milogovoreča gospôda v svili in baržunu, ki skrivno ubijajo s strupom, a Uskoki surovi, srčni junaki brez mnogo besedij v rudečih kapicah, ki morijo samo v očitnem boju s pošteno sabljo — zato veruje svet, da so Uskoki roparji in razbojniki. Ali jaz jih poznam in vem, da to ni res. Junaki so pošteni in neuglajeni, dà, marsikaterikrat kruti — ali srčni in hrabri. Da hodijo po morju biti boj! Iz Gradca ne dobivajo plače, Benečani jim kratijo trgovino; zemlje nimajo, ali imajo žene, otroke —

in junaške rane, a nihče jih nima več na svojih prsih, nihče ni več krvi prelil za kralja nego Juriša Orlovič, a sedaj Vas vprašam, gospod general, so-li zaslužili vešala?«

»Res«, je odgovoril Rabata in se vgriznil v ustnice, »signor Barbo, Vi ste bolj odvetnik Uskokov, nego-li cesarski kapitan, ki se ne bi smel pepečati s politiko, ampak slušati samo zapovedi«.

»Jaz sem vojak, plemič, poštenjak — illustrissimo — vaje govoriti resnico pred Bogom in ljudmi, a tukaj nisem odvetnik, ampak dolžnost mi je govoriti resnico za ono četo, kateri sem postavljen za poveljnika. General! Vi ste začeli tukaj krvavo sodbo! Tu obešate vrle junake, druge preganjate kakor nemo zver, Vaši vojaki plenijo hiše, matere, žene; otroci žalujejo in tarnajo, mesto je mrtvo, dà, celo cerkve, to jedino zavetje siromašnih ljudij, so prazne; Vi molčite, molčite kakor kamen, Vi samo lovite in obešate, a narod obupuje!«

»Molčite, kapitan!« je skočil Rabata na noge, »za svoja dela odgovarjam samo cesarju in Bogu!«

»Bogu! — — — General, ako Vas je Bog slišal! No, pustimo Vašo vest. Čujte me! Sedaj govorim plemič Danilo Barbo plemiču Josipu Rabati. Poglejte na mojem srečanju te tri križe! To je moja mati, moja sestra, moje sestre in Vaše dete, tri

žrtve Vašega neusmiljenja, Giuseppe Rabata! Se-li spominjate Gorice, pamtite-li Karloto?! To so tri smrtne rane na mojem sreću, trije glasovi, prosileci osvete od Boga. Glejte, jaz Vam poklanjam te tri žrtve, jaz se odrekam osvete, ali pustite ta bedni narod v miru. Rotim Vas, Giuseppe Rabata! odstranite vešala, odpravite beneškega komisarja Barbara, kateri se spravlja v Senj, kakor sem slišal, ne oskrunite svojih rok z uskoško krvjo na škodo cesarja in gospodarja — in jaz Vam odpustim vse«.

»Kapitan!« je zarjovel Rabata blede kakor smrt, »ste-li kedaj videli pismo poveljnika, na katerem stojita kolo in vešala? Veste-li, da sem cesarjev pooblaščenec, sodnik na življenje in smrt?«

»Vem«, je odgovoril Barbo mirno; torej? O, le ubijte me! Moja oporoča je v rokah generala Jurija Senkovića, ki jo odpre, kakor hitro poginem. Tudi za Vas je v njej listek. Ubijte me, ali ako ste človek, pojdite z menoj na junaški dvoboj!«

»Danilo Barbo«, je zadrhtel »jezen Barbata, »Vi niste več kapitan, jaz Vam odvzemlj čast senjskega poveljnika, in ostavite mi v dveh dneh to mesto!«

»Dobro! Rabata! Tako nimam tukaj nič več opraviti. Ti trije križci so me na novo spekli v

sree. Vsaki drži se svojega dela, Vi vešal — jaz osvete!« In razjarjen je ostavil kapitan sobo.

»General!« je viknil Capogrosso, privalivši se v sobo, »hiteti moramo. Vse sem pripravil. Tudi Urloviča dobodemo, ako Bog da!«

»Čakaj, da pomislimo«, se je obotavljal Rabata.

»Jutri pride Vittorio Barbaro in donese — pettisoč cekinov!«

»Pojdi, delaj, kakor veš«, je odvrnil general in se spustil na stol.

* * *

Dvajset dragoncev z vodjem je pohitelo na brzih konjih k frančiškanskemu samostanu. Pred vrati se je ustavila četa, a na koncu vsake ulice se namestil po jeden konjik. Vodja z dvema vojakoma je skočil s konja, pridirjal v samostan in vprašal brata vratarja:

»Kje je gvardijan!«

»Glejte ga tam na hodniku«, je odvrnil brat plaho.

»Gvardijan«, je rekel očetu Viktorju, in mu položil roko na ramo, »Vi ste moj jetnik v imenu g. komisarja. Pojdite z menoj!«

»Kam? Kaj sem zakrivil?«

»Puntar ste. Naročeno mi je, da Vas oddam kapitanu beneške ladije, da Vas provede v Rim pred sodišče«.

Redovnik se je zgrozil, ali dragonci so ga zgrabili pod roko, odveli na ulico in dragonska četa gnala je redovnika z golimi meči do luke, kjer je čakala velika beneška barka z dvajset arbanaškimi vojaki. V tem trenotku so doveli arkebuzirji na verigah dvajset Dalmatincev do luke. Žalostni, prepalega lica so korakali nesrečniki. Dvajset in več let so živeli v Senju, odkar so pobegnili od rablja leva, a zdaj jih vrača Rabata beneški nemilosti, ker želi tako beneški general Paskvaligo. Okoli luke so stali vojaki in držali nastavljene puške, a iz hiš so se provalili ljudje in hiteli za častnim redovnikom, kateremu so goste solze kapale po uvelem licu. Žene, otroci, starci — vsakdo je poskusil dotakniti se njegove obleke.

Ko so prišli do morja, je rekel dragonski častnik zapovedniku beneške barke:

»Pozdrav od njegove ekscelence g. barona Josipa Rabata jasni signoriji. Tu Vam izročujem, g. kapitan, fratra puntarja, da ga provedete v Rim, a razun tega Vam izročujem dvajset dalmatinskih zlikovcev, naj jih sodi sijajna republika, njihova gospodinja, po svoji volji. Tudi ostale dobodete, čim jih polovimo!«

Grozen jok se je razlegal po zraku. Vkovani nesrečniki so pokleknili zadnjikrat in jokaje na oni kamen, ki jim je bil toliko časa slobodno zavetje, a sivi starček med njimi je poljubil to sveto hrvatsko zemljo. V tem trenutku je pokleknil tudi ostali svet, a starec redovnik je dvignil oko proti nebu; tresè se je razširil roke nad ljudstvom in zavpil solzé se :

»Bog usmiljenja! Poglej na ta nesrečni narod! Izvedi ga iz teme in puščave na luč rešitve in rešnice! Z Bogom, moja zemlja, moja zibelka! Z Bogom, narod moj! Bog naj te blagoslovi!«

»Tudi mene blagoslovi!« je zavpil knez Posedarič, ko je bil stopil izmed naroda in pokleknil pred redovnika: »Odpusti jim oče, saj ne vedó, kaj delajo!«

Tudi ljudstvo je vdarilo v glasen jok, a redovnik je položil slabo roko na junakovo glavo. Toda v tem trenutku so priskočili beneški vojaki, zgrabili božjega hlapca, zgrabili bedne Dalmatince in jih tirali s silo v barko, a arkebuzirji in dragonci so razgnali ljudstvo sabljo in kopitom.

* * *

V hiši Posedaričevi je sedela pri oknu Klara in vezla, a ob njej je stal Jurij Daničič ter zagloblja svoje oči v lice krasne deklice.

»Jurij«, je rekla deklica in dvignila glavo, »veliki grešniki smo, ko nam Bog vliva v čašo radosti toliko pelina. Mislila sem, da nama skoraj zasije solnce sreče, ali glej, črn oblak nam jo je zagrnil in sam milostljivi Bog ve, kedaj bodem Vaša«.

»Utešite se, draga Klarica! Smemo-li misliti na srečo, ko se od povsod odziva nesreča, se-li smemo veseliti, ko drugi jočejo? Koliko nedolžne krvi je poteklo teh dnij? Oh, Klarica, junaško srce se mi zvija bolesti, ko vidim, kaj se godi. Ah, da bi bila vsaj od kje pomoč, da bi mogli uničiti rabeljna. Ali mi smo zaprti v mestu, malo nas je in ljudstvo je obupalo, a krvnika varujejo topovi in cela vojska. To je strašno!«

»Ah, glejte očeta!« je pristavila Klarica, ko se je bila ozrla skozi okno, prav vesela sem, da prihaja, ker mi ni ljubo, da je ob takem času zunaj hiše.« V kratkem je stopil knez Martin v sobo, mrk in nem. Ko je vrgel kapo na mizo, je sel v kot, stisnil pesti na kolena in spustil otožno glavo.

»Jurij«, je rekel na zadnje, »veš-li, Benečani so odveli gvardijana.«

»Benečani?«

»Jaz slutim izdajo.«

Knez ni bil še zvršil besede, ko je stopil v sobo poročnik Capogrosso.

»Čast mi je, pokloniti se Vam, gospod knez; njegova milost, g. cesarski komisar baron Josip Rabata pozivlje Vaše plemenito gospodstvo na dogovor o važnem poslu, da bi se, kolikor jaz mislim, doveli Uskoki na red.« Klarica je prebledela, a ženin se je vzravnal.

»Gospod Rabata kliče mene?« je dvignil knez, čudé se, glavo, »čudim se. Dobro torej. Pridem precej za Vami, gospod, in drago mi bode, ako mu morem iti na roko.« Ko je Capogrosso o očesom premeril mlado deklico in vojvodo, se je priklonil in odšel, rekši, da so stvari jako silne.

»Ne idite oče!« je objela deklica očeta.

»Zakaj bi ne šel?« je odgovoril knez, »morda omehčam volka in olajšam narodu težave.«

»Tudi jaz grem z Vami«, je dodal Daničič.

»Nikakor ne! Ti mi čuvaj hišo. Nadejam se, da se skoraj vrnem.«

»Oh pridite, pridite skoraj, sladki oče!« je prosila deklica solznih oči.

»Miruj! Saj te čuva ženin! Z Bogom, otroka!« je rekel knez, poljubil deklico v čelo in podal roko Juriju.

Ura za uro je potekala; sladko govoré sta čakala zaročenea, ali kneza še ni bilo domov. Mati

Lucija je bila že dvakrat poslala deklo, naj pride knez k njej, ali Klara jej je odgovorila, da ga še ni. »Nas ženske grajate, da smo blebetave«, je rekla Klara zaročencu, »ali kedar se vi moški sestanete, ni govoru konca ne kraja. Kaj mislijo v v kaštelu? No sedaj mora kmalu priti. Daj, Anica, poglej pred vrata, da-li gre gospodar? Ali čakaj! Jurij! prosim Vas, idite mu Vi nasproti. Vi mi ga dovedite!«

Mladi vojvoda je pohitel h kaštelu. Vrata so bila zaprta.

»Odpri mi!« je rekel straži.

»Ne smem, gospod!« je odvrnil mušketir, »nocoj ne sme nihče ni vstopiti ni iziti.«

»Ali jaz moram k generalu«, je nastavljal Jurij razdraženo.

»Ne smete ni Vi ni drugi, po generalovi zapovedi.«

Vznemirjen je stal mladenič pred vrati. Domislil se je nekaj. Brzo je zavil v ulico kraj Velikih vrat v stanovanje kapitana Barbota. Toda ni ga našel, in povrnil se je h Klari. Deklica je prepadla, ko je opazila zaročenca brez očeta.

»Kje je oče?«

»Ne vem.«

»Ste-li bil v kaštelu?«

»Ne puščajo nikogar notri.«

»Ni-ko-gar? Moj Bog! Moj Bog!« se je prijela deklica za glavo in hodila nemirno po sobi, nato je nadaljevala: »Idite, idite, prosim Vas, poiščite Barbota«

»Nisem ga našel, Klara!«

»Tedaj Kreljanoviča, Mikulčiča — idite k škofu, — idite, vprašajte — jaz ne vem nič — nič!«

»Idem! z Bogom, Klara!«

»Pozno je že — ali prosim Vas, idite, pa javite mi jutri — ali še danes — Vi boste bolje vedeli — meni je kri šinila v glavo«.

In zopet je poletel Daničič h kaštelu. Na enkrat je začul po ulici silen tek. Kar je opazil, da teče človek razprostrtih rok brez sape, a za njim častnik z četo goriških vojakov. Vojaki so dospeli do begunca.

»Pomagaj mi Jezus!« je zavpil begunec, ali častnik mu je zaril meč skozi rebra, in on se je zgrudil v krvi na tla.

»Kar si iskal, dubrovniški pes, v Senju, to si našel!« nasmejal se je goriški častnik izdihajočemu ranjencu.

Ali Daničič je poletel dalje, kri mu je kipeła, a srce mu je prešinjal nenavaden nemir.

Ravno je bilo odbilo osem na stolni cerkvi sv. Jurija, ko je dospel na trg pred kaštel; vrata

so bila zaprta. Straža je stala kakor pribita. Ali čuj! Iz kaštela se je zglašal boben, čula se je zapoved vojaškega poveljnika. Vrata so se odprla. Iz njih je priplamtel rudeč odsev zubljev, ob katerih so se čudno lesketale puške in šlemi mušketerjev. Iz vrat je izišlo petdeset vojakov bakljenošcev in dve stotniji pešcev s puškami. Bakljenošci so se razvrstili v krog, pešci na levo in desno kraj vrat. Štirje možje so prislonili nad vrata dolge lestve. Tedaj se je vspel jeden mož po lestvi. Nosil je nekaj pod roko. Že je bil vrh lestve. Kline je zabijal. Nekaj je obesil.

»Ha! ha! ha! Felice notte!« zasmeljal se je mož. Bobni so se oglasili, baklje plamtele, a strašno rudečilo je zatrepetalo na dveh krvavih glavah, ki so visele nad vrati kaštela, na glavi ledeniškega vojvode Marka Marglitiča — in Martina Posedariča.

Kri je šinila mladeniču v glavo, oči so mu potemnele, bobnanje mu je prešinilo mozeg. Vse se mu je zdelo, da blede. Baklje so izginile, izginila tudi vojska — straža je zapahnila vrata. Zdelo se mu je, da blede. Ali ni se mu bledlo — ne! Znoj mu je oblil čelo, glavo je ulovil z rokama. Da, da, da, res je, cela grozna resnica! Resnico prikazuje blede mesec, razliva je svojo svetlobo na lepo blede čelo, na odprte velike oči, na črne lase — na kri Martina kneza Posedariča.

Zazeblo je mladeniča, a glava mu je gorela; da bi ga tisoč nožev zbodlo v sree, bi se ne prikazala niti kapljica krvi na prsi. A vse je bilo nemo, vse gluho — sredi puste zimske noči. Komaj živ oprijemal se je z muko zida in nazaj gredè oddaljeval se je malo po malem od groznega pozorišča, a potem je tekel iz ulice v ulico brez uma, brez glave, tekal je po mestu kakor zver cele dve uri. Trikrat je prišel pred Klarino hišo, na njenem oknu je drhtela svetloba. Ali ne — ne sme notri. V tem mu je šinila misel. Obrnil se je nazaj v hrib. Pred hišo kanonika Tvrdiševiča se je ustavil in začel tolči s kljuko. Brez sape je pal pred starcem na kolena.

»Vi ste Klari — kum! Rabata jej je ubil očeta. — Krvava glava visi nad vrati kaštela — ona ne vè — recite jej Vi — jaz ne morem!«

IX.

Za rana je šel mladi vojvoda z očetom v knežvo hišo. Mladenič ni videl, je-li dan ali noč, sije-li solnce ali mesec, čutil ni, je-li zima ali poletje, opazil ni, kako gonijo besni vojaki s kopitom žene, otroke in starce po ulicah. Mozeg mu je odrevenel, a srce mu je kipelo liki senjska burja. Vspel se je po stopnicah. Vrata so bila odprta. V kotu je še

petal sivolasi kanonik Tvrdiševič sklopljenih rok tihe molitve. Molčé so stali pri oknu Barbo, Hreljanovič in patricij Homolič, a na postelji je sedela oblečena, razpletenih las — Klara. Položila je roke v krilo in bulila z bistrimi očmi pred-se. Rekel bi, da je okamenela. Samo včasih so jej zadržtele ustnice, siknil je iz črnega očesa žalnodivji plamen; le včasih se jej je prikazala na rudečih nabranih trepalnicah živa, gorka solza. Ona je bila nema, gluha, slepa, samo v glavi so se jej vrteli možgani. Mladenič se je ustavil na pragu.

»Je-li, da živi? Je-li? Recite, Jurij!« je skočila deklica kakor strela proti mladeniču, »usmilite se. On živi! on živi! To vse so le sanje — sanje!« je nadaljevala pritiskaje prste k čelu »— sanje? sanje? Moj Bog! Ne, to niso sanje! Očeta so mi ubili — očeta — oh! oh! oh!« in vrgla se je z licem na posteljo.

»Klarica!«, jej je položil mladenič roko na ramo.

»Ne dobrikajte se mi, Jurij! Vse^{vo} telo mi je jedna rana!«, se je uzdignila nekoliko deklica. »Joj! Joj! Da bi vsaj pameti ne imela! — da bi mogla leči v črno zemljo! Tebe — Tebe junaka — diko — zvezdo — tebe, oče, so raztrgali volkovi — tebe je umoril rabelj, rabelj Rabata! — Povejte, je-li

tega človeka rodila mati? — Ve-li on, kaj je srce, kaj je solza, kaj je dete. Ubili — —!»

Solznih očij so vsi gledali nemo, jadno deklico.

»Ubili?« odzval se je od vrat zamolkel glas. Vsi so obrnili glave. Na pragu je stala slepa, zgrbljena mati Lucija, opiraje se ob palico. »Slišala sem kričanje in zlezla sem po stopnicah sem-le. Ubili? Koga? Nikola?«

»Oh babica, sladka babica!«, vrgla se je Klara obupno pred starko objemši jej kolena, »ubili so mi očeta, Rabata mu je odsekal glavo — babica, babica moja!«

»Martina?«, je zavrisknila starka in se stresla, a slepe oči so se jej zavrtele grozno, »Bog, si-li spal? Oprosti mi ta greh!«, se je prekrižala starka trikrat. Možje so priskočili, da jo pridrže.

»V stran!« je viknila starka, »kje je? Kje je truplo? Sprovedite me k Rabati!«

»Ali kumica!« jo je tolažil kanonik.

»Povedite me k Rabati!« je lopnila starka s palico srdito ob tla. »Vi, kum kanonik in ti Jurij — si-li tukaj? — povedita me tja! Tudi ti Jurij pojdi. A vi ostanite pri golobici! Čuvajte jo! Jaz idem po sina!«

Kanonik in vojvoda sta prijela starko pod roko, da jo povedeta v grajščino. Počasi je kora-

kala v papučah stara zgrbljena kneginja. Solznih očij so jo gledali po ulicah mrki senjski junaki. Straža jim je hotela preprečiti pot, ali Jurij je potisnil mušketicrja na stran. Pred vrati Rabatine sobe je stal poročnik Capogrosso.

»Sprovedite nas k generalu,« je rekel vojvoda.

»Ne smem; pri njem je beneški poslanec g. Vittorio Barbaro.«

Vojvoda je odvrnil poročnika od vrat.

»Na stran, rabelj!« je zaškripal mladenič z zobmi in odprl brzo vrata.

V sobi je sedel Rabata, a ob njem Benečan Vittorio Barbaro, poslanec generala Paskvaliga.

»Tu je!« je šepnil kanonik starki. General je skočil na noge.

»Kdo je smel — — ?« je zavpil Rabata. Ko se je starka malo zbrala, dvignila je glavo in spregovorila:

»Jaz, kneginja Lucija Posedarička. Si-li ti tukaj, g. Rabata? Kje je moj sin Martin? Po-nj sem prišla. Kje je moj sin?«

»Kaj me vprašate«, je pomrmral Rabata, »puntar je bil, obesil sem ga, odrezal sem mu glavo.«

Starka se je vspela. Rumeno lice jej je potemnelo pod belim robcem, a mrtvi očesi sti se

obračali kakor steklena obroča. Starka je dvignila palico :

»Daj! Kje si ti hudobni sin? Daj, da se te dotaknem!« kričala je Lueija, iskaje ga s palico po zraku, »obesil si Martina? Plemiča? Kneza? Junaka? Kakor sužnja! Vidiš, škorpijon! Jaz sem slepa, stara mati. Mlajšega sina ni že dvajset let. Ostal mi je le starejši, moja podpora. Ti si jo zlo-mil. Ostala mi je jedina unukinja, ti si jo ranil v sredo srca. Ti — pijavka, ki gaziš cesarjevo lice! Ti si se napil sladke krvi otroka, katerega sem no-sila pod srcem, izpraznil si mu srce do zadnje kapljice, a meni nisi pustil ničesar.«

»Žena!« je zavpil Rabata.

»Molči, ljudska kuga! Prišla sem v obiske! Vidiš-li ta les v mojih rokah? Tako se osuši tudi ti, in ko vzeleni spet ta les, naj ti cvete sreča. Z nogo si me pahnili v grob, naj ti ne da Bog mirno počivati in ustati, in ko stopiva skupaj pred božjo sodbo, podam pravičnemu Bogu to palico, a v njo urezane tvoje grehe s krvjo našega naroda. Sina mi daj! Mrtvega sina, da ga zakopljem! Sina mi daj!« — In starka je klonila Daničiču na roke.

Rabata se je stresel ter se prislonil na zid. Na njegovem čelu so se nabirale gube; blede, modri očesi sti zrli na tla, a levico je pritiskal na sree; Benečan pa je ostal kakor kamen.

»Vojvoda!« je zaječal Rabata, »to mi poplačate, da ste privel to neumno ženo sem-le.

»Nisem več vojvoda!« je dvignil Daničič glavo, »svojo ostavko sem poslal v Gradec. Jaz sem Jurij Daničič, velikaš kraljevine, senjski posestnik in bodoči zet Martina Posedariča, katerega ste ubili vi iznenada. Dajte nam mrtveca!«

»General!« je pridivjal brez sape v sobo mlad častnik pod kalpakom, v rumeni dolami (narodna suknena obleka do kolen z rokavi), »jaz sem Borisavljevič, častnik garde generala Lenkoviča. Kar me je mogel nositi konj, sem hitel semkaj. Evo Vam pisma od mojega generala. Čitajte!« Rabata je oprl oko v list in otrpnil.

»Da se ne dotaknem Posedariča?«, je izustil zamolklo, »prepozno. Obesil sem ga. Capogrosso, oddajte tem ljudem truplo.«

»Tega junaka?« se je pristrašil hrvatski častnik.

X.

Počasi se je dvigal mesec nad planine. Po ozki, mračni ulici sta korakala dva človeka.

»Capogrosso!« je rekel prvi, »dobro ste zvršil svojo nalogo. Kači je glava strta. Svèt desetorice Vas poplača, kakor ste zaslužil.«

»Hvala Vam, gospod Barbaro! Ako izvedemo že pojutrašnjim divjake iz Senja, ne bode bolela več glava prejasne republike«.

»Ali je mnogo teh hajdukov zunaj mesta?«

»Mnogo se jih je povrnilo. Žene in otroke smo jim zagnali v škripee, a to smo jim tajno naznanili, oni so nam prišli sami v roke, a pojutršnjim jih odpravimo v Otočac. Je-li prijel Rabata plačo?«

»Izplačal sem mu 5000 cekinov in predal sem mu veliko zlato medaljo od sinjorije, v vrednosti 2000 cekinov. Saj je Posedaričeva glava dovolj draga. Ali človek bi mogel počiti srda, ker niso zgrabili Juriše.«

»On je moder in Rabata se ga tudi nekoliko boji, zlasti odkar je prijel Lenkovičevo pismo. Vi ste osobito jezen na Jurišo, signor Vittorio, odkar Vam je ugrabil lepo Bodulko.«

»In še kakò, sangue di Dio, da ga dobim v pesti! A kje je ona?«

»Gotovo tu v mestu. Jo hočete li? A per Bacco?« se je vdaril poročnik z dlanom ob čelo.

»Prišlo mi je nekaj na misel. Kaj, ako Vam pri-skrbimo Dumo in ulovimo tudi Orloviča?«

»Kakšna vražja misel!« se je nasmehnil Vittorio.

»Pustite me. Pojdite z menoj.«

Obojica je zavila za ogel. Ko sta prebredla nekoliko ulic, dospela sta do kolibe blizu mestnega zida. Poročnik je potrkal na okno. Čez nekoliko trenutkov je zasvetila v sobi luč, a kmalu na to so se odprla vrata. Benečana sta vstopila v hišo. V mali mračni sobici je bila postelja, s pokrivalom, vegava stolica, stara miza, a na njej svetiljka in čaša žganja. Na zidu so viseli: puška, nož, torba in velika srebrna slika Matere Božje.

»O! Vi gospod!« začel si je kuštrav rudečeglavec otirati oči. Kaj Vas nosi sem ob tem času? Polnoč je že minula. Malo prej sem slišal, kako so si straže klicale.

»Bogdanič!« je začel Capogrosso, ko je sel na posteljo in dvignil cekin v zrak, »poznaš-li to?«

»E, kakó da ne?« je pokazal Bogdanič zobe — »cekin!«

»Za to se dobiva mnogo žganja,« je pristavil častnik, dočim je Vittorio stal ob vratih.

»E, in še koliko,« je odvrnil Uskok.

»Ža glavo »Črnega Nike« si dobil danes deset cekinov.«

»Sem in vredna jih je bila.«

»Pa kako si ga ulovil?« je vprašal Vittorio.

»E, gospod!« je rekel Bogdanič, »lepo. Ali to vam je bil peklenski posel. Da ga prinésem ži-

vega! Sem-li jaz dojilja, a on neumno dete? E, tako — puc — izza pečine, — zato se mnogo ne vpraša, ali živega. Pustili so me iz mesta. Izvlekel sem nož, vrezal se malo v roko, tako, da se je pokazala kri. Kar skokoma sem pohitel na Orlovo gnjezdo, kjer se po jarkih skrivajo uskoki. Šel sem pred nje, pa jadikuj, pa o jej mati, mati moja! In izmišljeval sem si, kako so me hoteli obesiti, a jaz sem se skril in ležal, in ko me je ranil dragonec, skočil sem revež se zida, pa sem komaj odnesel glavo in mnogo take ciganjarije. In res, verjeli so mi. Napojili so me, nasitili in povezali mi rano. Tu sem živel dva dni prav gosposki. Tukaj sem našel tudi »Črnega Niko«, bodi mir njegovi duši! Niko, sem rekel sinoči, rana me peče. Nekaj sem ti dolžan, ali glej, za-me je dovolj pokore, pa saj smo krščanski ljudje. Daj Niko, pojdi jutri ob zori malo dol po hribu, pa poišči tam pod pečino nekaj korenin za mojo rano. Dobro, je rekel Niko, ko naju je združila nesreča, kakor da ni bilo nikdar nič med nama, rudečeglavee, naj bode! Ob zori je šel moj Niko doli po hribu, žalostna mu majka, a jaz sem lezel za grmovjem po hribu in zlezel za pečino pod grm, mrtev kakor lisica, ko se pregreša nad ptičem. In Niko je prišel. Jaz se nisem ganil, on se mi je približeval in oddaljena sva bila kake

dobro pol ure od jarka. Niko se je pripognil, a jaz skokoma njemu na pleča; vrgel sem mu plašč čez glavo, zvezal mu, klečè mu na plečah, glavo in roke, vrgel ga kakor vrečo čez ramo, in hajdi z njim brez obzira v Senj. Žal mi je, da nesrečnika nisem sam prodal. Od strani sem gledal, kako ste ga oddali beneškim Arbanasom, a oni, tulè kakor volkovi, so zgrabili nasrečnika, pa na vrvi z njim med nebo in zemljo, niti z Bogom mu niso rekli. Nesrečni Niko! Kaj hočemo?»

»Ali si lump, da ti ni para«, se je nasmejal poročnik.

»Kaj hočete; kadar ni pri sosedu kokoši, kradi jih svojemu gospodarju. Suho grlo ne čaka nebeške rose«.

»Čuj«, je nastavil Capogrosso, »trideset takšnih rumenjakov dobodeš«.

»A vraga? Zakaj pa?« začudil se je Bogdanič.

»Vlovi Jurišo živega«.

Uskok je odskočil in se počesal za ušesom, na to je rekel:

»Ste-li slišali gospod poročnik, ta oreh ni za vsake zobe«.

»Dobodeš jih štirideset«.

»Hm! Da bi bilo treba tu samo glave. Ju-

riša je junak, a poleg tega tudi lisjak, a pred Uskoke ne smem. Raznesli bi me, ker so najbrž izvedeli o Niki«.

»Ti delaj, kakor veš. Zmami ga v mesto. Naznani mu, da je oni beneški gospod, kateremu je ugrabil Dumo, v mestu in da jo povede s seboj na Krk«.

»A ?« je pokimal Uskok z glavo in meril Vittoria, »tako treba, da nastavite past. Prišepnem to brbljavemu grobarju, ki vozi vsaki dan mrtve iz mesta. Njega povprašujejo Uskoki, in jutri bode gotovo Juriša tukaj. Za drugo ne skrbite. Vse Vam naznanim«.

»Ali kako naj pride v mesto ?«

»Ne bojte se. Juriša je kakor vila. Vsaki kamen Vam pozna na mestnem zidu, pa vrata so od včeraj že tako odprta. Ali ne planite nanj, dokler ne bode v svoji hiši in to tudi ne na enkrat; dve tri ure pozneje, da se ne spomni na nevarnost«.

»Dobro. Lahko noč !«

»Bog daj, — Bog daj ! Ko sem predvčerajšnjim lezel po hribu, dal mi je neki menih to-le pismice za Vas«. Uskok je segnil v torbo in je izvlekel list. Poročnik je prijel list in prebledel. Na listu so bile zapisane besede : »Ali beneška vesala ali uskoški nož !«

»Pojdimo!« je rekel poročnik, shranivši list. In Benečana sta odšla.

XI.

Mrak je že legal. Morje je bilo mirno, kakor mleko, po svetli površini se je žarila večerna zarja, a na kristalnem nebeškem svodu so migljale male zvezde. Nad mestom Senjem se je razprostiral mir, mir bolnika, kateremu je duša na jeziku. Na koncu male ulice v zavetju blizu trga je stala ozka, ne velika hiša, v katero se je šlo iz ulice po hodniku na stopnice, ali kakor pravijo Senjani, po »balaturi«, a ob zemlji si videl vrata »hrama«, kjer se je hranilo vino. V neki sobici te hiše je sedela na pisani škrinji mlada žena in molila k Bogu, a na licu si jej videl sled grenkih solz. Soba je bila malo ne prazna. Opazil si le dve visoki postelji, na zidu pa sliko Matere Božje. Ta soba je bila stan vojvode Orloviča — ta žena je bila Duma Orlovička, mlada žena junaškega vojvode. Nekdo je potrkal na vrata, žena se je stresla, splašila. V sobo je stopila ženska.

»Duma«, je šapnila žena, »Duma! Dober večer!«

»Bog daj!« je odgovorila Duma, »kaj delate tukaj, sosedo?«

»Skočila sem k Vam«, je pristavila starka, »spečem si malo ribico, pa se moram brzo vrniti. Duma! Mati Božja trsatska naj Vam pomaga, huda Vam preti; varujte si glavo!«

»Hudo? Kaj bi moglo biti še hujšega? Brez moža sem, kakor ladija v burji!«

»Da ne more biti hujšega? In kako! Tu v Senju je neki Benečan Vittorio.

»Vittorio!« — je skočila Duma, prebledela in zgrabila držalo noža za pasom, »Vittorio!«

»No, glejte Duma! — Samo da se mi ne prismodijo ribice. Dà, dà, Vittorio. Pravila mi je botrica Magdalena, da je slišala dve, tri besede od nekega vojaka, da se pripravlja Vittorio nad Vas. Čuvajte glavo, časi so hudi — ali pst, jaz sem to samo slišala. — Lahko noč, Duma, lahko noč!«

Čvrsto stiskaje držalo noževo hodila je mlada žena nemirno po sobi. Prsi so jej silovito kipele, oči plamtele kakor vsled vročice. Slednjič je sklenila roke, pokleknila pred Mater Božjo, molila z vso dušo in jokala vsem sreem. Vrata so zaškripala. Nočni veter je ugasnil svetiljko.

»Duma!« je šepnil nekdo v odprta vrata.

»Bog pomagaj!« je zakričala žena, skočila na noge in pred seboj je videla vojaka, kateremu je lesketal šlem v mesečini.

»Duma!« je viknil prišlec glasneje, zaprl vrata in odvrigel šlem. »Duma, sladka moja žena!« je razširil roke proti mladi ženi. Duma je pritisnila roko na čelo, okamenela in čez trenotek je padla prišlecu na prsa, kričè:

»Juriša! Juriša! Oh moj — moj Juriša! Moj dragi! Moj dan! Ha! Ha! Ha! Ti si, ti si — ti! Oh hvala Ti, veliki Bog!«

Kar mu je dopuščala močna roka, je pritisnil mladi junak ženo na svoje srce, kar mu je sree dopuščalo, je pritisnil ustnice na ustnice svoje ljubezni, iz očesa pa mu je kanila kaplja na njeno belo čelo, kaplja kakor žareče železo.

»Dragi moj, povej mi!« ga je vprašala Duma, ko ga je prijela z rokama za lice, »kako si došel sem-le? Kakšna obleka je na tebi?«

»Od grobarja sem zvedel, da je Vittorio v Senju, in da tebi huda prede.«

»V Senju je, v Senju,« se je stresla Duma.

»Glava se mi je hotela razpočiti, srce mi je kipelo. Pred nekoliko dnevi smo ulovili v šumi pijanega dragonca. Oblekel sem njegovo obleko, da bi mogel slobodno pred Rabatino stražo v mesto. Mar sem smel priti sem-le v lastni obleki, kjer me čakajo vešala? Srečno sem stopil v mesto in sedaj sem tu! Ali kaj pomenja to? Soba je prazna?«

»Vse so mi odnesli Rabatini vojaki, češ, da to je ukradeno blago.«

»Oh! sveti Bog!« se je vdaril vojvoda s pestjo po čelu, »kakšna kuga je prišla na naš narod!«

»Oh! in da bi vse znal in slišal o nesrečnem knezu —.«

»Vse vem,« je odvrnil junak in povetil glavo. »Uboga Klara! Ubogi Daničič! Nu ti — ti pojdi k njima, ti ne smeš biti sama v tej hiši.«

»A ti?«

»Ob zori k bratom v goro.«

»Ako te pa spoznajo? — Moj Bog! Moj Bog!« je zaječala žena — — ako — — čuj! Kdo ti je rekel, da je Vittorio tukaj? —«

»Grobar.«

»A njemu?«

»Ne vem — — —.«

Nekdo je potrkal. Vojvoda se je stisnil za vrata.

»Kdo je?« je vprašala Duma.

»Jaz — sem, Homoličev Fran!« se je odzval glas dečka. »Glejte, Duma, listek za Vas!« Žena je odprla vrata in vzela dečku pismo.

»Lahko noč!« je zavpil mali in odšel brzo.

»Prižgi svečo. Zakleni vrata. Daj, da vidimo!« je pregovoril Orlovič. Žena je storila vse tako; a on

je začel čitati listek : « Čestita gospa ! Od hrvatskega častnika sem zvedel, da pride danes zvečer Orlovič v mesto. Rabata ve za to. Isti zapre vrata. Vlove Vam moža. Čuvajte ga ! Pozdravlja Vas Danilo Barbo. » Vojvoda je prebledel.

» Naj le pridejo ! Drago mi bodo plačali glavo ! »

» Molči ! » se je prestrašila Duma. » Mnogo jih je, ubijejo te, a jaz ? Moj Bog ! Moj Bog ! Sedaj morejo priti. O joj ! O joj ! Kaj naj počnem jaz nesrečnica ? » tarnala je žena, ali čez trenotek je skočila po konci.

» Pojdi z menoj, šlem vzemi ! » Nehoté je šel Orlovič za ženo iz sobe. V hodniku je Duma odprla nizka vrata in stopila z svetiljko v votlino. Mož za njo. Počasi se je spustila žena po lestvici v klet. » Pojdi Juriša ! » je šepnila ona tresè se. Dospela sta do dna. V ozki obokani kleti je bilo sodov, zabojev, a v kotu prazen bedenj. Žena je odmaknila bedenj, a pod njim se je odprla v zemlji globoka luknja. Mož se je začudil, a ona je namignila s prstom in rekla :

» Vidiš, to sem izkopala, ko sem slišala, da huda prede Uskokom, da skrijem naše siromaštvo in — tebe. Kar je bilo kaj vrednosti, sem skrila, sedaj pa naj skrijem dragocenejše — stopi notri, Juriša ! »

»Jaz — junak?!« se je protivil vojak.

»Prosim te — zaradi mene,« ga je prosila žena blagim glasom. Juriša je skočil v luknjo; tresè se je zavalila Duma prazni bedenj na prejšnje mesto, vspela se iz kleti na hodnik in zaprla vrata.

Čez jedno uro sta se sestala za oglom Orlovičeve hiše dva človeka.

»Poročnik, sedaj je čas, da razprostremo mrežo,« se je zasmel Bogdanič.

»Ali veš gotovo, da je šel notri?« je vprašal Capogrosso.

»Brez sumnje. Šel je! Poročnik je odšel v bližnjo ulico. Čez nekoliko časa se je vrnil, a ob njem je lesketalo v mesečini 20 mušketirskih šlemov.

»Deset mož naj ostane na ulici!« je zapovedal poročnik. »Pripravite puške! Ostali preiščite hišo od vrha do tal. Pripravite puške! Brez krvi ne bode, ker je junak. Zastavonosec Holcinger, naprej!« Mušketirji so zbežali brzih nog po stopnicah, a pred njimi dolgi zastavonosec z bakljo v roki.

»Odpri!« je zagrmel častnik, dokler sta Bogdanič in poročnik čakala na ulici.

»Kdo je?« je vprašal ženski glas.

»Odpri v imenu gospoda generala Rabate!« je zavpil Holcinger, razbivši s kopitom vrata in

ljuta četa je udrla v sobo. Sredi sobe je stala Duma. Mrzlica jo je tresla. Vojaki so odstopili nazaj.

»Kje je Orlovič?« je zavpil častnik.

»Juriša? Bržkone v gori.«

»Ne delajte se neumno! Tu je! v hiši! Kje?!«
V tem trenutku se je prikazal Capogrosso.

»Tu? Ste-li znoreli?« je odvrnila Duma na videz mirna.

»Preiščite hišo!« je zapovedal poročnik. Četa se je krikom razšla po hiši. Dolгим mečem je zastavonosec prebadal postelje, prevračal rjuhe, prevrnil skrinjo! Nič! A Duma je bila mirna. Mušketirji so se povrnili. O Orloviču ni sledu, a Duma je stala in mirno zrla poročnika.

»Corpo di Bacco!« je vdaril Capogrosso z nogo, »sedaj nas je nasamaril ta pijanec Bogdanič«.

»Kje je Orlovič?« se je stresel nad Uskokom, kateri se je bil približal.

»V hiši je«, je odvrnil Uskok, a oči je zabol v Dumo, ona pa je ostala mirna.

»Poročnik!« je doletel neki karlovški pešec, »kaj iščete tukaj? Orlovič se je skrila, kakor pravijo, v neko hišo ob morju. Tako se govori po mestu«.

»Naprej! možje! Pojdimó tje!« izvlekel je Capogrosso svoj meč, da bi pohitel z svojo četo k morju. Duma je vzdihnila globoko.

»Stojte!« je zavpil Bogdanič na ulici, »glejte klet! Preiščite jo. V njej je!« Duma se je prijela za srce. Mušketirji so razbili pivnici vrata, a ko so udrli notri, je dvignil zastavonosec bakljo.

»Nič! gròm in pekel!« se je razsrdil poročnik.

»Čakajte!« se je nasmejal Bogdanič, »da vidimo!« In šel je od soda do soda. Vsakega je prevalil, vsaki je bil prazen. Prišel je do bednja. Pogledal je vanj! — —

»Nič!« je zaškripal zobmi. »Šlo je štirideset cekinov!«

»Naprej, mušketirji!« je dvignil Capogrosso meč, »k morju. A ti lump! vse mi že poplačaš!«

Četa je korakala brzih korakov proti morju.

Boben je odmeval zamolklo, eskadrone konj je priletela iz grajščine kakor strela, vsa vojska je vdarila k morju, da preišče vse hiše, cerkve, samostane, da najde hudodelca Orloviča. A v mali sobici je klečala Duma vzdignjenih rok in veselo šepetala solznih očij: »Moj Bog! Moj Odrešenik! Velik si, milostljiv si; hvala ti! slava ti!«

Ulica je ostala prazna. Mesečina se je razprostirala po tlaku. Sredi ulice je stal Bogdanič. Ko je poskušal goli nož s palcem, je šepnil:

»In vendar je Juriša v hiši. Štirideset cekinov ne pustim tako zlepa!« Počasi se je zavlekel

Uskok za ogel in tu se je zgrbil. Čez nekoliko trenutkov se je pokazal na pragu kleti dragonec pod šlemom. Orlovič je sel, ozrši se dvakrat, trikrat proti oglu. Že je zavil — ali izza ogla se je zazvetil nož! Juriša se je nagnil na stran, — ali v tem trenotku je zamahnil s pestjo in vdaril — a pred njim je ležal omamljen Bogdanič.

»Malopridnež, pozabil si, da imam železno srajco!«

Na jedenkrat je strgal vojvoda z Uskoka dolg pas. Raztrgal je istega na dvoje, zavezal izdajaleu usta, a s pasom mu je zvezal roke in noge. Oprtil ga je brzo na ledja, prijel nož z zobmi in odhitel tako proti mestnemu zidu do Velikih vrat. Tu so se dvigale ob zidu lesene stopnice. Vojvoda se je popel na-nje. Že je stal na zidu — ali v mesečini se je zabliščala stražarjeva puška.

»Stoj!« je zagrmel stražar in naperil puško. Kakor blisek se je obrnil vojvoda, drže v zrak zvezanega Uskoka proti straži, z levičo pa privezal vrv na železen klin v zidu. Puška je počila — Bogdanič je zavpil in odskočil v zrak. Zrno ga je zadelo v ramo. Mušketir je stekel proti beguncema, ali vojvoda se je vspel po konci, dvignil Uskoka in tresnil z njim v vojaka; stražar se je spodtaknil — in on in Uskok sta telebnila v globino, —

a vojvoda se je spustil, zgrabivši vrv, kakor kača po njej nizdolu in se zgubil v goro. Še se je razlegalo votlo bobnenje, še so se slišali zamolkli koraki pešcev in topot konj — ali kmalu je zavladal mir — tihi gluhi mir.

Druzega dne so našli pod mestnim zidom razdrobljene krvave ostanke stražarjeve in Uskoka Bogdaniča.

XII.

Ob deveti uri se je razlegal nad Senjem veliki zvon slavne cerkve svetega Jurija, mestnega »confaluna in patrona«. Skozi visoka cerkvena okna je sijalo solnce in razprostiralo svojo svetlobo nad narodom, nad gospôdo, nad kamenjem. Pred oltarjem so gorele velike voščence, kadilni dim se je čudno dvigal v solnčni svetlobi, a glas orgelj je veličastno odmeval od visokega svoda. V cerkvi je stalo razvrščenih tri sto Uskokov vojakov v orožju. Na vsaki glavi je bila črna kapa, na slehernih prsih so se svetili toki, za slehernim pasom se je blesketal nož, v vsaki desnici je počivala diljka ¹⁾, a z ramen je visel rudeč plašč. Pred četami so stali vojvode s perjanico ²⁾, zastavonosci pod raztrgano zastavo. Veselo se je lesketalo solnce

¹⁾ Dolga puška.

²⁾ Šopek peres za klobukom.

nad njimi, a oni? Mrki in žalostni. Tristo Uskov, tristo levov. Levov? Dà, v suženjskih verigah. Treba je iti, ostaviti Senj. Tako zahteva beneški poslanec, tako zapoveduje general Rabata, ki sedi kakor ban ob velikem žrtveniku sredi svojih častnikov. Odití treba v Otočac, v Brinje, v Prozor, daleč od morja z ženami, otroci, starei. Orglje so umolknile. Vsa Rabatina vojska, stoječa pred kaštelom, je izprožila puške, bobni so zabobnali, trobente zasvirale, — a jok ženà, ki so sedele na vozovih pred cerkvijo, je prodiral zrak in mnoga solza v cerkvi je kanila na junaške brke. V cerkvi je obmolknilo vse. Z oratorija sta gledala skrita Barbaro in poročnik Capogrosso.

»Lepše parade ni doživela beneška republika«, se je nasmejal Vittorio.

»Seveda je ni«, pritrdil mu je častnik.

Sedaj se je obrnil škof de Dominis, da bi blagoslovil narod. Na jedenkrat se je stresel in prebledel. Oko se mu je ustavilo na sliki, na krvavi glavi svetega Ivana Krstnika. Škofu se je zdelo, da teče živa kri iz glave.

On je dvignil roko, a pri tem prebledel še bolj. Ne daleč od žrtvenika je kličala na kamenu črno zavita — Klara. In kakor je dvignil škof roko, tako je dvignila Klara veliko jasno oko — in pogledala Dominisa.

»Ne mori!« je jeknil tajinstveno glas v njegovi duši s peklenskim odmevom in ko je zvršil blagoslov, pohitel je brez obzira v zakristijo.

Počasi se je pomikal uskoški narod shozi Velika vrata na Vratnik. Vojaki, konji, vozovi, otroci, deklice, starke, starci — vsa ta čudna procesija se je vila po ozkem potu: vse je molčalo, jokalo, molilo, vse to je nemo stopalo mimo kaštela, kjer je stal ponosite glave slavní junak Rabata, igraje se prsti z veliko zlato medaljo na prsih, a ob njem je blagoslavljal škof potnike. Tudi četa starca Milovčiča je prišla.

»Z Bogom, vojvoda!« je rekel mu de Dominis.

Starec se je ustavil, zmeril škofa sokolovim očesom in rekel:

»Ti blagoslavljaš ta narod? Se-li spominjaš našega dogovora v tej grajščini? Bog naj ti odpusti!«

Četa je krenila dalje, a Dominis je povesil glavo.

Narod je stal nad Vratnikom. Kakor biser se je bliščalo morje, a iz njega so se dvigali rodovitni otoki. Glejte belo cerkvico na rtu, glejte tudi starca Nehaja — glejte na vznožju gore, na morski obali stari — slavní Senj — a nad vsem se je širilo jasno modro nebo, kakor čaroben krov. Še jeden

hip, še jeden migljaj — in morje izgine, izginejo otoki, oljke, Senj — zibka, grobovi, — slava, — vse, kar je srečo milo in drago. Tu je obstal uskoški narod, a predenj je stopil stari vojvoda Milovčič. On je smel kapo in rekel narodu:

»Glejte otroci! oditi moramo! Kam? To sam Bog ve. Še enkrat pogledajte dol po gori — zadnjičrat, še enkrat se ozrite na slavno mesto, ki vas je rodilo na ta svet, ki vam čuva kosti vaših očetov, — še enkrat pogledajte to zlato morje, polno vašega slavnega imena. A kje vam je sedaj ime? Ni ga! V puščavo greš, moj narod, pošteni narod, v puščavi bode zibala mati svoje dete in samo materina pesem bode spominjala senjske Uskoke. Z Bogom, naša zibka, z Bogom, naša slava, z Bogom, naš ščit! Pogledaj še enkrat te tvoje sirote, katere so pognali v beli svet, da so sedaj kakor ptica brez gnezda. Z Bogom! Čuva naj te nebeška roka in sreča naj ti cvete!«

Molklo ječanje se je odzvalo stareu. In narod je pokleknil, da poljubi sveto hrvatsko zemljo, za katero je prolival toliko krvi, — a žalostna in bedna starka je dvignila kamenček s poti in ga dala sinčeku, rekši:

»Drži, deni to na srce, rodna, sveta zemlja ti je to, dušo ti bode ogrevala v poznejših dnevih!«

Narod se je dvignil na pot, idoči lahko, počasi, dokler se ne izgubi v pustem gorovju; na skali hriba Vratnika je sedel blede dominikanec, pokrival si je z rokama lice in jokal, kakor je jokkal Jeremija nad Jeruzalemom.

Zvečer je potrkal na Klarina vrata kapitan Barbo. Klara je sedela z Dumo v kotu.

»Prišel sem«, je rekel kapitan, »da Vam rečem: z Bogom! Čez jedno uro pojdem v Gradec pred nadvojvodo, da mu naznanim, kar se je zgodilo. tu Vidite! na prsih mi je uvezen četrti križ — Vaš oče! Čuvaj Vas Bog in moj prijatelj Jurij!«

XIII.

V prostrani sobi graškega nadvojvodskega dvora je sedela pri oknu postarana, osivela gospa, v široki obleki iz črnega baržuna, pod črnim zagrinjalom; vrhu visokega in jakega čela jej je bliščal dijamant iz dragocenega kamena. Položivši roke v krilo, gledala je gospa jasnim modrim očesom dva človeka, ki sta pokorno stala pred njo. Jeden od njiju je bil vojak — kapitan Barbo, a drugi redovnik — Cipriano Guidi.

»Kapitan!« je rekla nadvojvodinja, mati nadvojvode Ferdinanda, »Vaše besede so mi presunile sree. Tudi jaz sem mati, tudi jaz razumem, da je

morala poginoti Vaša sirota mati, tudi jaz mislim, da v Rabati ni sreča, ni poštenja, ako je res, kar ste mi povedali tu.«

»Pri mojem krstu, pri mojih ranah, ki sem jih vdobil za slavno cesarsko hišo, vse je živa resnica, prejasna gospa!« je rekel vojak.

»No«, je pristavila nadvojvodinja, »po čem sodite, da je Rabata, pogubivši Posedariča, krivo naredil, da ni on na našo korist ukrotil Uskokov, Vaša tožba se tiče Vas, no senjski posli so javni, spadajo v politiko, o kateri jaz, žena, malo razumem, ali je mogel Rabata prav narediti?«

»Oprostite mi, prejasna gospa! ker govorim smelo pred Vašim svetlim obličjem.«

»Govorite, govorite,« je odvrnila nadvojvodinja, »zapovedujem Vam celó, da govorite resnico!«

»Jaz mislim, prejasna gospa, da človek nezvest v privatnem življenju, lahko prelomi dano besedo tudi v javnih poslih, ker se poštenje ne da ločiti v javno in privatno.«

»Res je«, je odvrnila žena, »govorite dalje!«

»Rabata je izdajalec svetle krone, nagel človek, krvolok, ali zopet slaboten in kukavica; Rabata je zadolžen in pravi zapravljevec.«

»Ali vi ste govorili o izdaji?«

»Bodite milostni, prejasna gospa, prečitajte

ta-le pisma, kar jih je oni veljavni duhovnik vdobil od poročnika generala Rabate. Nekatera so iz roke škofa Dominisa, druga od beneškega generala Pasqualiga, a pisana Rabati.«

»Dajte jih sem!« je rekla nadvojvodinja in začela čitati pisma, ki jih jej je bil predal kapitan.

Med čitanjem je nadvojvodinja prebledela za trenotek. Ko jih je prečitala, skočila je na noge.

»Strahota!« je zavpila, »resnico ste govorili. Pa tem ljudem je moj sin še tako naklonjen. To je prava peklenska mreža, po kateri je imelo cesarstvo izgubiti Primorje. Ta Dominis, ta sveti Dominis! Moj Bog! Moj Bog!«

»Uvidevate-li, prejasna gospa, da je pogubila kneza Posedariča ista roka, ki je hotela ugrabiti prejasnemu domu jadransko morje?«

»Dà, dà, kapitan, uvidevam in zgražam se nad ljudsko zlobo.«

»Jedno milost, prejasna gospa«, je pokleknil kapitan pred nadvojvodinjo.

»Naj Vam bode, moj zvesti kapitan.«

Barbo je šel do vrat, odgrnil zaveso iz damaska in privel krasno, črnooke dekletce odeto v črnino. Deklica je pokleknila pred nadvojvodinjo in grenke solze so se jej ulivale na mlada prsa.

»Glejte, prejasna gospa, solze te nedolžne de-

klice govore jasneje, nego moje besede. Ta bedna sirotica, ki kleči pred Vašim prejasnim licem, je kneginjica Klara Poscdaričeva, katere pradedi so prelivali reke krvi za sveto Jezusovo vero, kateri je sramotno obesil očeta, slavnega junaka, Giuseppe Rabata, kateri je žalost ubila babico za milim jedincem, kateri je izgnal zaročnika junaka in plemiča Jurija Daničiča iz Senja isti Rabata v Krajino, (kateri junak leži smrtno ranjen v borbi proti Turkom!) potem, ko je upognil ostale Uskoke!«

»Bog mu izleči rane!« je vzdihnil redovnik.

»Sirota deklica!« je spregovorila nadvojvodinja solznih očij, »srčno te obžalujem. Govori, kake milosti iščeš?«

Deklica je dvignila glavo, pogledala z velikim solznim očesom nadvojvodinjo, na to kapitana.

»Deklica ne razumi italijanski, prejasna gospa«, je rekel kapitan, »ona govori samo svoj — hrvatski jezik.«

»Kaj zahteva torej? Da jej osyetim očeta?«

»Nikakor ne, prejasna gospa, njeno sree ne pozna tega čustva; ona zahteva, da se njenemu očetu, njenemu rodu vrne ime in poštenje, da se jej vrne zaročnik, katerega jej je pred najstimi meseci odtrgal od zvestegu srca nasilnik Rabata.«

»Zgodi se tako!« je rekla gospa in poljubila deklico na čelo.

O zadnjih besedah kapitanovih so se razmaknili zastori visokih vrat, a na pragu se je pokazal v črni španski obleki majhen človek pod črno kapo, dolge, špičaste brade. Čez trenotek je stopil v sobo.

»Hvaljen bodi Jezus, ljubeznjiva nadvojvodinja in mati,« je pregovoril prišlec; »nadejam se, da Vam je zdravje, za katero vsaki dan Boga prosim, v dobrem stanju. No, pri Vas se je zbralo društvo, kakor vidim; Vi se mimo Vašega običaja zalavate s politiko; Vi ste«, se je obrnil h kapitanu, »ako se ne motim, kapitan Barbo?«

»Na Vašo službo, cesarska Visokost!« se je poklonil kapitan.

»To je don Cipriano, je-li? A ta deklica?«

»Klara, hči Martina Posedariča«, je odgovorila Ferdinandova mati.

Nadvojvoda je namršil obrvi in odvrnil:

»Že zopet senjski posli? A dà! Bili ste že jedenkrat pri meni radi tega, Barbo. Tožili ste Rabato.«

»Tako je, prejasni gospodar!«

»Zakaj ste prišel drugikrat? Razsrdil sem se bil radi Vaše tožbe na gospoda Rabato in na škofa. Generala nisem niti pustil pred-se. Ali potem sem

zvedel, da je Rabata modro delal, da je vse to Vaša privatna osveta in spletka mojih protestantskih svetnikov, ki mrzijo generala. A Rabata se je pred menoj tudi opravičil. Zakaj ste zopet prišli? Čuvajte se, Barbo; vem, da ste junak, in žal bi mi bilo Vaše glave. Rabata je pošten človek. Idite!»

»Nikakor ne!« mu je posegla v besedo nadvojvodinja, »prejasni moj sin, čitajte ta-li pismi in potem sodite pametno!«

»Pismi? Čegavi?« je vprašal začudeno nadvojvoda.

»Čitajte!«

Ferdinand se je spustil na stolico.

»Valga me dios!« — je planil prečitavši prvi list — »na koga sem se oslonil? Vidim, vidim tajne kremplje beneškega leva, da bi ga Bog pokaral! In s Turčinom?! — Pa jaz slab — jaz kukavica. O ljudska hinavščina! Na svojem sreču sem grel kačo! In lepe senjske šume naj posekajo Benečani za piškav denar. Tako mi ran božjih!« je skočil Ferdinand jezen in je zagnal pisma na tla, »sodil bodem strašno sodbo! Ali! — se je obrnil h kapitanu — »Barbo! ako sti ta pismi krivi? Saj mi je škof neki dan vse živo razložil — Barbo! Ako Vas je zavela strast, ako je to pisala luteranska roka?«

»Serenissime!« je stopil Cipriano pred Ferdinandanda, »verujete-li, da sem pravi sin cerkve?«

»Verujem!«

»Serenissime! Na razpelo božjega Sina se rotim, da so ta pisma prava. Dvakrat ste nas odbili, rekši: Dajte mi dokazov! In glejte, mi smo jih prinesli. Še več; Vaša slavna hiša nima v resnici zvestejših slug od bana Draškoviča in slavnega generala Lenkoviča!«

»Res je, da jih nima!« je potrdil Ferdinand.

»Oni so moje priče,« je dostavil redovnik in je oddal nadvojvodi pisma, »po njihovih besedah naj sodi Vaša Svetlost, ako govori laž skromni sluga božji.«

Ferdinand je začel čitati. Oči so mu plamtele, lice mu je oblila rudečica. Čitaje je vsklikal tu pa tam:

»Čuješ-li, mati! Tudi ban pravi tako Da, izdali so nas — — krščanski ljudje! Obrekovali so Uskoke — — pobili jih! Milostljivi Bog! kako naj se opravičim za ta greh?! — Da čujemo našega Lenkoviča. — Tudi on tako. — Moj Bog! In Daničič da nam pogine? Je-li še nada, da nam ozdravi, oče Cipriano?«

»Je, hvala Bogu, Svetlost,« se je poklonil dominikanec.

»Čakajte,« je čital dalje Ferdinand, »Orlovič, Orlovič? — A dà, to, rekel bi, da je oni zloglasni Juriša, za katerega mi je škof toliko govoril, katerega Benečani tako želijo. Ali ne bodete ga imeli, pri moji veri, da ne! Diven junak! Čujte, prejasna mati, kaj piše Lenkovič: Ne morem Vaši Svetlosti dovolj nahvaliti vojvodo Juriša Orloviča, katerega je hotel Rabata obesiti. Orlovič je šel z četo hrabrih junakov četovat na Turčina v Liko. V nekem klanecu se je udaril z veliko turško četo, ki se je bila dvignila, da opustoši hrvatsko zemljišče. Živo klanje je nastalo, ki je trajalo pol dneva; Juriša je zaustavljajal tridesetimi svojimi ljudmi do sto petdeset nevernikov od poludne do mraka, ter je pobil polovico teh pustih razbojnikov. Ostali so se umaknili, zgubivši pogum, nazaj v Liko in tako se je rešila bedna Krajina nemilega pogana. No, malo da ni Juriša plačal tega z glavo. Vesel zmage, pohitel je dalje v turško zemljo, zgubivši v prvem spopadu tretjino svojih vojakov. Ob neki turški postojanki je začel znova boj, kamor je navalila močnejša turška sila.

V ravnini, ki ni bila zavarovana, popadali so naši vojaki, in ko so se začeli preostali umikati v hribovje, kjer jih je imela po dogovoru čakati druga uskoška četa, ranili so v nogo in vlovili Jurišo

Turki, in vsi so mislili, da ta junak sramotno pogine. Benečani pa in njihovi prijatelji so se silno veselili njegove propasti. Nu, čez nekoliko se je na veliko čudo vseh vojvoda pojavil živ v Otočacu. Ko je ležal v okovih v turškem šotoru je slišal Juriša, kako so se Turki pogovarjali, da ga jutri odvedejo pred ago in nabijejo na kolec. Slišal je tudi, kako pojdejo po smodnika, ker ga imajo malo več v kotu šotor. Juriša se je pretvarjal, češ, da spi, in Turki niso slutili nič hudega. Ko je bilo okoli polunoči, zaspali se že vsi Turki, samo jeden stražar je bdel na pol, na pol pa dremal. Počasi se je priplazil Juriša do stražarja, zamašil mu je usta s pestjo in mu zabodel nož njegovega tovariša v srce. Na to je vzel iz kota smodnik, spustil se doli po stopnicah, privezal zavitek smodnika na steber, na katerem je stal šotor, zataknil vanj dolgo suho šibo, zažgal jo z gobo in vdaril tako v okovih v beg. Ko se je oddaljil kakih tristo korakov, skril se je pod skalo, da vidi, kaj bode. Kar na enkrat se je stresla zemlja, plamen je šinil v temni noči, a šator in Turki so zleteli v zrak in Juriša je rešil našo Krajino od nekoliko najljutejših krvnikov. Oprosti mi Vaša Svetlost, da pišem toliko tega, ali po tem naj sodi Vaše prejasno Gospodstvo, je-li Juriša Orlovič človek, ki se ima izgnati iz Senja, katerega misli Rabata obesiti — — —.«

»Grozno!« je zadrhtala nadvojvodinja.

»Da, grozno, prejasna mati,« je odvrnil Ferdinand, »ali stokrat groznejše so muke, s katerimi osmanski vragi mučijo nedolžni krščanski svet. Kapitan! Kje je Rabata?«

»Na Reki, Vaša Svetlost, vojsko njegove Svetlosti in velikega vojvodo toskanskega odpravlja v Zagreb, da ide na Turka. No, morda se je že vrnil v Senj.«

»Hvala Vam, kapitan,« je nadaljeval nadvojvoda, »a tudi Vam oče! Pridite jutri v moj dvor, da ponesete Orloviču kapitanski patent in Juriju Daničiču zlato verižico; naj se povrneta v Senj. Rabati bodem sodil sodbo — sodil bodem tudi Dominisu, ali to se ne tiče Vas. Vi molčite. Samo to morete povedati svetu, da sem Vam poštenjakom poklonil milost, a Rabata jo je izgubil. Torej jutri pridite! Z Bogom!«

»A tej bedni deklici,« je rekla Ferdinandova mati, »recite, da jej bodem vedno zvesta zaščitnica, da jej povrnem ime, poštenje in zaročnika.«

»Tako bode. Amen!« je dodal nadvojvoda. »Pa Rabato sem hotel počastiti s hrvatskim generalstvom!«

Bila je noč, trda, mrka noč; — videti ni bilo ni meseca, ni zvezde, ni neba. Na Orlovem gnjezdu,

na kršnem hribu lomila je burja jako vejevje. Skozi temo so migljale od mesta Senja male iskrice, luči po senjskih ulicah.

V svoji sobi je sedel škof de Dominis zamišljen, bled; nasproti njemu Rabata, nemirno stiska je oči, a za Rabato je stal Capogrosso.

»Razumite-li to, škof«, je vprašal general.

»Razumem in ne razumem.«

»Meni je vse uganjka. Kapitan Orlovič se vrača; Daničič je počaščen in sme tudi v Senj! Bojim se — — —«.

»A jaz se ne bojim«, je odvrnil škof. »Uganjko je lahko rešiti. Graški ministri so vrlo logični. Stvar je ta, da se prodajo senjske šume. Graška vlada nima novcev — ne more čakati. Ferdinand zahteva mnogo. Benečani ponujajo malo. Da se stvar brže zvrši, moramo Benečane nekoliko prestrašiti, Uskoke malo pogladiti. Kadar se podpiše pogodba za šume, morete Orloviča obesiti brez strahu. Razumete-li?«

»Razumem, reverendissime«, je odvrnil general, »Vi mislite popolnoma jasno.«

»Res je«, je rekel poročnik, »stvari stoje tako, ali vprašanje je, pristane-li prejasna republika, vedé, da Posedariča ni več med živimi? Vsekakor je

sitna, trpeti Orloviča v Senju. Od Daničiča, zaljubljenega človeka, ni nevarnosti.«

»A dà, pozabil sem Vam javiti,« se je nasmejal Rabata, »da sem poskrbel za Orloviča. Povsodi se zbira vojska, da pojde osvojiti Kanižo. Veči del moje odide in ostane samo nekoliko kompanij mušketirjev. Nevarno bi bilo, ako bi bilo tako malo vojske tukaj, kjer je vsaki Senjan vojak, kjer je ostalo dovolj Uskokov. Moramo jih odstraniti. Zato sem sestavil četo 300 Senjanov, da pojdejo v Kanižo — —.«

»Zgubiti glavo«, se je nasmejal Capogrosso.

»Dà. Ko se je pred desetimi dnevi vrnil Orlovič v Senj dovoljenjem nadvojvode, poklical sem ga k sebi. Prišel je oborožen in mrk. Pozdravil sem ga, pohvalil radi njegove srčnosti v Liki. Rekel sem mu, da pošljem četo pred Kanižo, in da jej bode na čelu Juriša.«

»A on?« je vprašal poročnik živo.

»Rekel je, da pomisli in odgovori čez dva dni.«

»A čez dva dni?« je vprašal škof.

»Prišel je in rekel, da pristaje.«

»Čudno«, je pokimal poročnik z glavo, »od mlade žene v Kanižo.«

»Ne čudim se«, je odgovoril škof, »takšen je;

on ne more živeti brez sablje. Pošljite ga v pekel, pa pojde. Kedaj odide?»

»Jutri«, je odgovoril Rabata.

»Srečen mu pot na Turke«, se je nasmejal poročnik.

* * *

Bila je noč, trda, mrka noč; — videti ni bilo ni meseca, ni zvezde, niti neba. Kakor mrk velikan je dvigalo Orlovo gnjezdo svojo glavo. Čudne sence so se plazile po stezi. Senca za senco se je popenjala po hribu, senca za senco, kakor da je zginola v hrib na istem mestu, kjer se je skozi suho vejevje žarila ognjena zarja. Zginola? Kam? V sredini Orlovega gnjezda je zijala široka, globoka luknja, gotovo zavetje volkovom in Uskokom. V sto in sto kupih so rasli kameniti vrhovi vedno više in više, združevaje se na vrhu v ogromen svod; na sto in sto mestih si videl črne sledove dima od ognja gorskih junakov, ki so todi skrivali svoje kosti pred burjo, svojo glavo pred rabeljnom. In zdaj plamti sredi jarka velik ogenj, razprostraja svojo rudečo svetlobo po bledih apnenih holmeih, po strašnem svodu, po temnih zakotjih, po mrkih lieih junakov, ki so bili poseli okolo živega ognja. To so bili uskoški vojvode. Nekoliko dalje ob zidu

je stal Danilo Barbo, prislonil pleča na steno in zrl v plamen.

Ob vходу v jarek je stal stražar Uskok s puško.

»Ura je, narod moj!« je rekel vojvoda Ivan Vlatkovič, potegnil svoj nož in ga položil na zemljo.

»Kocka je padla«, je odvrnil vojvoda Gašo Stipanovič, potegnil svoj nož in ga položil v navskriž z Ivanovim.

»Komur se godi krivica, naj pride pred naše lice«, je zavpil Ivan. In v sijajnem orožju, v rudečem plašču je vstopil jak, visok starec, rujavega lica, belih brk. V levi roki je držal kosmato kapo, a desnica mu je počivala na sreču. Ni maknil ni licem, niti trenil očesom.

»Meni se godi krivica, narod, ali zaradi mojega naroda«, je rekel Pavle Milovčič.

»Da slišimo tvoje rane, vojvoda!« je vprašal Ivan.

»Glejte, prihajam pred Vas, čestiti vojvode, in snel sem kapo, katero snemam drugače le pred živim Bogom, da vidite moje osivele lasi, in ali mi je mogoče lagati! Glejte, pred Vas prihajam, da Vas pogledam z očesom v oko, jaz, ki nisem pred nikomur gledal v tla, in pravim Vam, prorokujte iz očesa, govorim-li resnico. Glejte, pred Vas priha-

jam in polagam to junaško sabljo, katero se dičim, pred Vaše noge, pa naj mi pod njo glava pade, ako zlažem za zрно peska. In zaklinjam se Vam na živega Boga v nebesih, zaklinjam se Vam na sveti krst in na večni raj, zaklinjam se na grob svojega očeta in na svoje junaško ime. In ako-li zlažem kaj, stre naj me nebeška višina in požre peklenska globina; žejen naj bi ne našel kapljice vode; lačen naj bi postal in ne našel škorijce kruha; ozebel in ne našel solnca; gorel in ne našel hladu, oslepel in ne našel palice; poginil in ne našel groba. Prihajam iz puščave našega naroda, prihajam z trdega kamena, kjer ni kruha ni odeje, prihajam iz jarka, kjer se bratijo volkovi in hajduki, prihajam iz hiše, kateri je nebo streha, a postelja črna zemljica, na kateri žalujejo starci in otroci, matere in udove. Prinašam Vam solze, ki se pretakajo za očeta in sina in zaročnika, ki so sramotno poginuli na večalih. Prinašam Vam krvave rane junakov, kateri izgubljajo zastonj in brez obrambe svoje glave, donašam Vam vaše ime, ki je potemnelo pred svetom. «

»A koga tožiš tolikih krivic? vojvoda!«

»Tožim Josipa Rabato, kateri nam je zatrl rod in poštenje, ki je v črno zavil naše matere, ki je prevaril cesarja gospodarja, ki je hotel prodati našo sveto zemljo rabeljnom Benečanom. Govoril sem, a Vi sodite!«

»Slišali ste vojvode«, je rekel Ivan, »njegove krivice, a vi sodite po dobri pameti in čisti vesti, da mu bode prav«.

»Rabata naj zgubi glavo!« so zagrmeli vojvode jednoglasno.

»Tudi meni je krivica, tudi meni sodite«, se je pokazal pred zborom Jurij Daničič v svetli obleki. »Pri moji veri, resnico Vam pravim: Obesil je kneza junaka, ki mi je obljubil svojo hčerko jednico, obesil ga je brez sôdbe in obhajila. Ubil z žalostjo njegovo staro mater, a mene junaka pregnal v beli svet, ločivši me od moje neveste. Govoril sem, Vi pa sodite!«

»Naj zgubi glavo!« se je razlegalo molko po jarku.

»Tudi meni se godi krivica, junaki«, je skočil kapitan Barbo.

»Bog mi je priča in ti-le štirje križei. Prevaril mi je po sili sestro, zaročil se z njo in prelomil zaroko. Ubil mi je sestro, ubil mater, ubil dete, ubil prijatelja. Sodite!«

»Naj zgubi glavo!« je zagrmelo tretjikelikrat.

»Vojvode«, je rekel Ivan, »slišali ste naš sodbo, bodite pripravljeni; da bode tako čez tri dni, dokler odide tuja vojska. Naj zgubi Rabata glavo ob

belem dnevu, vpričo ljudij, ne po noči, niti v zasedi«.

»Amen!« so odgovorili vojvode.

XV.

Bilo je jutro zadnjega dne leta 1601. Poročnik Capogrosso je zamišljen korakal proti grajščini.

»Sit sem že tega pasjega gnjezda. Ujca ne vidim nikjer; to je zlo, nekje blizu mora biti, blizu moje glave. Iz Gradea ni glasu, nad Rabato se vije vrana. Dà, dà, to so oni papirji!«

Poročnik je šel mimo straže v grajščino, stopal po dolgem hodniku do vrat zadnjega stolpa, do Rabatinega stanovanja. Vstopil je. Rabata je sedel na postelji.

»Kaj te nosi sem, Capogrosso, tako rano?« je dvignil general glavo. »So-li dospela pisma iz Gradea?«

»Niso«.

»Čudim se. Rekli so mi, da skoro dospe pismo od nadvojvode, da postanem hrvatski general, pa še ni nič. Senja sem že sit«.

»Tudi jaz do vrh glave«, je odgovoril poročnik hladno.

»A po kaj si prišel?«

»Da Vam resnico povem, illustrissimo, prišel sem prosit za odpust.«

»Odpust?« se je začudil Rabata.

»Da! Uskoke ste ukrotili. Glave poubili. Orloviča ste odpravili srečno pred štirimi dnevi h Kaniži, od koder se ne vrne nikdar več. Predvčerajšnjim je šla tudi Vaša vojska. Pa Vi pojdete tudi na generalsko mesto v Karlovec. Hvala Vam torej za vso milost — — —«.

»Pa zakaj ne bi šel ti z menoj?«

»Srčno rad. Ali glejte, sorodniki so mi prikrbali kapitansko mesto v firentinski vojski in njih želja je, da bi bil pri njih. A moje zdravje! Slabo je jako v tem hrvatskem zraku, kaj še le, ako bi prišel med medvede v Karlovec?« — — —.

»Ne razumem te«, se je začudil Rabata; ali v tem trenutku se je razlegnilo iznenade molklo bobnenje.

»Kaj je to?« je vzdignil Rabata glavo.

»Kaj je za vraga?« je ponovil poročnik, »saj danes ni parade, niti službe, to ni mušketirski boben. To zveni, kakor bi vodil Napolitanec medveda. Bomo videli«, je rekel Capogrosso in je tekel na vrata. Čez nekoliko trenutkov se je povrnil blede.

»General!« je zavpil, »Uskoki stopajo v mesto!«

»Si-li znorel? Kakšni Uskoki?«

»Tri kompanije pod zastavo in bobnom, a pred njimi Juriša!«

»Ju—u—riša! Si-li znorel? Saj on je na potu v Kanižo!« je izbulil Rabata velike oči.

»Juriša je v Senju! Videl sem ga z okna na lastne oči. Zdi se mi, da ide k Vam«.

Rabata je pogladil čelo z roko ter šel dvatrikrat po sobi in rekel:

»Teci! Njega pusti! Nikogar družega. Mušketirji naj bodo pripravljeni. Bobnar naj jih skliče.«

»Tristo —!« je udaril poročnik z ного sr-dito in šel po zapovedi.

Čez trenotek je vstopil v sobo Juriša Orlovič.

»Božja pomoč z Vami, general!«

»Od kod Vi, kapitan?« je zadrhtal Rabata.

»Prav s pota. Prišel sem do Karlovca«.

»Pa kako ste smeli — —?«

»Premislil sem se. Ne pojdem v Kanižo«, je dvignil Uskok glavo ponosito.

»Ne pojdete, ko Vam vkažujem jaz?!«

»Ne pojdem!«

»Zakaj da ne?«

»Ker treba Senju obrane proti Benečanom in izdajalcem«.

»Orlovič«, je zarohnel na Rabata, »to Vas bode stalo glavo!«

»Dobro!« je zganil Uskok z ramana.

»Rabata je skočil k vratom in zavpil:

»Straža!«

»Na zapoved!« je vstopil podčastnik mušketirski z štirimi možmi.

»Odvedite tega hudobneža. Vzemite mu orožje. Zaprite ga v temni stolp kraj vrat.«

»Da se spet vidimo, Rabata!« se je nasmejal Orlovič in odšel mirno.

Kakor tiger za omrežjem je lazil Rabata po svoji sobi. Poročnik je vstopil.

»Kaj je?« se je stresel Rabata.

»Z Vratnika vodi Pavle Milovčič iz Otočca štiri kompanije Uskokov.«

»Čez jedno uro obesite mi Jurišo.«

Na trgu pred kaštelom je vrvelo silno mnogo ljudij, možkih in ženskih, kaj plahi in začudenj. Vrata grajščinska so še bila odprta. S trga se je videlo, kako vodi stražar preko dvorišča Jurišo v temnico — v stolp. Zdaj je stopil na dvorišče bobnar in zabobnal, da se zberejo. Iz vseh hodnikov so doleteli mušketirji na dvorišče. Razyristili so se. Nabili so puške in na jedenkrat so z velikim ropotom zaprli težka grajščinska vrata.

»Jurišo ubijete, Jurišo!« razlegalo se je po mestu. »Ljudje! Rabata nam ubije Jurišo! Pomagajte! Rešite ga! Ha! Skozi Velika vrata stopa Pavle Milovčič.«

»Da ste nam zdravi junaki!« je vpil narod.
»Stojte! pomagajte! Juriša je v nevarnosti. V grajščini je!«

»Stoj!« je zagrmel Pavle, potegnil svoj nož in četa je obstala. V tem trenotku se je oglasil boben od stolne cerkve sem. V skoku je doletela na trg Jurišina četa in na čelu jej junak Jurij Daničič, visoko vihteči svetlo sabljo.

Gologlavi, brez plašča so prihrumeli smeli junaki, nekateri z nožem, nekateri s puško v roki. Na trgu so se ustavili.

»Nabijte puške!« je zagrmel Daničič.

»Nabijte puške!« je ponovil starec Milovčič.

»Na stran! Na stran!« je prodiral obupen glas skozi zrak. Bleda, tresè se in solznih očij se je rila Duma skozi ljudi. Oči so jej bliščale v divjem plamenu, lasje so jej padali razmršeni po ramenih, suknja se jej je vila po zraku in vpila je, širè bele roke, kakor bi jej sree pokalo.«

»Juriša! duša! Kje si! Kje si! Oh jej, ubili so te! Ubili so te!«

Žena je prispela na trg. Grajska vrata so bila zaprta. Krčevito je zgrabila za lasi, stiskala z roko srce in majala z glavo. Pokleknila je pred Uskoke in zavpila:

»Za živega Boga, pomagajte!«

»Naskok!« je zapovedal Daničič, dvignivši sabljo.

»Stoj!« ga je prestrigel Milovčič, »kaj hočeš z naskokom? Vrata so trša od kamena.«

»Ha!« je skočila Duma, »glejte, pri zidu stoji top. Nabit je! Pomagajte!«

Deset Uskokov je spustilo puške in nože in poletelo k topu. Topničar je vžgal šibico, da ga izstrela na narod, ali uskoška puška ga je zvalila na zemljo. Zgrabili so top. Duma je izdrila gorečo palčico iz rok mrtvega topničarja in jo vihtela v zrak kriče:

»Naprej! Naprej!«

Privlekli so top na trg. Milovčič ga je postavil. Sedaj! Duma je mahnila z šibo po zraku in jo primaknila k smodniku. Zagrmelo je. Beli dim je šinil v zrak in železno zrnje je razdrobilo hrastova vrata. Bobni so zabobnali.

»V imenu božjem! Naskok, junaki!« je zavihтел Milovčič z nožem in kakor burja je planila razjarjena četa na grajščino. Pod vrati sti stali dve kompaniji mušketirjev kakor zid.

»Sproži!« je zavpil Capogrosso in dve sto pušek je počilo med Uskoke. Nekateri so zastokali, drugi zavriskali. Marsikateri je padel, marsikateri se zgrudil na koleno, drugi se zgrabili za sree, a

narod se je razpršil kakor pleve. Duma se je namlanjala ob top, držè se za srce.

»Naskok!« je zagrmel Daničič in kakor hudoournik se je zadrvila njegova četa k vratom in in zvenk in tresk je nastal, nastal grom in jok in škripanje, molitev in kletev in vzdihljaji!»

Trenotek in borba je ombolknila. Glej, na vrata je stopil Daničič in vodil za roko — junaka — kapitana — Orloviča.

»Rešen!« je zavpil Daničič.

»Da si nam zdrav!« je vpil narod, a Duma, Duma — je pohitela — je poletela — kakor vila — kakor strela, pokleknila pred svojega soproga in jecljala v solzah:

»O moj — moj — dan — moja zvezda!«

Po grajskem dvorišču teče kri, leže šlemi, sablje, klobuki, noži, puške. Dve kompaniji je razsekala uskoška roka, dvesto nedolžnih žrtev Rabatinega izdajstva. A on? Deset Uskokov je zletelo z golimi noži po grajskih stopnicah, pred njimi Pavle Milovčič. Že so na koncu hodnika, v zadnjem stolpu. Vrata so zaklenjena. Pod jednim udarcem kopita so padle. V sobi stoji Rabata. Razširjenih nog drži v desnici meč, v levici samokres. Lasje mu padajo na čelo, lice mu je porumenelo,

a ustnice so mu pobledle, a velike, bele oči so, kakor da bi mu hotele skočiti iz glave.

»Glavo daj!« je zavpil Milovčič.

Rabata je nameril samokres na vojvodo. Petelin se je sprožil, ali puška ni počila. Kakor blisek je namerilo deset pušek na Rabatina prsa. Počile so. Rabata je padel na koleno.

»Verujem v Bo —« so mu zamrmljale blede ustne, — ali v tem trenutku je zablisnil nož, glava mu je odskočila in truplo se je valjalo v krvi.

»Kje je njegova desna roka? — prokleti Benečan?« je vprašal vojvoda. »Iščite ga, iščite, da ne uteče.«

»Tu je njegova kapa!« je skočil Uskok vojak.

»V kaminu? Odprite vrata — Nič? Vstopite!«

Vojak se je zavlekel v votlino in pogledal v vis.

»Je-li?« je vprašal Milovčič.

»Je«, je odgovoril vojak.

»Meri!«

Vojak je dvignil puško, zprožil in skočil iz votline; nekdo je zajokal in kakor kamen je pal iz dimnika Capogrosso. Zrno mu je prebilo glavo.

»Raztržite mu častno obleko, ni je vreden!« In vojaki so mu strgali častniško obleko, a iz pod

nje so se prikazale v črni baržun uvezene srebrne črke: C. D. X. — Consigli dei dieci.

Gromovito se je odzival narod, ko so vojaki postavili na grajska vrata krvavo glavo izdajalca — Josipa, a ko so mu hoteli nekateri svètniki prenesti družega dne telo v stolno cerkev sv. Jurija, razjarile so se senjske ženske in vrgle ničvredneža iz božjega hrama.

»Še jeden naj nam pride v pesti!« je rekel starec Milovčič, »škofa vlovimo, da ne odnese žive glave, ker on je početnik vsega zlega«.

»Res je«, je odgovoril Orlovič, »a njega iščite zaman. De Dominis je slutil krvavo sodbo, umaknil se je za rana ter pustil v škripecu samo slepo orodje — Rabato. Telo smo ubili — a duša je pobegnila«.

Uskoki so se povrnil v Senj, v Senj se je povrnil tihi, blagi mir. In zopet se je sprehajala po zidovju uskoška straža in zopet je stal pred grajščino Uskok s sijajno puško, a nad njim v mesečini bleda, krvava Rabatina glava, kakor je stal pred letom dnij mušketir pod krvavo glavo junaka Martina Posedariča. Mestu so zapovedovali vojvode menjaje se, dokler ni prišel cesarski kapitan Tržančan Francol, katerega so Uskoki lepo sprejeli in ki jim je vračal milo za drago.

»Juriša!« je rekla Duma, ko je sedela pri večerji in objemala svojega moža, »oh, kako sem srečna, ker te tako objemam brez strahu, ker te objemam od srea, ne boječa se rabeljna. Moj si, moj, do mojega groba«.

»In ti do mojega groba moja!« je odvrnil kapitan poljubujè ženo na čelo, »ti si me rešila, duša! Pretrpeli smo strašen, krvav sen. Slava Bogu, prebudili smo se; oh, da bi se vsi prebudili! Pa sedaj vsaj vé svet, koliko velja senjska roka«.

»Slava Bogu!« je dodal stari Pavle Milovčič, »slava mu in čast, da bodo te moje stare kosti počivale v sveti zemlji, kjer sem se rodil«.

Leto je bilo minulo, leto miru in pokoja. Milo je sijalo pomladno solnce skozi okna meniške cerkve, veselo blesté nad grobnicami senjskih junakov, nad mramornatim kipom Matere Božje v meniški kapeli. Ob Materi Božji sti goreli dve voščenci. Bilo je vroče, prijetno in milo, kakor sladek sen ob zori. Cerkev je bila prazna. Na jedenkrat so zažvenketale po tlaku junaške sablje. Pred oltar Matere Božje je pokleknil junak v sijajni obleki z junaško sabljo, junak visokega čela, žarkega očesa, črnih brk, a pred oltarjem je klečala deklica, sladkega, mračnega pogleda. Živahneje je zablesketalo solnce na srebrnih gumbih mladeničevih, na zlatem dekli-

činem veneu, ob žarki solzi, ki jej je trepetala kakor biser v črnem očesu. — A okolo njiju so se zavrstili plemiči in posestniki, ob njiju je stal kapitan Danilo Barbo. Pred oltar je stopil frančiškan, oče Viktor, in vprašal mladeniča:

»Jurij! Ljubiš-li to pošteno deklico?«

»Ljubim!« je odgovoril junak smelo in oko se mu je zasvetilo kakor strela.

Menih je vprašal nevesto:

»Klara! Ljubiš-li tega poštenega mladeniča?«

»Ljubim!« je dahnila deklica istotako, kakor ranega jutra dahne rosna roža.

* * *

V hiši Posidaričevi so se poslavljali gosti.

»Sreča naj vama evete, novoporočenca!«, je rekel o odhodu kapitan Danilo — »ej, da bi bil moj pobratim Martin živ! Koliko veselje! Obraz mu je zopet svetel pred svetom, to je priznal sam cesar. A Dominisu je lice črno, on vživa beneško plačo za svoje izdajalstvo na stolici spletskega nadškofa. Z Bogom, otroka! Pozno je. Jutri se moram vrniti v službo na Reko.«

Jurij in Klara sta ostala sama. Skozi odprta okna je migljala mesečina, mil vetrič je pihljaj od morja. Junak je objel mlado ženo ter jo sprovel

nežno pred sliko kneza Martina, na kateri je čudno igrala nočna svetloba.

»Blaga duša junaškega mučenika!« je dvignil mladenič glavo proti sliki, »glej me pred teboj s tvojo jedinico, mojo Klaro. S sveto prisego sem se ti zaklel za tvojega življenja, da jo bodem ljubil in branil. Sprejmi zopet mojo zakletev, pogledi z očesom na naju, oče, in blagoslovi naju!«

Čudno je zatrepetala mesečina na sliki, a ječè je spustila Klara glavo na junaške prsi mladeničeve.

»Jurij, moj Jurij!«, je dvignila za trenutek glavico. »Glej zlato verižico, katero mi je dala pokojna babica. Jeden rubin je bil izpal pred letom dnij, včeraj sem ga zopet našla in dala sem ga dejati v verižico. Vzemi jo, deni jo pod ključ, da nas sreča ne ostavi nikdar!«

»Nikdar! duša!« je objel vojvoda Klaro.

XVII.

Dne 21. decembra 1614. se je zbralo na trgu: »Piazza dei fiori« v Rimu silno mnogo ljudij, da se nagledajo nenavadnega čudesa, da pogledajo, kako se sežge na gromadi pod vedrim nebom mrtvo telo. Morda kakega rimskega triumfatorja? Ne, telo prokletnika. Plamen je silno plapolal, silno se je vil črni dim pod nebeške oblake. Štirje črnooblečeni

sluge so donesli na ramenih črno mrtvaško krsto brez imena, brez znamenja, brez križa. Odkrili so rakev. V njej je ležal prekrižanih rok bradat cerkveni dostojanstvenik, temnorumene polti, v svilnati obleki; ljudstvo se je prekrižalo in odstopilo, a sluge so vrgli truplo v plamen. Živahnejše je vsplamtel plamen, živahnejše je zaprasketala gromada in črneje se je vil dim pod vedro nebo. In gromada je zgorela do pepela in svet se je razšel, le jasna noč se je razprostirala nad pogoriščem. Do gromade se je priplazil zgrbljen, visok starec, bele glave — dominikanec in začel razkopavati s palico pepel, kimaje z glavo.

»Oče!« ga je vprašal človek, pristopivši k redovniku, »kaj iščeš?«

Redovnik je dvignil glavo in pogledal vprašalca.

»Oprosti! Jaz sem tujec. Koga so tu sežgali?«

»Dominisa«.

»Kaj, onega slavnega učenjaka in škofa«.

»Slavnega?«

»Tako govori svet«.

»Reci: izdajalca. Pastir je bil svojemu narodu — onega je izdal radi sebe. Postal je cesarski svétnik — on je izdal cesarja radi sebe. Postal je protestant in sprijateljil se z angležkim kraljem,

protestantom — izdal novo vero in novega prijatelja radi samega sebe, postal zopet katolik radi samega sebe. Po njegovi smrti ga je obsodila inkvizicija, a danes so ga izvlekli iz dominikanske rakve in tu sežgali. Vanitas vanitatum vanitas!« nasmejal se je redovnik grenko.

»Ti si ga poznal?

»Da, za mladih nog sva bila velika prijatelja, a potem tam na hrvatski strani — ljuta sovražnika. Veleum je bil«.

»A kaj iščeš po pepelu?«

»Srce iščem, srce! Ni ga!« je odgovoril redovnik Cipriano mirno; na to se je poslovil od tujca in korakal počasi proti samostanu.

»Vanitas vanitatum vanitas! Labko noč, tujec!«

XVIII.

Minevalo je leto za letom, ginevalo solnce za solncem, minola stoletja, vtonili so svetovi in zlatega leva, borečega se vsem svetom; to brezsmrtno krilavo zver je prebol meč imperatorja Korzikanca, in zlata dožetova ladija se je razbila v jadranskih valovih, a škrlatasta njena jadra je raznesla burja. Vanitas vanitatum vanitas!

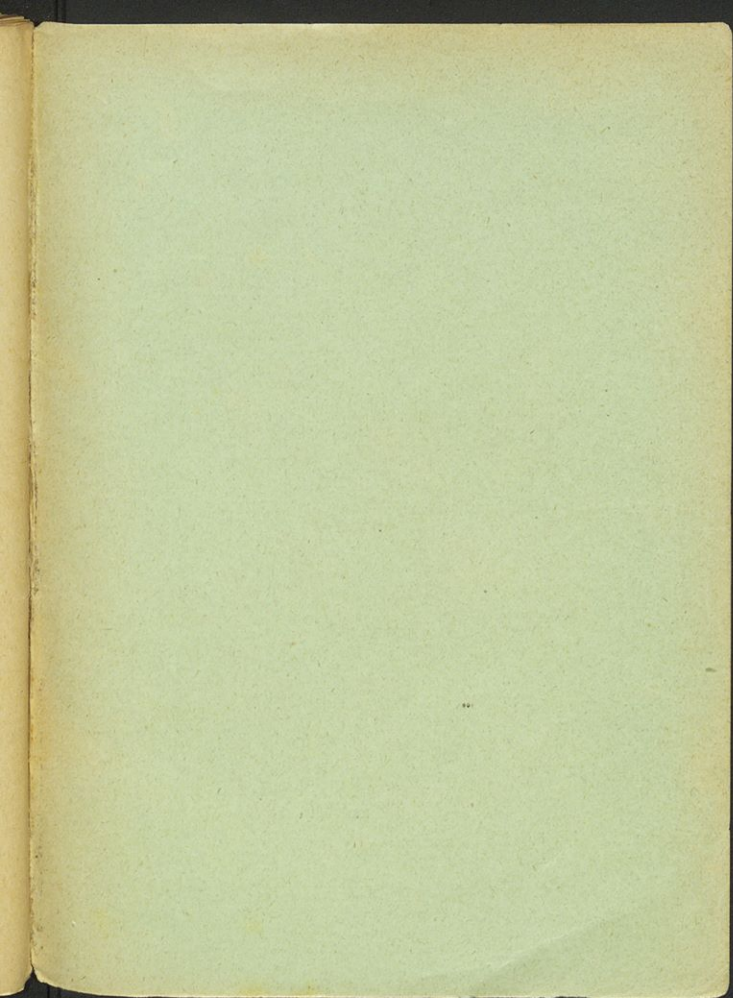
Minola so stoletja, a v samotni meniški cerkvi v kamenitem Senju stoji hrvatski sin, povešene glave, plahega srea. Tu je bilo samotno, nemo. Po visokem svodu se ne razlega več pobožno mrmranje menihov. Ni jih več. Hrvatski zmaj, Jurij Lenkovič, jim je sezidal ta kameniti stan, njemu v spomin je še vtisnjeno junaško znamenje na pročelju svetega hrana — ali njih ni več. Glej! Kako pogleduje rudeči čar večernega solnea skozi visoka okna v cerkev, razprostiraje svojo svetlobo po ploščah, kakor bi bile rose, posute po kamenju. Pristopi bližje! Vidiš-li znamenja na kamenu? Na pol pogazena, na pol izbrisana. Čegavi so, ki notri počivajo, koga pokrivajo? Slavna znamenja, sijajna znamenja, hrvatski sin, starodavna, brezsmrtna tvoja svetinja. Čitaj! Pod žarkimi rožami večernega solnea dremajo senjski vojvode, sladko dremajo v slobodni, mirni postelji, sanjajo sladki sen o slobodi, katere jim nista mogla odzveti ni zlata Venecija, niti osmanski rabelj. Čuj! Niso-li zažvenketale sablje v grobeh? Glej! Ne dvigajo-li se ti kameni sami ob sebi? Ne ustajajo-li v večerni zarji iz črne rakve silni junaki pod svetlim orožjem, z srebrnimi gumbi? Ne trepečejo-li ob rumeni svetlobi zlate čelenke? ¹⁾

¹⁾ Odlikovanje za junaštva, katero se navadno nosi za klobukom.

Povejte, orjaške sence, kaj vas drami iz slobodnega groba? Zakaj teče iznova vroča kri iz mrtvega srea? Zakaj sije izpod zaspanih obrvij strela in solza? Razumem ta grobni šepet. Se je-li zasvetil križ na sveti Sofiji? vprašujete vi. Ah, da bi Vam bilo telo brezsmrtno, kakor vam je ime! Zginoli so. Zopet spe. Čudno uspavanko jim poje burja. Tudi ona utihuje. Kakor rubin počiva gladko sijajno morje; ob črni obali otoka se blesti srebrna pena, kakor galeb (morska ptica) letajo po morju bela jadra, in na jugu dviga junaška ramena proti kristalnemu, zvezdnatemu nebu Velebit, oltar hrvatske slobode. A oljkam šepeče vetrec starinsko pesen, šepeče jim: Čuvaj se senjske roke! V sredi gore plamti tajinstven plamen, govori narod, a podtika ga božja roka; trdi kamen se razžarja, razprha, stresa, raztresa, grmi, a z vrha tuli obsedena burja in grabi morje iz dna, da potemnuje zvezde, da žene tujo la-dijo od rodnega kraja. Skozi grom, stok in bobnenje čuješ starinsko pesen; burja jo poje: »Čuvaj se senjske roke!«

Hrvatski sin! Tudi v tvojem sreću gori božji plamen, tudi tvoje prsi so kruti kamen; hrvatski sin, pamti do groba sveto starinsko pesen:

Čuvaj se senjske roke!

Cena 35 novč.

Priloga št. 217. „Edinosti“. (Večerno izdanje.)